

ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่
ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐุมวัยในกรุงเทพมหานคร

นางสาวซาลินี สุริยนเปล่งแสง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาปฐุมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-53-1718-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL SUPPORT AND PARENTING CHARACTERISTICS
OF SINGLE PARENTS WITH YOUNG CHILDREN IN BANGKOK METROPOLIS

Miss Chalinee Suriyonplengsaeng

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education in Early Childhood Education
Department of Curriculum, Instruction, and Educational Technology

Faculty of Education
Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-53-1718-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและ
ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
ในกรุงเทพมหานคร

โดย

นางสาวชาลินี สุเรียนเปล่งแสง

สาขาวิชา

การศึกษาปฐมวัย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ ดร.อรชยา ตูลานันท์

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.น้อมศรี เคท)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.อรชยา ตูลานันท์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปัทมศิริ ธีรานุรักษ์ จารุชัยนิวัฒน์)

ชาลินี สุริยนแปลงแสง : ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็น
พ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร

(RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL SUPPORT AND PARENTING

CHARACTERISTICS OF SINGLE PARENTS WITH YOUNG CHILDREN IN BANGKOK
METROPOLIS)

อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์ ดร.อรชยา ตูลานันท์, 128 หน้า ISBN 974-53-1718-7

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย (2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย ตัวอย่างประชากรเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร จำนวน 365 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และแบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเปียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยมีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าการสนับสนุนทางสังคมทุกองค์ประกอบ ได้แก่ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์มีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง
2. ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยมีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครองมีคะแนนอยู่ในระดับปานกลาง
3. การสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาการสนับสนุนทางสังคมในแต่ละองค์ประกอบพบว่าการสนับสนุนทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ และการได้รับความช่วยเหลือไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่

ภาควิชา หลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา

สาขาวิชา การศึกษาปฐมวัย

ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อนิสิต.....ชาลินี สุริยนแปลงแสง.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....ดร.อรชยา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....-.....

4583678827 : MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

KEY WORD : SOCIAL SUPPORT / PARENTING CHARACTERISTICS / SINGLE PARENTS WITH YOUNG CHILDREN

CHALINEE SURIYONPLENGSAENG : RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL SUPPORT AND PARENTING CHARACTERISTICS OF SINGLE PARENTS WITH YOUNG CHILDREN IN BANGKOK METROPOLIS.

THESIS ADVISOR : ORACHA TULANANDA, Ph.D. 128 pp. ISBN 974-53-1718-7

The purposes of this study were (1) to study Social Support and Parenting Characteristics for single parents with young children (2) to study the relationships between Social Support and Parenting Characteristics for single parents with young children. The samples of this study were 365 single parents whose young children were in Bangkok Metropolis schools and single parents with young children that participated in Family Network Foundation Project. The instruments used in this research were the demographic data of single parents, the Social Support for Single Parents, the Parenting Characteristics for Single Parents and the interview of the Social Support and the Parenting Characteristics for Single Parents. The data were then, analyzed by percentage, mean of arithmetic, standard deviation and Pearson's Product-Moment Correlation.

The results revealed that :

1. The Social Support for single parents with young children was at the average level. Regarding each type of Social Support : Directive Guidance, Tangible Assistance, Positive Social Exchange, and Nondirective Support were at the average level.

2. The Parenting Characteristics for Single Parents with young children was at the average level. Regarding each type of Parenting Characteristics : Parenting Competence, Having Social Activities, Attachment, Health, Role Flexibility, Emotional State and Spouse Relationship was at the average level.

3. The relationship between the overall Social Support and Parenting Characteristics for single parents with young children was found to be positively significant at .05. In considering each type of Social Support, it was found that Nondirective Support and Parenting Characteristics were positively related at .01 and Positive Social Exchange and Parenting Characteristics were positively related at .05 while Directive Guidance and Tangible Assistance were not correlated to any of the Parenting Characteristics.

Department / program Curriculum, Instruction, and Educational Technology

Field of study Early Childhood Education

Academic year 2004

Student's signature..... *Chaline S.*.....

Advisor's signature..... *O. Tulananda*.....

Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความกรุณาจากอาจารย์ ดร.อรชา ตูลานันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งได้กรุณาให้ข้อคิด คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาของการทำวิทยานิพนธ์ ข้าพเจ้ารู้สึกประทับใจในความกรุณา และความเป็นกันเองของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของท่านผู้ทรงคุณวุฒিরองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพิไล ฤทธาคณานนท์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิจฉา เปี่ยมญาติ และอาจารย์สุกัญญา กาญจนกิจซึ่งให้คำแนะนำ และข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.น้อมศรี เคท ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.ปัทมศิริ ธีรานุรักษ์ จารุชัยนิวัฒน์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ตรวจสอบ และให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เหนือสิ่งอื่นใด ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ และขอขอบคุณน้องที่สนับสนุนในทุกด้าน และให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าตลอดมาจนประสบความสำเร็จในวันนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
3. สมมติฐานการวิจัย.....	6
4. ขอบเขตการวิจัย.....	7
5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
6. วิธีดำเนินการวิจัย.....	8
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
1. ลักษณะการเป็นพ่อแม่.....	14
1.1 ความหมายของการเป็นพ่อแม่.....	14
1.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่.....	14
1.3 ลักษณะการเป็นพ่อแม่.....	25
1.4 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว.....	34
1.5 ผลกระทบจากการแยกทางของพ่อแม่ที่มีต่อเด็ก.....	36
2. การสนับสนุนทางสังคม.....	40
2.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม.....	40
2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม.....	42
2.3 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่.....	48

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	51
1. การศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	51
2. ประชากรและการสุ่มตัวอย่างประชากร.....	51
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	53
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	57
5. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	58
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	78
1. สรุปผลการวิจัย.....	79
2. อภิปรายผลการวิจัย.....	81
3. ข้อเสนอแนะ.....	88
4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	89
รายการอ้างอิง.....	90
ภาคผนวก.....	96
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	96
ภาคผนวก ข รายชื่อโรงเรียน.....	98
ภาคผนวก ค ตัวอย่างหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย.....	107
ภาคผนวก ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	110
ภาคผนวก จ สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	124
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	127

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศ	60
2 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามอายุ	61
3 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามอาชีพ.....	62
4 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามระดับการศึกษา.....	63
5 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของอดีตคู่ครองของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามระดับการศึกษา.....	64
6 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว.....	65
7 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามจำนวนบุตร.....	65
8 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศและอายุของบุตร.....	66
9 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามการอยู่อาศัย.....	66
10 ตารางแสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	67
11 ตารางแสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	68
12 ตารางแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำกับลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	69
13 ตารางแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการได้รับความช่วยเหลือกับลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	70

ตารางที่	หน้า
14 ตารางแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการแลกเปลี่ยนทางสังคมกับลักษณะ การเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	71
15 ตารางแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการสนับสนุนทางอารมณ์กับลักษณะ การเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	72
16 ตารางแสดงสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับลักษณะการ เป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร.....	73

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากนโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย (0-5 ปี) พ.ศ.2545-2549 ได้กล่าวถึงความสำคัญของบทบาทครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กให้มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่างๆอย่างเหมาะสมกับวัยโดยเฉพาะบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในการดูแลอบรม เพื่อให้เด็กสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ครอบครัวที่ดีย่อมช่วยป้องกันหรือลดปัญหาที่เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญต่อเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นวัยที่พึ่งพิงพ่อแม่เป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 4-8)

ในการพัฒนาเด็กนั้น สังคมมีบทบาทในการถ่ายทอดคุณลักษณะ ค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อ สังคมจะหล่อหลอมบุคลิกภาพของเด็ก โดยการที่เด็กจะรับและถ่ายทอดสิ่งต่างๆจากสังคมมาโดยกระบวนการสังคมประกิต (Socialization Process) หน่วยแรกของสังคมที่เป็นตัวแทนในการถ่ายทอดลักษณะต่างๆ คือ ครอบครัว ฉะนั้นครอบครัวจึงเป็นหน่วยของสังคมหรือองค์กรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้าง และพัฒนาประชากรของสังคม (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545)

เด็กปฐมวัยซึ่งอยู่ในช่วง 0-6 ปีนั้นเป็นช่วงอายุที่สำคัญของชีวิตถือเป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เป็นวัยที่มีความสำคัญและเหมาะสมที่สุดใน การพัฒนาการเรียนรู้ และปูพื้นฐานเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในภาวะปัจจุบัน สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทยโดยขาดการขัดเกลาให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมที่มีอยู่เดิม จากความผูกพัน ความอบอุ่นแบบครอบครัวขยายกลายเป็นการใช้ชีวิตแบบครอบครัวเดี่ยว แนวความคิดของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไป การใช้เวลาในการหล่อหลอมเพื่อสร้างครอบครัวนั้นลดลง โดยเฉพาะความผูกพัน รักใคร่ในครอบครัวอันเป็นพื้นฐานของความสุขในชีวิต จากสถิติการหย่าร้างในกรุงเทพมหานคร ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ข้อมูลปี 2543 ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่สำรวจพบว่าการหย่าร้าง 12,554 คู่ คิดเป็นอัตราการหย่าร้าง 31.27% ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปี 2542 มีเพียง 16.68% และจากสถิติของกรมการปกครองได้ระบุตัวเลขการหย่าร้างทั่วประเทศปี 2543 มีจำนวน 70,882 คู่ ขณะที่ปี 2542 มี 61,377 คู่ การมีครอบครัวแตกแยกและหย่าร้างเพิ่มมากขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวโดยเฉพาะเด็กเล็กซึ่งยังมีการรับรู้ต่อบุคคล สังคมและโลกแตกต่างไปจากผู้ใหญ่ หากครอบครัวขาดพื้นฐานความรัก

ความอบอุ่นและความเข้าใจอันดี การใช้ชีวิตในสังคมของเด็กในอนาคตย่อมมีความยากลำบาก (โสภา ขปิลมันน์, 2536: 2)

มีงานวิจัยกล่าวไว้ถึงปัญหาที่พบว่าอยู่ในชั้นวิกฤตมากสำหรับเด็กปฐมวัยในประเทศไทย สาเหตุหนึ่งมาจากการที่พ่อแม่ส่วนใหญ่ขาดความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตรปฐมวัย เนื่องจากครอบครัวอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ ขาดการกระตุ้นหนุนเสริมให้เด็กเติบโตได้ตามศักยภาพของตนเอง งานวิจัยต่างๆในประเทศไทยยังได้ศึกษาถึงปัจจัยอันมีอิทธิพลต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัยพบว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู ผู้เลี้ยงดู ระดับการศึกษา และเศรษฐกิจของพ่อแม่ ลักษณะครอบครัวและเขตที่อาศัย และสื่อ การละเล่นของเด็ก ล้วนมีผลต่อการพัฒนาของเด็กไทย หากสภาพครอบครัวเกิดการแตกแยกหรือรุนแรงถึงขั้นเกิดการหย่าร้าง โอกาสที่เด็กจะเกิดการพัฒนาดังเต็มศักยภาพล้วนเป็นไปได้ยากเพราะ "ปฐมวัย" เป็นช่วงเวลาอันเป็นพื้นฐานของการเติบโตอย่างมีคุณภาพและมีผลต่อศักยภาพของเด็กในวัยต่อมา หากปล่อยให้ช่วงเวลาสำคัญนี้ผ่านไปโดยปราศจากการเหลียวแลปกป้องแล้ว อนาคตของชาติย่อมมีดมน เมื่อครอบครัวคือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเด็กกลุ่มนี้มากที่สุดจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ครอบครัวจะหันมาเอาใจใส่ ดูแล ปกป้องเด็ก เพื่อให้เด็กเติบโตอย่างมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรณ, 2544)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานครมีการศึกษากระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียวในกรุงเทพมหานครพบสาเหตุที่นำมาสู่การจบชีวิตคู่ของครอบครัว คือ ความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาท มีปัญหาตกลงกันไม่ได้ในครอบครัว อันนำสู่การแยกทาง หย่าร้าง ซึ่งสาเหตุที่ครอบครัวล่มสลายเพราะปัจจัยส่วนบุคคลมากกว่าปัจจัยทางสังคม (มาลี จิรวฒนานนท์, 2545) ซึ่งย่อมส่งผลกระทบในทางลบต่อบุตร

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่องการปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานครพบว่าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังจะประสบปัญหาหลายประการทั้งทางร่างกาย จิตใจ เศรษฐกิจ และการเลี้ยงดูบุตร ประกอบกับการอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองซึ่งมีลักษณะแข่งขัน ต่างคนต่างอยู่ จึงทำให้การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก (พวงเพ็ญ ชุณหปราณ และคณะ, 2543)

มีงานวิจัยต่างประเทศเกี่ยวกับพฤติกรรมเด็กที่เป็นสัญญาณเตือน (Red Flag Behaviors) ในชั้นเรียนที่ครูสามารถสังเกตเห็นเมื่อเกิดการหย่าร้างขึ้นในครอบครัวของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการมีส่วนร่วมในชั้นเรียนสังเกตเห็นได้ว่าเด็กจะมีความนับถือตนเอง (Self-esteem) ต่ำลง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมชั้นเรียน เช่น การถอนตัวออกจากกลุ่มที่เคยมีเพื่อนมากมายอยู่โดดเดี่ยว การเรียกร้องความสนใจจากกลุ่มเพื่อน การมุ่งสนใจกับเพื่อนคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความมุ่งหวังที่จะ

สำเร็จต่ำลงเนื่องจากเกิดความเศร้า และวิตกกังวลขึ้นในใจเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของครอบครัว หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการตรงต่อเวลาอันเนื่องมาจากสภาพครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กโดยตรง ซึ่งจะมีผลที่อาจเป็นปัญหาในระยะยาวด้านสภาพจิตใจของเด็ก (Wallerstein, 1999)

ผลการวิจัยต่างประเทศของมหาวิทยาลัย New Hampshire เรื่องผลกระทบที่มีต่อเด็ก อันเนื่องมาจากการหย่าร้างภายในครอบครัวพบว่า ผลกระทบจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก ที่เผชิญกับสภาพการหย่าร้างในขณะนั้น โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เพศของเด็ก และบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ และการสนับสนุนของกลุ่มเพื่อน และครอบครัวเป็นสำคัญ จากงานวิจัยผลกระทบของการหย่าร้างต่อเด็กปฐมวัย อายุ 3-5 ปีพบว่าเด็กมักคิดโทษตนเองถึงสาเหตุที่พ่อหรือแม่ออกจากบ้านไป เด็กมีความกลัวที่จะอยู่โดดเดี่ยวและถูกทอดทิ้ง บางครั้งเด็กแสดงพฤติกรรมถดถอยกลับสู่วัยเด็ก เช่น โกรธ โมโห ต้องการเล่นของเล่น เด็กมักไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยอาจแสดงอาการไม่ร่วมมือ ถดถอยหรือโกรธ ก้าวร้าว อย่างไรก็ตามเด็กยังคงต้องการการดูแลอันก่อให้เกิดความปลอดภัยและความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ (Temke, 1997)

รายงานผลการวิจัยต่างประเทศซึ่งศึกษาเด็กในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวพบว่าหากเด็กอยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมานานเท่าไรก็จะส่งผลกระทบทางลบมากขึ้นเท่านั้นนอกจากนี้ยังพบว่าเด็กก่อนวัยเรียนได้รับผลกระทบของการหย่ามากที่สุด โดยเด็กผู้ชายจะได้รับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่มากกว่าเด็กผู้หญิง (Krein and Beller, 1988: 221-234)

ผลงานวิจัยต่างประเทศเรื่องความเครียด การเผชิญกับความเครียด และชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวซึ่งศึกษาความสามารถในการเข้าใจตนเองใน 3 บทบาท คือ บทบาทการเลี้ยงดูบุตรในฐานะที่เป็นพ่อแม่ บทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมทางสังคม และบทบาทการเป็นผู้สนับสนุนตนเองเพื่อดูถึงความพึงพอใจในการใช้ชีวิต กลุ่มตัวอย่างได้แก่ แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีรายได้ปานกลางจำนวน 47 คนพบว่าบทบาทการเลี้ยงดูบุตรในฐานะที่เป็นพ่อแม่เป็นบทบาทที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสามารถในการเข้าใจตนเอง และบทบาทการเป็นผู้สนับสนุนตนเองเป็นบทบาทในการส่งเสริมความสามารถในการเข้าใจตนเองต่ำที่สุด แต่บทบาทที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้ชีวิตมากที่สุด คือ บทบาทการเป็นผู้สนับสนุนตนเอง ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวพบว่าแม่ที่แยกทางกับคู่สมรสน้อยกว่า 3 ปี บทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมทางสังคมจะเป็นบทบาทที่ดีที่สุดที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิต ส่วนแม่ที่แยกทางกับคู่สมรสมากกว่า 3 ปี ทั้ง 3 บทบาทจะมีความสำคัญใกล้เคียงกัน แต่บทบาทการเป็นผู้สนับสนุนตนเองเป็นบทบาทที่มีผลต่อความ

พึงพอใจในการใช้ชีวิตมากที่สุด (Kazak and Linney, 1983: 207- 220) จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นว่าระยะเวลาในการแยกทางกับคู่สมรสก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเลี้ยงดูบุตร

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยต่างประเทศเรื่องการปรับตัวของเด็ก และการมีปฏิสัมพันธ์ของพ่อแม่และเด็ก ในการวิจัยมีการเปรียบเทียบแม่ 4 กลุ่ม คือ แม่ปกติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง 12 คน แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง 12 คน แม่ปกติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ 12 คน และแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ 12 คน พบว่าทั้งแม่เลี้ยงเดี่ยว และเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีการปรับตัวได้น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับแม่อีก 3 กลุ่ม (Skuy and others, 1997: 1171-1180)

มีงานวิจัยเรื่องการศึกษา อบรม เลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานครพบว่าภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรม มารดาส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูเด็กเพียงลำพัง หรืออบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และเด็กในครอบครัวที่อยู่ตามลำพังกับมารดาขาดตัวแบบเพศชายในบ้านอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่เด็กในครอบครัวที่มารดากลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมได้ญาติผู้ใหญ่ผู้ชายเป็นตัวแบบเพศชายทดแทนบิดา มารดาที่มีภาระรับผิดชอบครอบครัวด้วยตัวเองทั้งหมดมักเน้นการสอนให้บุตรของตนเข้าใจ และยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว และฝึกให้เด็กประหยัดและช่วยตัวเองให้เร็วที่สุด (เกศินี เกิดอนันต์, 2539)

ในสภาวะสังคมปัจจุบัน การศึกษาสำหรับพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญ จะเห็นได้จากการแสวงหาความรู้ของคู่สมรสเกี่ยวกับการเตรียมมีบุตร การเข้าอบรมของพ่อแม่เพื่อนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการดูแลเด็ก และสำหรับพ่อแม่ที่ดูแลเด็กโดยลำพังหรือที่เรียกว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single Parent) นั้น การเข้ารับการศึกษายังเป็นสิ่งจำเป็นเพราะการมีกลุ่มคอยสนับสนุน (Support Group) จะช่วยให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นมีแนวทางที่เหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าพ่อแม่ที่ไม่มีกลุ่มคอยสนับสนุน และการเข้ารับการศึกษาก็จะช่วยให้พ่อแม่เกิดการพัฒนาทักษะการจัดการในด้านต่างๆเกี่ยวกับพฤติกรรมเด็ก (Hamner, 1996: 214-215)

รายงานการวิจัยเรื่องความจำเป็นของการได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่เด็กเล็กพบว่าการได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องการเลี้ยงดูเป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะพ่อแม่ของเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปี ผู้เข้าร่วมในครั้งนี้นั้นส่วนมากอธิบายถึงแหล่งช่วยเหลือในการให้ความรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เข้าถึงง่าย และมีความสะดวกในการเข้ารับบริการสำหรับครอบครัว (Lee and Engelbrecht, 2000: 139-147)

รายงานการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบเรื่องความเข้าใจในโปรแกรมสนับสนุนครอบครัว รายได้ต่ำที่มีบุตรอายุ 5 ปีพบว่าการดูแลเป็นรายกรณี การให้การศึกษาแก่พ่อแม่และการ

เยี่ยมบ้านทำให้เกิดการยกระดับพัฒนาการของเด็กทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคมและสุขภาพในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ ในส่วนของพ่อแม่จะส่งผลในด้านการเลี้ยงดูบุตรและความพอเพียงด้านฐานะทางเศรษฐกิจ (Goodson and others, 2000: 5-36)

นอกจากนี้ยังมีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการได้รับการศึกษาของพ่อแม่ซึ่งมีรายได้ต่ำ พบว่าเมื่อพ่อแม่เข้ารับการศึกษในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กเล็ก พ่อแม่ที่เข้ารับการศึกษจากทุกระดับรายได้จะมีส่วนช่วยเหลือกันและกันในการเผชิญความเครียดในหลายรูปแบบได้ดีขึ้น (Nardi, 1999: 11-19)

จากรายงานการวิจัยต่างประเทศเรื่องผลกระทบของการแยกทาง และการหย่าร้างของพ่อแม่ต่อเด็กเล็ก มีการเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวปกติและครอบครัวที่แม่เลี้ยงลูกเพียงลำพัง พบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวปกติมีการแสดงออกดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่แม่เลี้ยงลูกเพียงลำพัง ทั้งในด้านสติปัญญาและความสามารถทางสังคม พฤติกรรมที่เป็นปัญหา ความเชื่อมั่นในความผูกพัน และพฤติกรรมที่มีต่อแม่ อย่างไรก็ตามการศึกษาของแม่และรายได้ของครอบครัวก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ความแตกต่างของครอบครัว 2 ลักษณะนั้นลดลง ดังนั้นการพัฒนาทางจิตใจของเด็กไม่ได้มีผลกระทบมาจากการแยกทางของพ่อแม่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านอื่นๆ ได้แก่ รายได้ของครอบครัว การได้รับการศึกษาของแม่ เชื้อชาติและวัฒนธรรม ความเชื่อในการเลี้ยงดูเด็ก สภาพความกดดันในครอบครัวและพฤติกรรมที่แสดงออก (Clarke-Stewart and others, 2000: 304-326)

จากงานวิจัยของ Jones (1991) เรื่องบทบาทการปรับตัวของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งมีรายได้ต่ำที่มีบุตรพิการทางสมอง กลุ่มตัวอย่าง คือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวผิวดำ มีรายได้ต่ำ จำนวน 32 คน โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการได้รับการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่กับการปรับตัวในบทบาทของพ่อแม่พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีความพึงพอใจในการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจะมีการปรับตัวที่ดีในบทบาทของพ่อแม่ด้วย

การศึกษาพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุการแยกทาง การหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม กลุ่มแม่ที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนแยกทางจะโคกเศร้า และร่างกายทรุดโทรมมากกว่ากลุ่มแม่ที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยกทาง แต่ปัญหาที่ทั้ง 2 กลุ่มประสบ คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ต้องกู้หนี้ยืมสิน และหารายได้พิเศษ แต่เมื่อมีพ่อแม่ เพื่อนร่วมงานให้ความช่วยเหลือจะคิดไตร่ตรองเรื่องการศึกษาและอนาคตของบุตร และปรับจิตใจให้เข้มแข็งต่อสู้ต่อไป (พวงเพ็ญ ชุณหปราณและคณะ, 2543: 11)

ตามแนวเหตุผล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นสภาพของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการดูแลลูกเพียงลำพัง รวมไปถึงอัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาสภาพและความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปรุ้มวัยเพื่อเป็นข้อมูล และแนวทางในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกให้กับองค์กร มูลนิธิ หน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียน และครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเพื่อเป็นประโยชน์กับโรงเรียนในการปฏิบัติงานร่วมกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปรุ้มวัย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปรุ้มวัย

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปรุ้มวัย

3. สมมติฐานการวิจัย

Goetting (อ้างถึงใน Hamner และ Turner, 1996: 7) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งของการสนับสนุนทางสังคมกับความสามารถในการเป็นแม่พบว่า การสนับสนุนทางอารมณ์จากเพื่อนมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับความพึงพอใจในการเป็นแม่

McCubbin และ Comeau (อ้างถึงใน Abidin, 1983) พบว่าลักษณะการเป็นพ่อแม่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการสนับสนุนด้านทรัพยากร และการจัดการสำหรับครอบครัวที่มีบุตรพิการทางสมองจำนวน 86 ครอบครัว

Marghi (2004) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และความสามารถในการเป็นพ่อแม่ พบว่าการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่ได้รับ จะส่งผลให้พ่อแม่มีความซึมเศร้าลดลง มีการตัดสินใจ และการแก้ปัญหาในเรื่องต่างๆด้วยตนเองได้ดีขึ้น

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปรุ้มวัยว่า คะแนนการสนับสนุนทางสังคม และคะแนนลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ประชากร ได้แก่ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร

4.2 ตัวแปรที่ศึกษา

4.2.1 การสนับสนุนทางสังคม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์

4.2.2 ลักษณะการเป็นพ่อแม่ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 0-6 ปี ซึ่งมาจากครอบครัวที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และมีบิดาหรือมารดาทำหน้าที่เลี้ยงดูแต่เพียงผู้เดียว

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง บิดาหรือมารดาของเด็กปฐมวัยที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรแต่เพียงผู้เดียวเนื่องจากคู่สมรสแยกทางกัน หย่าร้าง หรือคนใดคนหนึ่งถึงแก่กรรม

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร หมายถึง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยซึ่งกำลังศึกษาในอยู่โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความช่วยเหลือในด้านต่างๆที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับ ได้แก่

การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำ หมายถึง การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงดูบุตร และการดำเนินชีวิต

การได้รับความช่วยเหลือ หมายถึง การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านการดูแลบุตร การเงิน งานบ้านและสิ่งของต่างๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

การแลกเปลี่ยนทางสังคม หมายถึง การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลร่วมทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน

การสนับสนุนทางอารมณ์ หมายถึง การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลที่จะให้คำปรึกษาและช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเองและบุตร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่ หมายถึง สิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 7 องค์ประกอบ ได้แก่

ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร หมายถึง ความเชื่อมั่นของบิดาหรือมารดาในการเผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูบุตร

การมีสังคม หมายถึง การพบปะกับสังคมแวดล้อม การสนับสนุนทางอารมณ์จากญาติพี่น้อง และเพื่อน

ความผูกพันต่อบุตร หมายถึง ความสัมพันธ์ และความใกล้ชิดทางอารมณ์ที่บิดาและมารดามีต่อบุตร

สุขภาพกาย หมายถึง สภาพร่างกายของบิดาหรือมารดา

ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ หมายถึง การเป็นพ่อแม่ไม่ก้าวก่ายลักษณะเฉพาะอื่นๆของบุคคล

สถานภาพทางอารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกทั้งทางบวก และทางลบของบิดาหรือมารดา

ความสัมพันธ์กับคู่ครอง หมายถึง ลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์ และความสามารถในการสื่อสารระหว่างพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกับอดีตคู่ครองหรือครอบครัวของอดีตคู่ครอง

6. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและตัวอย่างประชากร

1. ประชากร ได้แก่ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร
2. ตัวอย่างประชากร ได้แก่ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร

จำนวน 365 คน ประกอบด้วย

2.1 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนในกรุงเทพมหานครปีการศึกษา 2547 โดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 285 คน

2.2 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมการให้การศึกษาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึงเดือนธันวาคม 2547 ซึ่งจัดโดยมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จำนวน 80 คน โดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และเลือกพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 6 คน และแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 6 คนที่มีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต่างกันเพื่อสัมภาษณ์

วิธีการคัดเลือกตัวอย่างประชากร

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามมีขั้นตอน ดังนี้

1. ในกรุงเทพมหานครมีเขตพื้นที่การศึกษาทั้งหมด 3 เขต ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม 1 2 และ 3

2. สุ่มตัวอย่างโดยการจับสลากเขตพื้นที่การศึกษากทม 1 2 และ 3 มาเขตพื้นที่การศึกษาระยะ 3 เขต ได้แก่

2.1 เขตพื้นที่การศึกษากทม 1 ได้แก่ เขตพื้นที่ราชเทวี เขตพื้นที่บางรัก และเขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่าย

2.2 เขตพื้นที่การศึกษากทม 2 ได้แก่ เขตพื้นที่ห้วยขวาง เขตพื้นที่จตุจักร และเขตพื้นที่วังทองหลาง

2.3 เขตพื้นที่การศึกษากทม 3 ได้แก่ เขตพื้นที่ภาษีเจริญ เขตพื้นที่บางกอกน้อย และเขตพื้นที่ธนบุรี

3. คัดเลือกโรงเรียนที่มีการสอนชั้นอนุบาลจาก 9 เขตรวม 184 โรงเรียน ได้แก่

3.1 เขตพื้นที่ราชเทวี จำนวน 22 โรงเรียน

3.2 เขตพื้นที่บางรัก จำนวน 15 โรงเรียน

3.3 เขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่าย จำนวน 12 โรงเรียน

3.4 เขตพื้นที่ห้วยขวาง จำนวน 18 โรงเรียน

3.5 เขตพื้นที่จตุจักร จำนวน 31 โรงเรียน

3.6 เขตพื้นที่วังทองหลาง จำนวน 21 โรงเรียน

3.7 เขตพื้นที่ภาษีเจริญ จำนวน 20 โรงเรียน

3.8 เขตพื้นที่บางกอกน้อย จำนวน 24 โรงเรียน

3.9 เขตพื้นที่ธนบุรี จำนวน 21 โรงเรียน

4. สุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยสำรวจรายชื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในโรงเรียนกรุงเทพมหานครทั้งหมดได้จำนวน 285 คนจากโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการประสานงานไปยังพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 132 โรงเรียน ได้แก่

4.1 เขตพื้นที่ราชเทวี จำนวน 16 โรงเรียน

4.2 เขตพื้นที่บางรัก จำนวน 11 โรงเรียน

4.3 เขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่าย จำนวน 9 โรงเรียน

4.4 เขตพื้นที่ห้วยขวาง จำนวน 11 โรงเรียน

4.5 เขตพื้นที่จตุจักร จำนวน 19 โรงเรียน

4.6 เขตพื้นที่วังทองหลาง จำนวน 14 โรงเรียน

4.7 เขตพื้นที่ภาษีเจริญ จำนวน 17 โรงเรียน

4.8 เขตพื้นที่บางกอกน้อย จำนวน 19 โรงเรียน

4.9 เขตพื้นที่ธนบุรี จำนวน 16 โรงเรียน

5. สุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมการให้การศึกษาของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึงเดือนธันวาคม 2547 จำนวน 80 คน และเลือกพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 12 คนเพื่อสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 4 ฉบับประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แบบสอบถามการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แบบสอบถามลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และแบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการในการสร้างเครื่องมือ ศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยเกี่ยวกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

2. การสร้างเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามจำนวน 4 ฉบับ ได้แก่

2.1 แบบสอบถามแบบเลือกตอบเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวนบุตร ช่วงวัยของบุตร เพศของบุตร และการอยู่อาศัย

2.2 แบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่าเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งปรับเค้าโครงมาจากงานวิจัยของ Barrera (1997) แบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1) การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ

2) การได้รับความช่วยเหลือ

3) การแลกเปลี่ยนทางสังคม

4) การสนับสนุนทางอารมณ์

2.3 แบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่าเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ปรับมาจากแบบสอบถามของ Abidin (1995) ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ใช้ในหลายวัฒนธรรมและได้รับการทดสอบว่ามีความเที่ยงสูง คือ แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 7 องค์ประกอบ ได้แก่

1) ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร

2) การมีสังคม

- 3) ความผูกพันต่อบุตร
- 4) สุขภาพกาย
- 5) ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่
- 6) สถานภาพทางอารมณ์
- 7) ความสัมพันธ์กับคู่สมรส

2.4 แบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

3. การปรับปรุงเครื่องมือ

3.1 นำเครื่องมือไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องและความเหมาะสมของการใช้ภาษาแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

3.2 นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 30 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าความเที่ยงของเครื่องมือแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขและจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อขออนุญาตใช้แบบสอบถามกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และเพื่อนัดวัน เวลาในการเก็บข้อมูล
2. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามผ่านทางโรงเรียนในกรุงเทพมหานครไปยังพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
3. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลกับตัวอย่างประชากรจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวโดยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์
4. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บข้อมูลกับตัวอย่างประชากรจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวด้วยตนเองตามวัน เวลาที่นัดหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยการแจกแจงความถี่และคำนวณร้อยละ นำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง

2. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 2 ฉบับ คือ แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง

3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้ง 2 ฉบับ คือ แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient) นำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

4. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เรื่องสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนำเสนอเป็นความเรียง

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เพื่อเป็นข้อมูลให้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูในการจัดกิจกรรมสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและเด็กปฐมวัยในสถานศึกษา

7.2 เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในการเลี้ยงดูบุตรปฐมวัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. ลักษณะการเป็นพ่อแม่
  - 1.1 ความหมายของการเป็นพ่อแม่
  - 1.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่
    - 1.2.1 ทฤษฎีระบบครอบครัว
    - 1.2.2 จิตวิทยาครอบครัว
  - 1.3 ลักษณะการเป็นพ่อแม่
    - 1.3.1 หน้าที่และความสำคัญของพ่อแม่
    - 1.3.2 สภาพแวดล้อมและบรรยากาศภายในครอบครัว
    - 1.3.3 รูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่
    - 1.3.4 รูปแบบการเลี้ยงดู ภาพลักษณ์ของเด็ก ทักษะชีวิตของพ่อแม่ และการตอบสนองของเด็ก
    - 1.3.5 ลักษณะการเป็นพ่อแม่
  - 1.4 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
  - 1.5 ผลกระทบจากการแยกทางของพ่อแม่ที่มีต่อเด็ก
    - 1.5.1 ผลกระทบที่เด็กได้รับหลังจากพ่อแม่หย่าร้าง
    - 1.5.2 ผลกระทบที่เด็กได้รับหลังจากพ่อแม่หย่าร้างโดยแบ่งตามวัย
    - 1.5.3 ปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการหย่าร้าง
    - 1.5.4 การติดตามเด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง
2. การสนับสนุนทางสังคม
  - 2.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม
  - 2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม
    - 2.2.1 สังคมวิทยาครอบครัว
    - 2.2.2 สังคมสงเคราะห์
  - 2.3 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่

1. ลักษณะการเป็นพ่อแม่

1.1 ความหมายของการเป็นพ่อแม่

พ่อแม่มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตรในทุกยุคสมัย เนื่องจากพ่อแม่เป็นสมาชิกหลักในการเริ่มต้นสร้างครอบครัว ดังนั้นบทบาทของการเป็นพ่อแม่จึงเป็นสิ่งสำคัญในการดูแล เลี้ยงดู อบรมเด็กให้เจริญเติบโตด้วยความแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

พ่อแม่ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 คำว่า พ่อ หมายถึง ชายผู้ให้กำเนิดแก่ลูก และเป็นคำที่ลูกเรียกชายผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูตน คำว่า แม่ หมายถึง หญิงผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูลูก และเป็นคำที่ลูกเรียกหญิงผู้ให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

ด้านสังคมวิทยาครอบครัวได้ให้ความหมายของพ่อแม่ไว้ว่า พ่อแม่เป็นตำแหน่งทางสังคม (social position) อย่างหนึ่งที่มีหน้าที่ต่างๆ ได้แก่ การให้กำเนิดสมาชิกใหม่ อบรมเลี้ยงดู ให้ความรักความอบอุ่น เป็นที่พึ่งทางใจ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544: 3)

นอกจากนี้ความหมายของพ่อแม่ตาม Webster 's Revised Unabridged Dictionary (1968) ได้กล่าวไว้ว่า "พ่อแม่" หมายถึง บุคคลผู้ให้กำเนิด และเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว (อ้างถึงในสมพร เทพสิทธิ์า, 2539: 39) ที่กล่าวไว้ว่าพ่อแม่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดการเรียนรู้และภูมิปัญญาแก่สมาชิกในครอบครัว และส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา มีความสนใจใฝ่รู้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักใช้เหตุผล

นอกจากบทบาทสำคัญของพ่อแม่ในครอบครัวแล้ว พ่อแม่ยังมีบทบาทสำคัญในการศึกษาของบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาปฐมวัยซึ่งเป็นระยะเวลาที่สำคัญมากต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพของชีวิตมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติอ้างถึงในเยาวพา เดชะคุปต์, 2542: 13) ดังนั้นในทางการศึกษาปฐมวัย พ่อแม่ หมายถึง บุคคลที่เป็นครูคนแรก และเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก เป็นผู้ปลูกฝังความคิด และพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนค่านิยมต่างๆของสังคม (Nir-Jarniv อ้างถึงในเยาวพา เดชะคุปต์, 2542: 14-15)

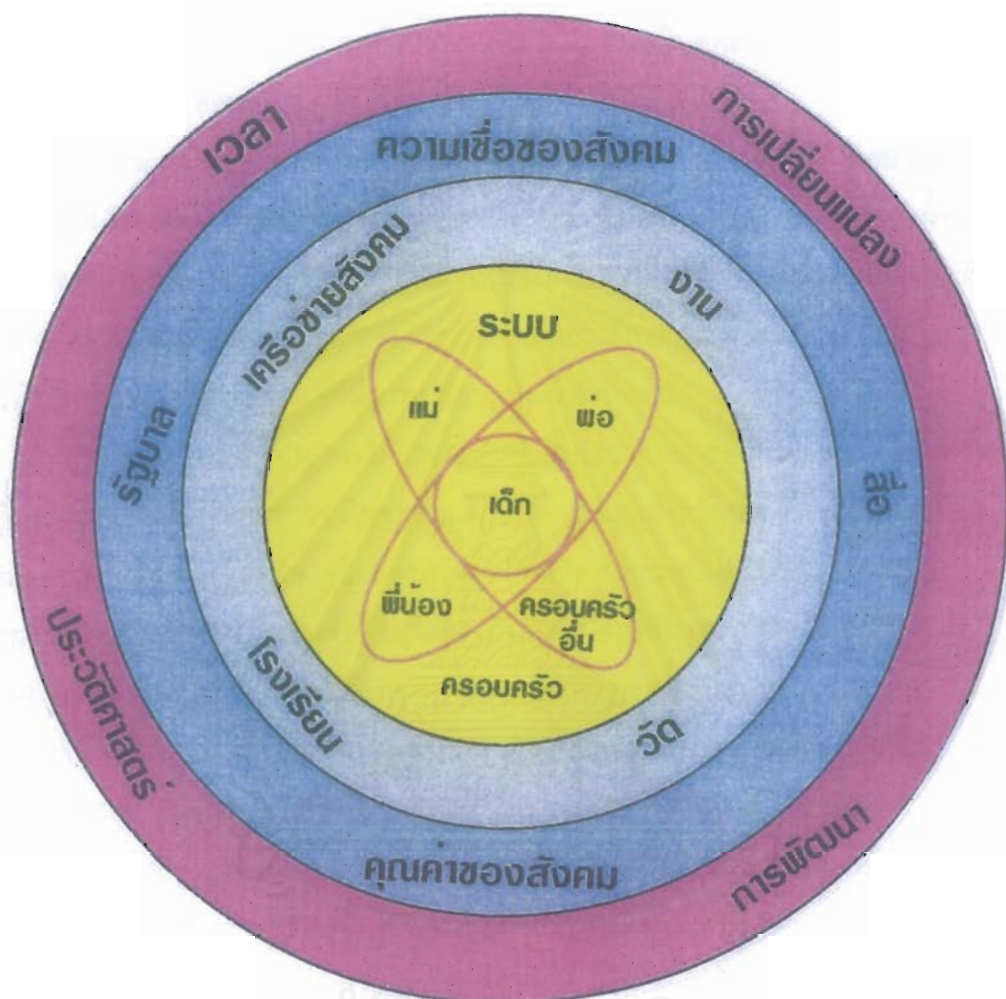
1.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่

1.2.1 ทฤษฎีระบบครอบครัว

ทฤษฎีระบบครอบครัวก่อเกิดขึ้นจากทฤษฎีระบบซึ่งมีนักจิตวิทยาด้านการบำบัดหลายท่านได้ดัดแปลงให้สอดคล้องกับหน่วยของครอบครัว ครอบครัวเปรียบเหมือนระบบที่มีพลัง และมีอิทธิพลอย่างมากต่อสมาชิก (Slagle, 2002)

ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของบริบทสังคม ครอบครัวเปรียบเหมือนระบบสังคม ประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่มีความเป็นอิสระ ระบบสังคมมีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกับระบบ การพัฒนาระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner ดังนั้น Sage (1998) จึงได้ดัดแปลงทฤษฎี ระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner มาเป็นแผนภาพระบบครอบครัว ดังต่อไปนี้

Bronfenbrenner (1979) ได้อธิบายถึงระบบนิเวศวิทยาโดยผ่านพัฒนาการเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสิ่งแวดล้อม Bronfenbrenner เชื่อว่าประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเปรียบเสมือนเส้นใยในการถักทอให้เกิดโครงสร้างที่แข็งแรงขึ้น หรือเปรียบเสมือนตุ๊กตารัสเซียที่มีตุ๊กตารายละเอียดเล็กลงหลายขนาดบรรจุอยู่ภายใน ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว สามารถอธิบายจากระบบ 4 ระบบที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

1. The Micro-System หากเปรียบเทียบกับพัฒนาการของเด็กเปรียบเสมือนเป็นการเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายในครอบครัวแค่ 2-3 คน เด็กจะมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายในครอบครัว

2. The Meso-System ระบบนี้จะมีการเกี่ยวพันซึ่งกันและกันของบุคคลท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายขึ้นนอกจากบ้าน เช่น ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก โรงเรียน เริ่มมีบุคคลแปลกหน้าที่มีความหลากหลายเข้ามา มีอิทธิพลต่อระบบซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก

3. The Exo-System ระบบนี้เริ่มเกี่ยวพันกับคุณภาพของความสัมพันธ์ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมของเด็ก พ่อแม่ และบุคคลอื่นซึ่งสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมไปถึงที่ทำงานของพ่อแม่ กิจกรรมในโรงเรียนของบุตร การได้รับการบริการทางสังคม ในระบบนี้บุคคลเริ่มได้รับการสนับสนุนทางสังคมอย่างชัดเจน

4. The Macro-System ระบบความสัมพันธ์ในระดับนี้สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมาก ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของบุคคลในระบบนี้ส่งผลต่อพัฒนาการของมนุษย์ Macro-System นี้จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ มีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักร เช่น ระบบเศรษฐกิจที่ซบเซาจากสงครามย่อมส่งผลต่อการดำรงชีวิตของพ่อแม่และเด็ก การเปลี่ยนแปลงไปของเทคโนโลยีทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น

Connard และ Novick (1996) ได้นำแนวคิดระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner มาเชื่อมโยงกับระบบครอบครัวโดยกล่าวว่าในชุมชนและสังคมจะมีแหล่งทรัพยากร และสัมพันธ์ภาพซึ่งครอบครัวต้องการ ในชุมชนที่อยู่อาศัยแต่ละครอบครัวจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งทรัพยากรโดยการสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดย Gottlieb (อ้างถึงใน Connard และ Novick, 1996) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการจะเข้าถึงได้ง่าย เหมาะสมกับวัฒนธรรมของครอบครัว และยอมรับได้ง่ายกว่าการสนับสนุนทางสังคมอย่างเป็นทางการ

Powell (อ้างถึงใน Connard และ Novick, 1996) กล่าวถึงโปรแกรมสำหรับครอบครัวที่มีบุตรปฐมวัยซึ่งสนับสนุนแนวคิดระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner ในเรื่องการสนับสนุนทางสังคม คือ การสนับสนุนในเรื่องการติดต่อสื่อสารของพ่อแม่ การให้พ่อแม่มีทางเลือกที่หลากหลายในการเข้าร่วมโปรแกรมต่างๆ การประเมินครอบครัว และความต้องการของเด็ก และการให้ความช่วยเหลือในการตัดสินใจของพ่อแม่

ครอบครัวถือเป็นระบบอย่างหนึ่งเพราะครอบครัวเกิดจากหน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ครอบครัวแสดงออกถึงพฤติกรรมต่างๆ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ และมีความเป็นอิสระตลอดจนความเป็นตัวของตัวเอง องค์ประกอบของทฤษฎีระบบครอบครัว มีดังนี้ (Morgaine, 2001)

1. หน่วยและโครงสร้างที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หน่วยของระบบครอบครัวหมายถึงสมาชิกในครอบครัวแต่ละหน่วยมีลักษณะเฉพาะ มีความสัมพันธ์กัน และแต่ละหน่วยมีความเป็น

อิสระ ความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดโครงสร้างที่มีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน รวมไปถึงบทบาทการเป็นสมาชิกของแต่ละบุคคลในระบบ

2. การปฏิสัมพันธ์ที่มีรูปแบบ ระบบครอบครัวมีรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ที่พอจะทำนายได้ ระบบครอบครัวเกิดขึ้นเป็นวงจรทำให้เกิดคุณภาพของครอบครัว และสิ่งนี้จะเป็นตัวนำ ทำให้แต่ละหน่วยของระบบครอบครัวเรียนรู้ และเข้าใจหน้าที่ของตน

3. การแบ่งแยกและภาวะต่อเนื่องของระบบครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ จากเปิดไปสู่ปิด ทุกระบบมีหน่วยหรือส่วนประกอบที่อยู่รวมกัน และแยกออกจากกัน หากครอบครัวมีความไม่แน่นอน ไม่ชัดเจน จะทำให้เกิดการเปิด แบ่งแยก หรือมีรอยร้าว ระบบที่เกิดจากการแบ่งแยกจะทำให้หน่วยย่อยๆ และสถานการณ์ภายนอกมากกระทบครอบครัวได้ สิ่งกระทบจากภายนอกจะเข้ามามีอิทธิพลต่อครอบครัว ในทางตรงกันข้ามระบบที่ปิดจะแยกตัวจากสภาพแวดล้อม แต่ในความเป็นจริงไม่มีระบบครอบครัวใดที่จะมีลักษณะเปิดหรือปิดอย่างชัดเจน

4. หน้าที่ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ ส่วนประกอบทั้งหมดของระบบครอบครัวมีความสำคัญมากกว่าส่วนใดส่วนหนึ่ง ถึงแม้ว่าทุกระบบครอบครัวจะสามารถอธิบายแทนหน่วยย่อยได้แต่สุดท้ายแล้วระบบครอบครัวก็ต้องแสดงถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับระบบโดยรวมทั้งหมด ภาพลักษณ์ของระบบครอบครัวจะสะท้อนออกมาให้เห็นถึงคุณภาพของระบบโดยรวม พฤติกรรมเฉพาะอย่างของแต่ละบุคคลสามารถอธิบายและให้เหตุผลเพื่อแสดงถึงระบบทั้งหมดแต่ไม่เหมาะสมที่จะอธิบายถึงส่วนย่อยๆ ซึ่งเป็นหน่วยใดหน่วยหนึ่งเท่านั้น

5. การกำหนดลักษณะของสมาชิกโดยใช้กฎเกณฑ์ กฎเกณฑ์เป็นข้อตกลงที่สามารถกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวมักเกิดขึ้นซ้ำๆ ทำให้เกิดพลัง เช่น การควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรม การปลอบโยนเมื่อทำรู้สึกผิด การดำรงเผ่าพันธุ์ของตนเองให้คงอยู่ต่อไป ตัวอย่างของกฎเกณฑ์ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความสมบูรณ์เพียบพร้อม เป็นต้น

6. ระบบย่อย ทุกระบบครอบครัวจะประกอบด้วยจำนวนสมาชิกกลุ่มย่อย โดยทั่วไปประมาณ 2-3 คน ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเรียกว่าเป็นระบบย่อย การฝึกกำลัง หรือพันธมิตร แต่ละระบบย่อยจะมีกฎเกณฑ์ มีการแตกแยก และมีลักษณะเฉพาะ สมาชิกในระบบย่อยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เมื่อเวลาล่วงเลยไป

นอกจากนี้ Thomlison (2001) กล่าวว่าไว้ว่ารูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์จะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละระบบครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทำให้ความขัดแย้งและความเครียดในครอบครัวคลี่คลาย และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การปรับตัวและความยืดหยุ่นเป็นสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลง เมื่อระบบโครงสร้างของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงและสมาชิกก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ครอบครัวมีการปรับตัว และเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพภายใน และสภาพภายนอกส่งผลต่อ
ประสบการณ์ในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละบุคคล หากครอบครัวขาดความยืดหยุ่นไม่พร้อมที่จะ
เปลี่ยนแปลง ลักษณะนั้นจะปรากฏออกมาให้เห็นเด่นชัด

แนวคิดพื้นฐานของระบบครอบครัว 5 ประการ ได้แก่ (Thomlison, 2001: 29-38)

1. ครอบครัวเปรียบเสมือนระบบที่มีขนาดใหญ่กว่าระบบย่อยเฉพาะบุคคล
แนวคิดนี้มีสมมติฐาน 2 แนวสลับสนุนอยู่ ได้แก่

1.1 ส่วนประกอบของสิ่งต่างๆมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เช่น การ
เปลี่ยนแปลงของสิ่งหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของอีกสิ่งหนึ่ง

1.2 แต่ละส่วนประกอบมีความสัมพันธ์ต่อส่วนประกอบเพียงส่วนเดียวหรือ
ส่วนประกอบหลายๆส่วนในช่วงเวลาที่เฉพาะเจาะจง เช่น อาชีพของบุคคลในครอบครัวจะมี
ความสัมพันธ์กับสมาชิกอื่นในครอบครัว

พฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออกในครอบครัวมีความเป็นระบบ หากมองพฤติกรรมของ
สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวเป็นรายบุคคลจะเข้าใจพฤติกรรม ความรู้สึก และหน้าที่ของบุตรหรือ
พ่อแม่แต่หากมองพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวโดยรวมจะทำให้เกิดการสังเกต และรับรู้
ปฏิสัมพันธ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกันด้วย

หากจะเปรียบเทียบให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายคงเปรียบระบบครอบครัวเหมือนกับ
ตุ๊กตาไม้ของประเทศรัสเซียที่มีตุ๊กตาซ้อนกันอยู่หลายชั้น ตั้งแต่ตัวใหญ่จนถึงตัวจิ๋ว ระบบ
ครอบครัวคงเปรียบเหมือนตุ๊กตาไม้ขนาดกลางที่มีระบบอื่นๆที่ใหญ่กว่าครอบครัวอยู่ มีเพื่อนบ้าน
เครือญาติ ชุมชน งาน และสังคมแวดล้อมเป็นตุ๊กตาจิ๋วซ้อนอยู่ภายในตุ๊กตาไม้ขนาดกลาง

2. ระบบครอบครัวก่อให้เกิดหน้าที่

ครอบครัวมีจุดมุ่งหมายที่ซับซ้อน หากมองในแง่ของระบบเครือข่ายสังคมครอบครัว
มีกระบวนการข้อมูลข่าวสาร มีการตัดสินใจ การผูกมัด และการขยายกิจกรรมให้กว้างขวางมาก
ยิ่งขึ้นรวมไปถึงการเจริญเติบโต และการพัฒนาของแต่ละบุคคลแต่หากมองในแง่ของจิตวิทยา
ครอบครัวทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความผูกพัน
ความใกล้ชิดทางอารมณ์ มีการพัฒนาทำให้เกิดความอยู่รอด และการพัฒนาความสามารถทาง
อารมณ์และสังคม หากมองในแง่ของระบบการติดต่อสื่อสารครอบครัวได้สร้างพฤติกรรม
ความเชื่อ การรู้จักยอมรับและปฏิเสธ ความผูกพันซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้บรรลุผลในการดูแลเอาใจใส่
และการเลี้ยงดูแก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อรักษาความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลให้คงอยู่

3. ระบบครอบครัวพัฒนาการแบ่งแยกของระบบ และการแบ่งแยกของระบบย่อย

การแบ่งแยกในที่นี้หมายถึงการแบ่งแยกระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือส่วนต่างๆ ของระบบครอบครัวยกตัวอย่างเช่น การแบ่งแยกระหว่างพ่อแม่และเด็ก หรือการแบ่งแยกระหว่างครอบครัวและชุมชน การแบ่งแยกในครอบครัวเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะช่วยอธิบายในเรื่อง การแยกทางกัน และความเป็นอิสระในครอบครัว การแบ่งแยกทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ เช่น ความเชื่อ ความคิด กฎต่างๆ เป็นต้น

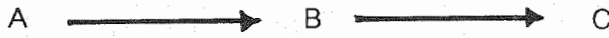
การแบ่งแยกจะเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว และครอบครัวกับชุมชน ภายนอก การแบ่งแยกมี 2 ลักษณะ คือ การเปิด และการปิด การเปิดหมายถึงการเปิดรับการติดต่อ ส่วนการปิดหมายถึงการควบคุมการติดต่อระหว่างระบบครอบครัว หากการแบ่งแยกมีความเข้มงวดมากเกินไปจะส่งผลในทางลบต่อสมาชิกและระบบภายนอก ครอบครัวที่มีการแบ่งแยกอย่างเข้มงวดอยู่เสมอจะเป็นครอบครัวที่ขาดการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ครอบครัวลักษณะนี้จะมีความเข้มงวด ไม่ให้อิสระ ส่วนครอบครัวที่มีการแบ่งแยกแบบเปิดจะมีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ให้อิสระ เป็นตัวของตัวเอง ครอบครัวลักษณะนี้จะมีความรักเต็มเปี่ยม ให้อิสระ ในการตัดสินใจแต่บางครั้งสมาชิกในครอบครัวลักษณะนี้อาจมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนอกครอบครัว

4. ระบบครอบครัวมีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง มีการสร้างความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลง และความมั่นคง

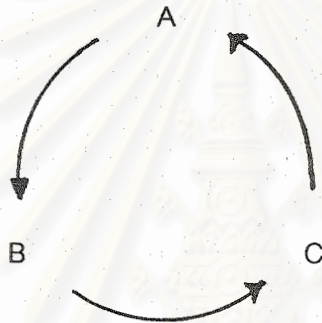
ระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง การมีปฏิสัมพันธ์ภายในระบบ การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติ และมีความสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงย่อมมีแนวโน้มไปในทางลบด้วย หากการเปลี่ยนแปลงในครอบครัวใช้เวลานาน จะทำให้ระบบเกิดความไม่มั่นคง ส่วนการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวจะมีผลกระทบในระยะเวลาเพียงสั้นๆ เท่านั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในครอบครัวจะนำไปสู่การเกิดสิ่งใหม่ที่มีความสมดุล และเกิดการจัดระบบใหม่ขึ้น เช่น อุบัติเหตุ การตาย การเกิด การเปลี่ยนงานใหม่ การลดลงของเงินเดือน ความเจ็บป่วย เป็นต้น ในขณะที่ครอบครัวส่วนใหญ่มีการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง บางครอบครัวไม่สามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเองต้องอาศัยแหล่งช่วยเหลือนอกครอบครัว อาจมีผู้เชี่ยวชาญช่วยชี้แนะ และหาแนวทางที่ดีให้กับครอบครัวได้ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุล หรือดุลยภาพ

5. พฤติกรรมของครอบครัวจะเกิดความเข้าใจอันดีจากความเป็นเหตุเป็นผลแบบ วงกลมมากกว่าความเป็นเหตุเป็นผลแบบเส้นตรง

บทบาทหน้าที่ของครอบครัวมีการแบ่งหน้าที่แบบเฉพาะเจาะจงอย่างชัดเจน รูปแบบเส้นตรงจะมีการจำกัดการลำดับเหตุการณ์

ตัวอย่างเช่น A เป็นสาเหตุทำให้เกิด B และเป็นผลไปสู่ C มีหลายเหตุการณ์เกิดขึ้นในรูปแบบของความเป็นเหตุเป็นผลแบบเส้นตรงแต่มีข้อเสีย คือ สามารถสื่อข้อมูลได้ไม่มากซึ่งจะแตกต่างจากความ เป็นเหตุเป็นผลแบบวงกลมที่มีการแสดงพฤติกรรมการสื่อข้อมูลภายในครอบครัวได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ ในระบบครอบครัวรูปแบบความเป็นเหตุเป็นผลแบบวงกลมจะถูกสร้างขึ้น และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันภายในเป็นวงกลม

ภายในระบบจะมีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ละปัจจัยในวงกลมมีความสัมพันธ์กัน ทั้งทางบวกและทางลบ มีอิทธิพลและมีการเสริมแรงซึ่งกันและกัน หากเกิดความสัมพันธ์ทางลบขึ้นในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะมีพฤติกรรมที่เข้มงวด รูปแบบที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก นอกเสียจากจะมีปฏิสัมพันธ์จากภายนอกครอบครัวเข้ามาช่วยคลี่คลาย เวลา ความตั้งใจ และสัมพันธ์ภาพที่มีตามธรรมชาติจะเป็นตัวเชื่อมให้สถานการณ์คลี่คลายได้ดี

1.2.2 จิตวิทยาครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์ซึ่งเป็นประชากรในสังคม ถือเป็นตัวแทนของสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ทศนคติ และคุณลักษณะต่างๆของสังคมให้แก่สมาชิก

ในการศึกษาชีวิตครอบครัว การศึกษาวิจัยจักรของครอบครัวเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการอธิบายพฤติกรรมของครอบครัวทำให้สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าพัฒนาการของครอบครัวจะเป็นอย่างไร มีการแบ่งวิจัยจักรของครอบครัวออกเป็นจำนวนชั้นแตกต่างกันตามลักษณะของผู้ศึกษา บางกลุ่มแบ่งวิจัยจักรเป็น 3 ชั้น คือ ครอบครัวเริ่มต้น ขยาย และหดตัว บาง

กลุ่มแบ่งเป็น 7 ชั้น คือ เริ่มครอบครัว มีลูกวัยทารก วัยก่อนเข้าเรียน ปีที่ลูกอยู่ในโรงเรียนประถม
วัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นตอนปลาย ผู้ใหญ่ในวัยหนุ่มสาว และปีหลังๆของชีวิตสมรส (พรพนทิพย์
ศิริวรรณบุศย์, 2545: 6-7)

Meiklejohn (อ้างถึงในพรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545: 7-17) ได้แบ่งวัฏจักร
ของครอบครัวออกเป็น 9 ชั้น ได้แก่

1. ระยะเริ่มการสมรส พัฒนาการครอบครัว และการปรับตัวในระยะเริ่มการ
สมรสอาจไม่มีปัญหามากนัก แต่เมื่ออยู่ด้วยกันนานเข้าการปรับตัวจะทวีคูณขึ้น
2. ระยะแรกตั้งครุภรรยา เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และ
บรรยากาศของบ้านของทั้งสามีและภรรยา
3. ระยะเริ่มเป็นบิดามารดา เมื่อทารกเกิด มารดาอาจจะตื่นเต้นอยู่ 2-3 วันใน
การพยายามจัดการกับบ้านและดูแลทารก ภรรยาต้องพยายามให้สามีเข้ามามีบทบาทในการเลี้ยง
ทารกด้วยเท่าที่สามารถจะทำได้ สามีภรรยาจะต้องมีเวลาที่จะอยู่ด้วยกันตามลำพังบ้างเพื่อทำสิ่ง
ที่สนใจ หรือสิ่งที่เคยทำด้วยกันมาก่อน ไม่ควรยอมให้ทารกผูกขาดเวลาแต่ผู้เดียว เพราะพ่ออาจ
อิจฉาทารกได้ และทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์อันสามีภรรยา

แม่ควรจะให้ทารกกินนมมารดาเพื่อความผูกพันทางอารมณ์ และความแข็งแรง
ของสุขภาพทารก มารดาที่ทำงานอาจต้องใช้นมขวดเสริมในบางครั้ง อาจกระตุ้นให้พ่อเข้ามา
มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูทารกโดยการให้นมขวดทารกด้วยตนเอง

ทารกมีความรู้สึกและต้องการความใกล้ชิดขณะที่เขาได้รับการอุ้มชู กอดรัด
และดูแล เขาเกิดความรู้สึกไว้วางใจ (Sense of Trust) ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นคง
ปลอดภัยในทางอารมณ์ ถ้าให้ความเอาใจใส่ต่อเขา เขาจะพยายามพลิกคว่ำ นั่ง ก้าวเดิน และพูด
ถ้าเขาได้รับการปลอบโยน มีคนพูดด้วย เขาก็จะได้เรียนรู้ว่าการเป็นที่รักในครอบครัวนั้นเป็น
อย่างไร ทารกจะซึมซาบสิ่งที่เกิดขึ้นทุกวัน และจะเก็บสะสมประสบการณ์เหล่านั้นไว้ในสมองและ
ความทรงจำของเขาซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเขาด้วย

4. ปีที่วัยรุ่น การกระหิณการมีบุตรไม่ให้ใกล้กันเกินไปจะทำให้ปีที่วัยรุ่นมี
สภาพที่ดีขึ้น ถ้าลูกคนแรกช่วยตนเองมากขึ้นบ้างเล็กน้อยแล้ว เมื่อน้องใหม่เกิด เขาอาจมีส่วนช่วย
เลี้ยงดูทารกคนใหม่ได้ สามีภรรยาโดยเฉพาะภรรยาอาจจะอยากมีบุตรให้ครบจำนวนหรือเพศที่
ต้องการเสียก่อน จะได้หยุดการมีบุตร บ้างก็อยากให้มีบุตรมีเพื่อนที่อายุใกล้เคียงกัน การมีบุตรใน
วัยที่มารดาอายุ 20-30 ปีจะถือว่าดีที่สุด ฉะนั้นบางคนจึงยอมวุ่นวายในการดูแลบุตรเล็กๆมากกว่า
หนึ่งคนขึ้นไป ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อาจจ้างคนมาช่วยเลี้ยงดูบุตร

ในระยะนี้ของวัฏจักรครอบครัวอาจเป็นระยะที่ค่าใช้จ่ายสูงที่สุดแต่ถ้ารายได้ยัง
น้อย สามีหรือภรรยาอาจเรียนไม่จบ หรือเพิ่งเริ่มทำงานเป็นหลักฐาน รายจ่ายประจำวันในเรื่อง

อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ค่าหม้อ ค่ายาจะสูงมาก และถ้าไม่มีบ้านเรือนของตนเองก็ต้องเช่าบ้าน หรือซื้อผ่อนส่ง และอาจจำเป็นต้องผ่อนส่งรถยนต์ด้วย นอกจากนี้อาจจำเป็นต้องมีเครื่องมือ เครื่องใช้ทุนแรง ทุนเวลา ฉะนั้นในระยะนี้ครอบครัวจึงมีรายจ่ายสูงถ้าเทียบกับอัตรารายได้ของ ครอบครัวที่เริ่มพัฒนา

นอกจากนี้แม้จะต้องวุ่นวายกับการมีบุตร การเลี้ยงดูบุตร และการทำมาหากิน สามีภรรยาจะต้องทำทุกอย่างเพื่อรักษาความพึงพอใจทางเพศรส สันทนากการและเรื่องอื่นๆของ ชีวิตสมรส ทั้งสามีภรรยาจะต้องช่วยกันกำหนดประสบการณ์ที่ดีให้ลูก และทำงานร่วมกันในการ เลี้ยงดู สามีควรรู้ว่าภรรยาคาดหวังให้ตนเป็นผู้นำ นำความคิดใหม่มาบ้าน เป็นเพื่อนที่ดีและ เสนอแนะว่าควรจะมีกิจกรรมอะไรในบ้าน ภรรยาก็ควรรู้ว่าตนต้องศึกษาความรู้เรื่องการเลี้ยงดู บุตร ต้องตามเหตุการณ์ต่างๆให้ทัน ต้องพยายามรักษารูปโฉมทรวดทรงไว้ให้ดี ในระยะนี้ทั้งสามี และภรรยาจะพบว่าถ้าจะให้ชีวิตคู่ประสบความสำเร็จจะต้องร่วมมือกัน และการมีลูกจะช่วย เยี่ยวยาความสัมพันธ์ที่อาจแตกร้างได้ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะประนีประนอมกันมากขึ้น

ในระยะนี้จำนวนสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น แต่ละคนจะเติบโตและ เปลี่ยนแปลงไป ทารกกลาน สอนเดิน ไม่ซ้่าก็ปีนป่าย ถัดจากนั้นไม่นานจะวิ่ง กระโดด โลกของ ทารกจะค่อยๆกว้างขวางขึ้น ตอนแรกสนใจแต่แม่เพียงผู้เดียว ต่อมาพอก็เป็นที่สนใจ ต่อมาก็สนใจ พี่น้องที่เล่นอยู่ด้วยกัน ญาติ เพื่อนบ้านและคนอื่นๆ ในที่สุดจะคุ้นเคยกับคนหลายประเภท บ้านที่มี พ่อแม่เป็นแกนกลางจะเป็นที่สำหรับยึดแล้ว เขาก็จะออกไปหาประสบการณ์ใหม่นอกครอบครัว

5. ระยะเวลาบุตรเริ่มเข้าโรงเรียน บิดามารดาจะเริ่มรู้สึกว่าการดูแลบุตรโตเมื่อเขาเข้า โรงเรียน เขาจะต้องอยู่ร่วมกับเด็กอื่นๆในห้องเดียวกัน และจะมีผู้ใหญ่ดูแลเพียงคนเดียว ความ เอาใจใส่ก็ถูกแบ่งไปที่หลายๆคน ในระยะนี้เด็กจะต้องปรับตัวเรียนรู้การแบ่งปันความสนใจ ฉะนั้น เด็กอาจจะเกิดอารมณ์ไม่ดีบ้าง เช่น กลัวครู อิจฉาน้องใหม่ หรือเพื่อนร่วมชั้น การถูกห้ามไม่ให้ทำ สิ่งต่างๆทำให้เขาเกิดความคับข้องใจ บิดามารดาอาจช่วยเหลือบุตรโดยการสันทนากการร่วมกัน เช่น อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ หรือการที่มารดาพาบุตรเข้านอน บิดามารดาต้องยอมให้ลูกโต พยายามช่วยให้เขาเติบโตโดยให้เขาช่วยเหลือตนเอง เมื่อเขาทำอะไรได้ก็ควรชมเชย เป็นการให้ แรงเสริม ถ้าทำไปเช่นนี้เรื่อยๆจะช่วยให้เขาบรรลุวุฒิภาวะเร็วขึ้น

6. ระยะเวลาบุตรเข้าวัยรุ่น เมื่อบุตรเข้าสู่วัยรุ่น เด็กจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้เด็กต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของเขา และต้องการบิดามารดาที่เข้าใจ ยอมรับเขาอย่างที่เขาเป็นอยู่

7. ระยะเวลาบุตรแยกครอบครัว เมื่อบุตรโตขึ้นและเรียนสำเร็จแล้วก็ย่อมต้อง แยกตัวไปจากครอบครัว การออกจากบ้านอาจเกิดขึ้นในระยะที่ต้องไปศึกษาเล่าเรียน หรือเมื่อ เรียนสำเร็จแล้วแยกไปมีอาชีพของตนเอง

ในครอบครัวไทยที่ฐานะค่อนข้างยากจน บิดามารดามักจะเลี้ยงดูบุตรคนโตให้ การศึกษาจนสำเร็จมีงานทำแล้วก็จะให้ช่วยเลี้ยงน้องคนต่อไป ความขัดสนทำให้บุตรแยกย้ายไป ทำมาหากิน เหลืออยู่ในครอบครัวเฉพาะคนที่ยังเล็ก หรือคนที่ต้องดูแลบิดามารดาเท่านั้น

ในระยะที่บุตรแยกครอบครัว อาจเป็นเวลาใกล้ปลดเกษียณของบิดามารดา ฉะนั้นปู่ย่าตายายก็มักจะยินดีเลี้ยงหลาน เป็นโอกาสที่จะได้ให้และรับความรักอีกครั้งหนึ่ง ช่วยให้เกิดความรู้สึกว่าตนทำประโยชน์ได้เป็นที่ต้องการ นอกจากนี้ทารกและเด็กเล็กมักจะให้ความเพลิดเพลินและความสุขกับคนวัยสูงอายุด้วย

8. ระยะเวลาว่างเปล่า ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ เมื่อบุตรแยกย้ายออกไปหมดแล้วรู้สึกที่บ้านว่าง หากช่วงนี้สามีภรรยาไม่มีความสนใจพิเศษ ความว่างในบ้านจะยิ่งทำให้รู้สึกอ้างว้างมากยิ่งขึ้น

ในระยะที่บุตรแยกออกไป ถ้าพ่อแม่ยังร่างกายแข็งแรงก็อาจจะทำงานที่มีความกดดันน้อยหารายได้ต่อไป สามีภรรยาต้องสำรวจความสนใจ และสมรรถภาพของตนว่ามีพอที่จะทำงานนั้นๆ ได้อย่างเป็นสุขพอสมควรหรือไม่

9. ระยะเวลาปัจฉิมวัย โดยทั่วไปนับได้ว่าผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไปอยู่ในระยะปัจฉิมวัย เพราะต้องเกษียณอายุราชการ บุคคลแต่ละคนย่างเข้าสู่ปัจฉิมวัยเมื่ออายุแตกต่างกันคือเมื่อสมรรถภาพทางกายเสื่อม ไม่สามารถทำกิจกรรมที่เคยทำมาก่อนได้ ทั้งงานทางกาย และงานทางสมอง อาจเจ็บป่วยเป็นครั้งคราว หรือเป็นโรคเรื้อรัง ทั้งนี้อยู่ที่การปฏิบัติตนในวัยผู้ใหญ่ ถ้าบุคคลนั้นรับประทานอาหารที่มีคุณค่าสูง บริหารร่างกาย หมั่นตรวจร่างกาย รับประทานอาหารเสริมเมื่อมีอาการเล็กน้อย ทำจิตใจให้เป็นสุขไม่วิตกกังวลมาก เช่นนี้ร่างกายจะแข็งแรงไม่ทรุดโทรม นอกจากนี้ถ้าเป็นผู้มีจิตใจกระตือรือร้น สนใจใฝ่หาความรู้ไม่ปล่อยให้จิตใจฟุ้งซ่าน สมองจะผ่องใส ยังสามารถรู้สึกว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้เป็นที่ปรึกษาในการสร้างครอบครัว และอาชีพของลูกหลานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากการศึกษาวิจัยของครอบครัวแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรก็เป็นส่วนที่สำคัญในการศึกษาชีวิตครอบครัว (Coultter, 2002) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรในวัยทารกและวัยเด็กก็มีความแตกต่างกัน

พรอนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2545) กล่าวว่าในวัยทารกเด็กต้องการความรักความอบอุ่น ความเข้าใจจากพ่อแม่มากที่สุด ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 Anna Freud รับผิดชอบเด็กกำพร้าจากสงครามหลายคน และพบว่าเด็กจำนวนมากเสียชีวิตด้วยโรคขาดความรัก ขาดการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ต่อมา Hallow ได้ทำการทดลองกับลูกลิง พบว่าตัวอ่อนขาดความใกล้ชิด และความรู้สึกก็จะเหงาหงอยและตายไปในที่สุด การศึกษาเหล่านี้แสดงว่าความรักความเอาใจใส่ของบิดามารดานั้นเป็นที่ต้องการมากของมนุษย์ในวัยทารก ความรักของบิดา และมารดาสามารถ

แสดงออกต่อทารกได้นั้น เริ่มตั้งแต่สายตาที่มองสัมผัสและต้องการการอุ้มการกอดรัด เมื่อทำด้วยความรัก ทารกมีความรู้สึกไวต่อการสัมผัสด้วยความรัก สามารถที่จะรับรู้ได้ทันที นอกจากนี้แม้อย่างควรที่จะตอบสนองทันที เมื่อทารกแสดงความต้องการการตอบสนองทางอารมณ์ แม่ที่มีความรักเอาใจใส่ในทารกจะฟังความแตกต่างในเสียงร้องของทารกได้ออก เมื่อไรที่ทารกร้องด้วยความหิว ความง่วง ความว่าเหว หรือร้องเพื่อเรียกร้องความเอาใจใส่ คือร้องแก่นั่นเอง การเลี้ยงดูทารกนั้นเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่ มิใช่สามัญสำนึกที่ถ่ายทอดภายในครอบครัวเท่านั้น ถ้าต้องการสังคมที่ดีขึ้น ต้องเริ่มสร้างสังคมนั้นตั้งแต่วัยทารก นอกจากแม่แล้วพ่อก็สามารถที่จะให้ความรักความอบอุ่นแก่ทารกได้ การดูแลทารก มิใช่หน้าที่ของแม่แต่เพียงผู้เดียว ทารกเป็นผลิตร่วมของทั้งพ่อและแม่ ฉะนั้นทารกจึงควรต้องมีแบบอย่างของแม่และแบบอย่างของพ่อซึ่งเป็นตัวแทนของความอบอุ่น การแสดงการต้อนรับเขาเข้าสู่สังคมของโลก พ่อต้องให้เวลากับทารกเท่าๆกับแม่ ทารกที่เติบโตมาในความรักความเอาใจใส่ที่ถูกที่ควรมิใช่ในลักษณะของการถูกตามใจจนเกินไป จะเป็นทารกที่มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และพร้อมที่จะก้าวไปสู่วัยเด็กด้วยความมั่นคง

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรวัยเด็กมีลักษณะแตกต่างไป คือเด็กเริ่มก้าวเข้าสู่สังคมภายนอก เด็กเริ่มมีเพื่อน ฉะนั้นความต้องการทางวัตถุจะเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามความต้องการพื้นฐานของเด็กในวัยนี้ยังคงเป็นความรัก ความเอาใจใส่ ดังนั้นความต้องการพื้นฐานของเด็กมีดังนี้ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545: 80-82)

1. ความต้องการทางร่างกาย คือ ความต้องการอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอกับการเจริญเติบโต ซึ่งเมื่อไรที่เด็กต้องการ พ่อแม่ก็ควรจัดให้เพียงพอ ไม่ให้เด็กเป็นโรคขาดอาหาร เพราะถ้าร่างกายไม่เจริญ สมองและพัฒนาการด้านอื่นก็จะหยุดชะงัก

2. ความต้องการทางจิตใจ วัยเด็กต้องการความรัก ความเอาใจใส่ เด็กวัยนี้จะเป็นวัยที่อยากรู้อยากเห็น ช่างซักช่างถาม บิดามารดาบางคนอาจเบื่อกับที่จะตอบคำถาม ดูเด็กให้เงิบ ให้เลิกยุ่ง ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถูกเพราะการอยากรู้อยากเห็นของเด็กในวัยนี้ควรได้รับการตอบสนอง เพราะนอกจากจะเป็นการปูพื้นฐานทางสติปัญญาของเด็กแล้ว ยังเป็นการแสดงความรักความเอาใจใส่ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กอีกด้วย

3. ความต้องการการเสริมสร้างความเป็น "ตัวตน" เด็กในวัยนี้เริ่มเรียนรู้ และทำความเข้าใจตนเอง และสิ่งที่อยู่รอบตัว พ่อแม่ควรให้โอกาสเด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกเรียนรู้และสร้างทักษะต่างๆที่ต้องการพัฒนา เช่น กล้ามเนื้อ อวัยวะมอเตอร์ ตลอดจนชาวปัญญา การที่เด็กผู้ใดได้รับการเสริมสร้างบรรยากาศเช่นนี้เขาจะมีโอกาสที่จะพัฒนาเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ได้เร็วกว่าเด็กอื่นๆ ยิ่งเขาได้รับการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีมากเท่าไร เขาก็จะมีโอกาสเติบโตเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพในอนาคตมากขึ้นเท่านั้น

1.3 ลักษณะการเป็นพ่อแม่

พ่อแม่เป็นบุคคลสำคัญในการสร้างครอบครัว เมื่อมีบุตรเพิ่มเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัว พ่อแม่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเลี้ยงดูซึ่งเป็นกระบวนการที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ ปกป้อง และแนะนำเด็กในทุกช่วงของพัฒนาการ การเลี้ยงดูเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และเด็ก และจากนั้นขยายการมีปฏิสัมพันธ์ไปสู่บุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ญาติ เพื่อน ครู เป็นต้น บุคคลต่างๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของเด็กในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้จะดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตมนุษย์ต่อไป (Hamner และ Turner, 1996)

1.3.1 หน้าที่และความสำคัญของพ่อแม่

จุดเริ่มต้นที่สำคัญในชีวิตเด็กอยู่ที่ครอบครัว พ่อแม่มีบทบาทสำคัญในการสร้างครอบครัว หน้าที่และความสำคัญของครอบครัวมีดังนี้ (โสภา ซปีลมันน์, 2536)

- 1) เป็นแหล่งสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุล
- 2) ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว
- 3) ให้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนระเบียบของสังคมเพื่อให้สมาชิกเติบโตขึ้นมาเป็นกำลังสำคัญของสังคมในอนาคต
- 4) ส่งเสริมการเจริญเติบโตส่วนบุคคลทั้งทางร่างกาย และสติปัญญาให้กับลูก
- 5) หล่อหลอมและปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้ลูกเพื่อสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ด้วยดี
- 6) สร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคงของครอบครัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ในระหว่างญาติมิตร
- 7) ให้อิสระและเสรีภาพแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควร
- 8) กำหนดบทบาท สถานภาพ และหน้าที่ให้กับสมาชิกใหม่เพื่อให้รู้ว่าควรมีสถานภาพ หน้าที่ และบทบาทอย่างไรในครอบครัว

1.3.2 สภาพแวดล้อมและบรรยากาศภายในครอบครัว

บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูกมีหลายบทบาทตั้งแต่ละบทบาทนั้นจะเป็นไปในทิศทางใดย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม และบรรยากาศความเป็นอยู่ภายในครอบครัว มี 3 ลักษณะ (Berger, 1995: 83-84)

- 1) แบบเสรีประชาธิปไตย (Authoritative) พ่อแม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รับผิดชอบร่วมกันในการอบรมเลี้ยงดูลูก ลูกมีโอกาสใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และ

รับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆของครอบครัว ทุกคนมีส่วนได้ออกเสียง และให้ความคิดเห็น เด็กที่ได้รับ การเลี้ยงดูในบรรยากาศเช่นนี้จะเติบโตเป็นบุคคลที่เหมาะสมกับการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย

2) แบบอัตตาริปไตย (Authoritarian) การตัดสินใจใดๆของครอบครัวขึ้นอยู่กับพ่อแม่เท่านั้น ลูกไม่มีส่วนออกเสียงด้วย ผลจากการเลี้ยงดูแบบนี้เด็กมักจะขาดความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับพ่อแม่ ขาดความรู้สึกร่วมกัน มั่นคง ปลอดภัย ขาดความคิดริเริ่ม และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

3) แบบตามใจท่าน (Laissez-faire) พ่อแม่ต่างก็ไปคนละทาง ตามความชอบของตน ไม่สนใจกันและกัน และไม่สนใจลูกเท่าที่ควร เด็กที่เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศเช่นนี้จะรู้สึกขาดรัก ขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ ไม่มีความรับผิดชอบ มักมองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้ใจคนอื่น ขาดระเบียบวินัย

1.3.3 รูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่

ภาระหน้าที่ของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกเป็นงานที่มีความซับซ้อน พฤติกรรมของพ่อแม่จะส่งผลต่อพฤติกรรม และลักษณะนิสัยของลูกซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล มีนักวิจัยหลายท่านพยายามอธิบายเกี่ยวกับวิธีการ และรูปแบบในการเลี้ยงดูลูกซึ่งไม่มีวิธีการ และรูปแบบใดที่จะใช้ได้ดี และเหมาะสมกับพ่อแม่ทุกคน (Baumrind อ้างถึงใน Darling, 2000)

รูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่มีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ประการ (Maccoby และ Martin อ้างถึงใน Darling, 2000)

1) การตอบสนองของพ่อแม่ (Parental Responsiveness) หมายถึง ความอบอุ่น หรือการสนับสนุนของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เป็นความตั้งใจของพ่อแม่ที่จะเลี้ยงดูลูก ตอบสนองความต้องการของลูกอย่างเต็มที่

2) การเรียกร้องของพ่อแม่ (Parental Demandingness) หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมของลูกทำให้ลูกมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในครอบครัวโดยเลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต มีความเป็นผู้ใหญ่ มีการควบคุมดูแล ส่งเสริมระเบียบวินัย และพร้อมที่จะเผชิญกับเด็กที่ไม่เชื่อฟัง

1.3.4 รูปแบบการเลี้ยงดู ภาพลักษณ์ของเด็ก ทักษะคิดของพ่อแม่ และการตอบสนองของเด็ก

รูปแบบการเลี้ยงดูที่ต่างกันย่อมส่งผลต่อการตอบสนองของเด็กที่แตกต่างกันออกไป Adler (อ้างถึงใน Stein, 2002) ได้กล่าวถึงรูปแบบการเลี้ยงดู ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนของเด็กที่แสดงออกให้เห็น ทักษะคิดของพ่อแม่ ตลอดจนการตอบสนองของเด็ก ดังนี้

1) แบบประชาธิปไตย และการให้การสนับสนุน (Democratic and Encouraging) ภาพลักษณ์ของเด็กจะมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว มีความกลมกลืนกับครอบครัว มีความรัก ยอมรับบุคคลอื่นได้ มีเหตุผล ความก้าวหน้าในอนาคตเป็นสิ่งที่ท้าทาย และมีการพัฒนาตนเองไปที่ละก้าว

การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนี้พ่อแม่จะยอมรับตัวตนที่เป็นลักษณะเฉพาะของลูกแต่ละคน ให้ความรัก ให้การดูแล ให้ความเสมอภาค สนับสนุนลูกให้แก้ไขเมื่อทำสิ่งที่ผิดพลาด ส่งเสริมความสามารถของลูก และส่งเสริมให้ลูกเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น

การเลี้ยงดูแบบนี้เด็กจะมีความมั่นคงในความรักต่อตนเอง และผู้อื่น มีความพึงพอใจในความสำเร็จ และการช่วยเหลือผู้อื่น ไม่กลัวความล้มเหลว มีความพยายาม มองโลกในแง่ดี และมีความเป็นมิตร

2) แบบตามใจพ่อแม่ (Over-Indulgent) ภาพลักษณ์ของเด็ก เด็กจะได้รับข้าวของ เครื่องใช้ที่เพียบพร้อมตลอดเวลา เด็กจะมีลักษณะยอมตาม ไม่ดื้อรน เบื่อหน่าย และทำตามใจตนเอง

ทัศนคติของพ่อแม่ พ่อแม่จะให้ของขวัญ ข้าวของ เครื่องใช้อย่างพร่ำเพรื่อ ให้สิทธิพิเศษ และบริการทุกอย่างแก่ลูก พ่อแม่คิดว่ากาให้ข้าวของเป็นสิ่งที่เด็กพอใจ พ่อแม่ไม่ค่อยใส่ใจให้ความรักที่แท้จริงแต่จะมุ่งเน้นการให้วัตถุมากกว่า

การเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะรู้สึกเบื่อหน่าย ไม่เอาใจใส่ ไม่มีความคิดริเริ่มเป็นของตนเอง คาดหวังว่าต้องได้ทุกอย่างที่ต้องการ คิดว่าผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้นำความพึงพอใจ ความสะดวกสบาย และสนองความต้องการทุกอย่างให้

3) แบบตามใจเด็ก (Over-Submissive) ภาพลักษณ์ของเด็ก เด็กจะถูกตามใจเหมือนนั่งอยู่บนบัลลังก์ พ่อแม่จะเป็นผู้นำให้ทุกอย่าง เด็กจะไม่ยอมตาม ทำอะไรขาดความยั้งคิด และจะเรียกร้องมากกว่าเด็กอื่นๆ

ทัศนคติของพ่อแม่ พ่อแม่จะยอมเด็กทุกเรื่องไม่ว่าเรื่องนั้นเด็กจะมีความคิดแปลกๆ มีอารมณ์ และความต้องการที่แปลกๆ ขาดความยั้งคิด พ่อแม่จะไม่เคยปฏิเสธลูก ยกให้ลูกเป็นเจ้านาย และตนเองเป็นทาส หรือคนรับใช้

การเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะทำทุกอย่างเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยขาดความยั้งคิด เด็กจะมีอารมณ์เกรี้ยวกราด ขี้โมโห และไม่ใส่ใจผู้อื่น

4) แบบบังคับ (Over-Coercive) เด็กจะเหมือนกับสุนัขที่กำลังถูกฝึก หรือเหมือนลาที่ตี้อันต้องให้คนเลี้ยงคอยไล่ตลอดเวลา

การเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่จะมีความมั่นคง สม่่าเสมอในทิศทางของตนเอง มีการควบคุมดูแลเด็กตลอดเวลา สั่งสอนตลอดเวลาไม่มีที่สิ้นสุด เตือนความจำในเรื่องเดิมอย่าง สม่่าเสมอ เข้มงวดกวดขัน ให้ลูกฝึกฝนสิ่งที่พ่อแม่สั่งสอนอยู่ตลอดเหมือนเป็นทหาร

เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้บังคับจะมี 3 ลักษณะ คือ เด็กที่ยอมเชื่อฟัง หัวอ่อน ทำตามแนวทางที่พ่อแม่วางไว้ อยู่ในโอวาท เด็กจะแข็งข้อ ต่อต้าน ปฏิเสธด้วยถ้อยคำ และเด็กจะต่อต้านอย่างเงี้ยวๆ ชอบฝืนกลางวัน หลงลืม ทำตัวเรื่อยเปื่อย และอาจจะออกนอกกลุ่ม นอกทางในที่สุด

5) แบบสมบุรณ์แบบ (Perfectionistic) เด็กจะเป็นนักแข่งที่ไม่ยอมล้าสุด เส้นชัยคือความก้าวหน้า เด็กจะพยายามทำทุกอย่างให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

ทัศนคติของพ่อแม่จะยอมรับเฉพาะลูกที่มีการปฏิบัติที่ยอดเยี่ยม พ่อแม่มี มาตรฐานสูงมาก ลูกจะทำให้พ่อแม่พึงพอใจได้ยาก

การเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะมีความมุ่งมั่นที่มากเกินไป บางครั้งอาจหมกมุ่น รู้สึกว่าตนไร้ค่า ยอมแพ้ บางครั้งอาจมีโรคทางกายแทรกซ้อน

6) แบบให้เด็กรับผิดชอบ (Excessively Responsible) เด็กจะต้องแบก ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบไว้บนบ่ามากเกินไป ในชีวิตเด็กต้องมีแต่งาน และความรับผิดชอบ

ทัศนคติของพ่อแม่ พ่อแม่คิดว่าเด็กต้องรับผิดชอบตัวเอง และช่วยดูแลบางสิ่ง บางอย่างในบ้าน เนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัว หรือปัญหาของบุคคลในบ้าน เช่น การตาย การเจ็บป่วยของพ่อแม่ เป็นต้น

การเลี้ยงดูแบบนี้ให้เด็กรับผิดชอบนี้ เด็กจะต้องปฏิบัติสิ่งต่างๆตามหน้าที่ บางครั้งอาจเกินหน้าที่ที่เด็กควรจะเป็นซึ่งจะทำให้เด็กสูญเสียชีวิตในวัยเด็กที่จะเล่นได้อย่างอิสระ

7) แบบทอดทิ้ง (Neglecting) เด็กจะขาดคนคอยดูแล บางครั้งอาจต้องร้องไห้ ไรไม่มีที่นอน เป็นเด็กจรจัด

พ่อแม่แบบนี้จะไม่ดูแลเด็ก ทอดทิ้ง ปล่อยให้ตามยถากรรม พ่อแม่อาจจะ ไร้รายมีฐานะทางเศรษฐกิจ มีชื่อเสียง หรือพ่อแม่อาจไม่มีงานทำ ยากจน ติดเหล้า หย่าร้าง ป่วย

การเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะขาดความสามารถในการติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับบุคคลอื่น ไม่ต้องการให้ใครมาสนใจ ไม่ต้องการผูกพันกับใคร ขาดพ่อแม่ทำให้ไม่มี แรงบันดาลใจในการดำรงชีวิต

8) แบบปฏิเสธ (Rejecting) เด็กจะเป็นเหมือนหนามของต้นกระบองเพชรที่ ยื่นออกมา คือมักจะมี ความขัดแย้งกับความคิดของผู้อื่นเพราะเขามักจะได้รับการปฏิเสธ และถูก ทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยว

ทัศนคติของพ่อแม่ พ่อแม่มักจะปฏิเสธลูก เลี้ยงดูลูกเหมือนเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบซึ่งอาจเป็นผลมาจากการถูกบังคับให้แต่งงาน หรือมีลูกโดยไม่ได้ตั้งใจ

การตอบสนองของเด็กจากการเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะรู้สึกที่ถูกทอดทิ้ง ขาดความช่วยเหลือ รู้สึกเจ็บปวดอยู่ลึกๆ ในใจ เด็กจะค่อยๆ มีความรู้สึกเจ็บปวด รู้สึกไม่เป็นมิตร มีความกังวล และรู้สึกเจ็บปวดจากการที่ตนเองไม่ได้รับความสำคัญและถูกปฏิเสธตลอดเวลา

9) แบบลงโทษ (Punitive) เด็กรู้สึกเหมือนกับไม่ได้รับความเป็นธรรมชาติช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และรู้สึกต้องการแก้แค้น

ทัศนคติของพ่อแม่ พ่อแม่มักจะบีบบังคับให้เด็กทำตามที่ตนต้องการ มีการลงโทษทางร่างกายอยู่บ่อยๆ เพราะคิดว่าเป็นการสร้างระเบียบวินัยให้กับเด็ก พ่อแม่จะแสดงความก้าวร้าว และความรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อเด็ก

การตอบสนองของเด็กจากการเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กมีความรู้สึกต้องการแก้แค้น รู้สึกผิด และคิดว่าตนเองไม่ดี เกลียดการลงโทษของพ่อแม่ อาจจะโกหกเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ

10) แบบกังวลในเรื่องความเจ็บป่วย (Hypochondriacal) เด็กจะมีอาการป่วยอยู่ตลอดเวลา มีความกังวลในเรื่องสุขภาพของตนเอง

ทัศนคติของพ่อแม่จะมีความวิตกกังวล รู้สึกเหมือนบรรยากาศภายในบ้านมีแต่คนป่วย เด็กได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงานบ้าน และการบ้าน

การตอบสนองของเด็กจากการเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กได้รับความเห็นอกเห็นใจ และถูกพ่อแม่ตามใจ เด็กจึงรู้สึกว่าได้รับสิทธิประโยชน์มากกว่าคนอื่น

11) แบบกระตุ้นในทางเพศ (Sexually Stimulating) เด็กได้รับการกระตุ้นในทางเพศเร็วกว่าวัยอันควร ทำให้เกิดความหมกมุ่นในเรื่องเพศ

ทัศนคติของพ่อแม่ในการเลี้ยงดู พ่อแม่มักจะกอดรัดเด็กในขณะที่เด็กอาบน้ำ หรือขณะที่พาเด็กไปนอน บางครั้งพ่อแม่อาจล่วงละเมิดทางเพศกับเด็ก

การตอบสนองของเด็กจากการเลี้ยงดูแบบนี้ เด็กจะรู้สึกผิด และปกปิดเรื่องต่างๆ ไว้เป็นความลับ เด็กรู้สึกสับสน ต้องอยู่อย่างพึ่งพาคนอื่น

1.3.5 ลักษณะการเป็นพ่อแม่

ลักษณะการเป็นพ่อแม่ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพ่อแม่มี 7 องค์ประกอบ (Abidin, 1995) ได้แก่

1.3.5.1 ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร หมายถึง ความเชื่อมั่นของบิดาหรือมารดาในการเผชิญกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูบุตร ได้แก่

1) บิดาหรือมารดาเข้าใจพัฒนาการและความต้องการของบุตร

2) บิดาหรือมารดาเข้าใจบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ของตน และบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่เป็นไปตามที่ตนคาดไว้ สามารถตัดสินใจสิ่งต่างๆเกี่ยวกับการดูแลบุตรได้ด้วยตนเอง

3) บิดาหรือมารดายอมรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรของตนเองจากบุคคลอื่น เช่น ครู เพื่อน เป็นต้น

4) บิดาหรือมารดายอมรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร และให้การสนับสนุนในการเลี้ยงดูบุตรซึ่งกันและกัน

Winch (อ้างถึงใน Bigner, 1999: 38) กล่าวถึงการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ 2 ลักษณะ คือ การเลี้ยงดูบุตรแบบให้ความรัก ความอบอุ่น และการเลี้ยงดูบุตรแบบควบคุม โดยการเลี้ยงดูบุตรแบบให้ความรัก ความอบอุ่นนั้นเป็นการเลี้ยงดูที่พ่อแม่จะใช้อารมณ์ ความรู้สึกที่นุ่มนวลเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับบุตร ให้ความเข้าใจกับบุตรโดยผ่านการพูดคุย การปฏิบัติ และการสัมผัสทางกาย ในขณะที่เดียวกันพ่อแม่จะมีความพึงพอใจในการเป็นพ่อแม่ของตนเองด้วย ส่วนการเลี้ยงดูบุตรแบบควบคุมนั้น พ่อแม่จะยึดอุดมคติการเลี้ยงดูแบบเผด็จการ เน้นการฝึกฝนให้เด็กมีความรับผิดชอบตั้งแต่ยังเล็ก พ่อแม่เชื่อว่าความพึงพอใจของบุตรไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด แต่อนาคตความสำเร็จของบุตรเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า ดังนั้นพ่อแม่แบบนี้บางครั้งอาจรู้สึกไม่พึงพอใจในการเป็นพ่อแม่ของตนเอง

1.3.5.2 การมีสังคม หมายถึง การที่บิดาหรือมารดาพบปะบุคคลต่างๆ จากสังคมแวดล้อม การได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากญาติพี่น้องและเพื่อน และการมีความสัมพันธ์อันดีกับคู่ครองของตน สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงลักษณะ และสภาพความเป็นอยู่ของบิดามารดา และบุตร

มีผลการวิจัยกล่าวถึงการเข้าสังคมของพ่อแม่ ในขณะที่พ่อแม่เลี้ยงดูบุตรในระยะเวลาช่วงหนึ่ง พ่อแม่อาจเกิดความรู้สึกว่าเหมือนติดกับ เพราะเวลาทั้งหมดทุ่มเทให้กับบุตร สัมพันธภาพกับเพื่อนจะช่วยให้พ่อแม่ผ่อนคลาย สัมพันธภาพกับพ่อแม่ และญาติพี่น้องจะช่วยแบ่งเบาภาระการเป็นพ่อแม่ และการเข้าร่วมกลุ่มสนับสนุนจะเป็นประโยชน์อย่างมากในการเลี้ยงดูบุตร การเข้าร่วมกลุ่มสนับสนุนจะช่วยให้พ่อแม่ได้รับข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ได้รับคำแนะนำในเรื่องต่างๆที่ไม่เฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตร ได้รับการสนับสนุนด้วยคำพูด และมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมความสัมพันธ์กับแหล่งสนับสนุนอื่นๆต่อไป (Gerson, 2002)

1.3.5.3 ความผูกพันต่อบุตร หมายถึง ความสัมพันธ์ และความใกล้ชิดทางอารมณ์ที่บิดาหรือมารดามีต่อบุตร ได้แก่

1) บิดาหรือมารดามีความใกล้ชิด สนับสนุนกับบุตรอย่างสม่ำเสมอ

2) บิดาหรือมารดาเข้าใจอารมณ์ ความต้องการของบุตรตามความ

เป็นจริง

นอกจากนี้ความผูกพันยังหมายถึง ข้อผูกมัดพิเศษที่บุตร และพ่อแม่มีต่อกัน ความไว้วางใจจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความผูกพัน ความผูกพันมีทั้งความผูกพันที่มั่นคงและไม่มั่นคง ความผูกพันที่ไม่มั่นคงมี 2 ลักษณะ คือ ความผูกพันที่ไม่มั่นคงแบบหลีกเลี่ยง คือ พ่อแม่มักจะไม่มีปฏิกริยาตอบสนองต่อบุตร และความผูกพันที่ไม่มั่นคงแบบต่อต้าน คือ พ่อแม่มักจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับบุตรมากเกินไปจนทำให้เกิดความยุ่งยาก และกังวล (Isabella และ Belsky อ้างถึงใน Hamner และ Turner, 1996: 34-35)

จากการศึกษาความผูกพันที่มั่นคงของพ่อแม่ต่อบุตร จะส่งผลให้เด็กได้รับความอบอุ่น มีความไวต่อความรู้สึก มีการตอบสนอง และมีอารมณ์ที่มั่นคง (Kim-merly และ Schafer อ้างถึงใน Hamner และ Turner, 1996: 35)

1.3.5.4 สุขภาพกาย ได้แก่

1) สุขภาพร่างกายของบิดาหรือมารดา

2) การเข้ารับการรักษา และการได้รับการสนับสนุนทางการแพทย์

ทั้งสุขภาพกายของบิดาหรือมารดา และการพบแพทย์ย่อมส่งผลต่อความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา

สุขภาพกายที่ดีของพ่อแม่เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเลี้ยงดูบุตร พ่อแม่ที่มีอาการป่วยทางกายมากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตซึ่งจะมีผลกระทบต่อบุตร พ่อแม่จะกังวลในถึงอาการป่วยของตนเอง พ่อแม่จะรู้สึกโกรธตนเองที่ไม่สามารถดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ และบุตรจะซึมซับความไม่เชื่อมั่นจากพ่อแม่ (Daphna, 2000)

จากการศึกษาเรื่องการดูแลสุขภาพกายของพ่อแม่ พบว่าพ่อแม่ที่ได้รับการทดสอบว่ามีความเครียดสูง จะต้องปรึกษาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ารับการรักษาทางการแพทย์อย่างสม่ำเสมอ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย ส่วนพ่อแม่ที่ได้รับการทดสอบว่ามีความเครียดอยู่ในระดับน้อย ควรเข้ารับการรักษา และการสนับสนุน แต่ไม่จำเป็นต้องเข้ารับการรักษาทางการแพทย์ (Callahan อ้างถึงใน Abidin, 1995: 11)

1.3.5.5 ความยึดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ หมายถึง การที่การเป็นพ่อแม่ไม่ไปก้าวร้าวลักษณะเฉพาะอื่นๆของบุคคล ได้แก่

1) บทบาทการเป็นพ่อแม่ไม่ทำให้สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง

2) ความต้องการของบุตรไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเป็นพ่อแม่มากเกินไป

จากการศึกษาพบว่า การแยกทางของพ่อแม่มีผลต่อความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง (Prinz อ้างถึงใน Abidin, 1983: 47)

ในบทบาทการเป็นพ่อแม่ พ่อแม่จะรู้สึกถูกจำกัดบทบาทเมื่อพ่อแม่ต้องมีความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์แบบในการเลี้ยงดูบุตร ยกเว้นพ่อแม่ที่เลี้ยงดูบุตรแบบเผด็จการ และพ่อแม่จะรู้สึกถูกบีบบังคับเมื่อต้องเลี้ยงดูบุตรให้ดีกว่าที่ตนเป็น (LeMasters อ้างถึงใน Bigner, 1999: 36)

จากการศึกษาความพึงพอใจในบทบาทการเป็นพ่อแม่พบว่า บทบาทที่พ่อแม่รู้สึกไม่พอใจมากที่สุด คือ การดูแลเรื่องระเบียบวินัยของบุตร เรื่องการเงิน และการสูญเสียความเป็นอิสระของพ่อแม่ (Goetting อ้างถึงใน Bigner, 1999: 38)

1.3.5.6 สถานภาพทางอารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกทั้งทางบวก และทางลบ พ่อแม่อาจมีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในตนเอง และสภาพชีวิตของตนเอง พ่อแม่ที่มีสถานภาพทางอารมณ์ในทางลบมักจะเข้มงวดกับบุตร และเลี้ยงดูบุตรแบบเผด็จการ ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรม และการแสดงออกของบุตร (Perez อ้างถึงใน Abidin, 1983: 11)

ความซึมเศร้าเป็นสิ่งที่มียุทธผลต่อการเป็นพ่อแม่ อาการซึมเศร้าจะเริ่มจากสภาพอารมณ์ที่เศร้าหมอง ไม่มีความพึงพอใจในตนเอง มีผลกระทบต่อสภาพร่างกาย ไม่เจริญอาหาร มีปัญหาในการนอน กระวนกระวาย หากพ่อแม่มีความซึมเศร้าจะส่งผลกระทบต่อปัญหาการเลี้ยงดูบุตร และรบกวนความสามารถในการเป็นพ่อแม่ อาจส่งผลในทางลบต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ และบุตร พ่อแม่จะถ่ายทอดข้อมูลในทางลบให้กับบุตร และพ่อแม่ยังเป็นตัวแบบในทางลบซึ่งบุตรอาจปฏิบัติตาม (Garber และ Flynn อ้างถึงใน Hoghughi และ Long, 2001: 281)

ในสถานการณ์การหย่าร้าง สถานภาพทางอารมณ์ของพ่อแม่จะเป็นไปในทางลบ เพราะเป็นการปฏิเสธความสัมพันธ์ที่ได้ไตร่ตรองแล้ว และเกิดขึ้นจริงในชีวิตของพ่อแม่ พ่อแม่รู้สึกสูญเสียความมั่นใจในตนเอง สูญเสียความสัมพันธ์ที่เคยมี ดังนั้นช่วงสถานการณ์การหย่าร้างจึงส่งผลให้สถานภาพทางอารมณ์ของพ่อแม่มีความเครียดสูงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบุตรในทางลบ (Bigner, 1999: 324)

เมื่อเกิดการแยกทางกันของพ่อแม่ จะทำให้พ่อแม่ และบุตรเกิดความรู้สึกสูญเสีย มีความรู้สึกต่อตนเองในทางลบ แต่สถานการณ์ในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน โรงเรียน อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ความรู้สึกสูญเสีย และความรู้สึกต่อตนเองในทางลบนั้นดีขึ้น และเริ่มมีการเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกมาเป็นทางบวกได้มากขึ้น (Wallerstein อ้างถึงใน Bigner, 1999: 339)

1.3.5.7 ความสัมพันธ์กับคู่ครอง หมายถึง ลักษณะการมีปฏิสัมพันธ์และ
ความสามารถในการสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับคู่ครองหรือครอบครัวของคู่ครอง ได้แก่

- 1) บทบาททางเพศระหว่างพ่อแม่กับคู่ครอง
- 2) การทำสิ่งต่างๆร่วมกันระหว่างพ่อแม่กับคู่ครอง
- 3) การติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับครอบครัวของคู่ครอง

การมีปฏิสัมพันธ์ของพ่อและแม่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดูแล
บุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของบุตรกับบุคคลในครอบครัว และบุคคลอื่น
รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสามี และภรรยาเริ่มจากกระบวนการปรับตัวเพื่อ
ยอมรับความแตกต่างของบุคคล สามี และภรรยาควรปรับตัวเข้าหากันทั้งสองฝ่าย โดยมักต้อง
ปรับตัวแทบทุกเรื่องตั้งแต่ตอนต้นของชีวิตสมรส แต่การปรับตัวของสามีภรรยาไม่มีวันสิ้นสุด ต้องมี
การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่อยู่เสมอโดยเฉพาะเมื่อขั้นตอนของวัฏจักรเปลี่ยนแปลงไป
เช่น ปรับตัวเมื่อบุตรเกิด บุตรโต บุตรเข้าโรงเรียน บุตรแต่งงาน และออกจากบ้านไป ต้องปรับตัว
เมื่อครอบครัวประสบวิกฤตการณ์ เช่น เมื่อบิดาหรือมารดาของคู่ครองสิ้นชีวิต แต่หากคู่ครองมีข้อ
ขัดแย้งตั้งแต่ต้นที่ยังแก้ไขไม่ได้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ของชีวิตคู่ ก็จะปรับตัวยากขึ้น และหาก
มีบุคคลที่สามไม่ว่าจะเป็นญาติของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือชายหญิงคนใหม่ การปรับตัวจะทำได้ยาก
มากขึ้น (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545: 66-67)

การมีเพศสัมพันธ์ของคู่ครองมีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตคู่ งานวิจัยหลายชิ้น
ในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาพบว่า ผู้หญิงมีบทบาททางเพศเพียงเพื่อ
ตอบสนองความต้องการของเพศชายเท่านั้น ส่วนผู้ชายมีจำนวนน้อยที่จะหาความสุขทางเพศจาก
ภรรยามากกว่าผู้หญิงอื่นซึ่งแตกต่างกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งพบว่าเพศสัมพันธ์นั้นเป็นบทบาท
ที่ทั้งสองฝ่ายเท่าเทียมกัน (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2545: 70)

เมื่อพ่อแม่ตัดสินใจจะแยกทางกัน ความรู้สึกของลูกเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่พ่อแม่
ควรคำนึงถึง ประเด็นที่พ่อแม่ต้องปรึกษากันคือการจัดการเรื่องการดูแลลูก ได้แก่ (Hall, 2000)

- 1) เรื่องอาหาร สารอาหารที่ลูกจะรับประทาน และลักษณะนิสัยการ
รับประทานอาหาร
- 2) เรื่องเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม
- 3) เรื่องการอยู่อาศัย
- 4) เรื่องโรงเรียน
- 5) เรื่องการติดต่อสื่อสารกับครูที่โรงเรียน
- 6) เรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ และของเล่น
- 7) เรื่องเพื่อนของลูก

- 8) เรื่องการไปนอนค้างคืนบ้านเพื่อนเมื่อลูกเป็นวัยรุ่น
- 9) เรื่องการมีเพื่อนต่างเพศ
- 10) เรื่องเวลานอนของลูก
- 11) เรื่องสถานที่รับเลี้ยงกลางวัน หรือพี่เลี้ยงเด็ก
- 12) เรื่องเวลาการดูโทรทัศน์
- 13) เรื่องศาสนา
- 14) เรื่องศีลธรรม
- 15) เรื่องการฝึกฝนระเบียบวินัย
- 16) เรื่องการจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา
- 17) เรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ
- 18) เรื่องการพบแพทย์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการเรื่องการดูแลลูกหลังจากการหย่าร้างพบว่า

(Hall, 2000)

- 1) ทั้งพ่อแม่และเด็กมีการติดต่อสื่อสารกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ
- 2) ทั้งพ่อแม่และเด็กยอมรับ และตอบสนองความต้องการซึ่งกัน
และกัน
- 3) เด็กพัฒนาความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย
- 4) เด็กได้มีสัมพันธภาพกับทั้งพ่อและแม่อย่างต่อเนื่อง

การแยกทางและการหย่าร้างของพ่อแม่เป็นช่วงเวลาที่ยากลำบาก และทำให้
เด็กรู้สึกแย่มาก การที่พ่อและแม่ทำความเข้าใจ แยกทางกันได้ด้วยดี ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงให้เด็ก
รู้สึกกระทบกระเทือนจะทำให้เด็กมีสัมพันธภาพที่ดีกับทั้งพ่อและแม่ และยังพัฒนาสัมพันธภาพ
ไปสู่บุคคลอื่นนอกครอบครัวเมื่อโตขึ้น

1.4 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวตามความหมายของ Cambridge Advanced Learner's
Dictionary (2003) พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ส่วน
Webster's Revised Unabridged Dictionary (1968) ได้ให้ความหมายของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวไว้
ว่า พ่อหรือแม่ที่มีลูกคนเดียวหรือหลายคนซึ่งต้องเลี้ยงดูลูกของตนตามลำพังอันเนื่องมาจากการ
หย่าร้าง หรือการเสียชีวิตของคู่สมรส

นอกจากนี้ Firth (1998) ได้ให้ความหมายของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวไว้ว่าพ่อแม่

เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงดูลูกเพียงลำพังเนื่องจากการหย่าร้างหรือเป็นหม้ายซึ่งพ่อหรือแม่นั้นอาจผ่านการสมรสหรือไม่ก็ได้

ดังนั้นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง พ่อหรือแม่ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกแต่เพียงผู้เดียว เนื่องจากคู่สมรสแยกทางกัน หย่าร้างหรือคนใดคนหนึ่งถึงแก่กรรมซึ่งรายงานวิจัยต่างประเทศได้ศึกษาเด็กในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวพบว่ามีผลกระทบต่อเด็ก คือ หากเด็กอยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนานเท่าไรก็จะส่งผลกระทบต่อทางลบมากขึ้นเท่านั้น และเด็กก่อนวัยเรียนจะได้รับผลกระทบของการหย่าร้างมากที่สุด (Krein and Beller, 1988: 221-234)

Brown และ Moran (1997) ได้ศึกษาความยากจน และความซึมเศร้าของแม่ที่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความยากจน และความซึมเศร้าของแม่ที่เลี้ยงดูลูกตามลำพังในเขตเมือง โดยติดตามศึกษามานานกว่า 2 ปีพบว่าแม่ที่เลี้ยงดูลูกตามลำพังมีอัตราเสี่ยงสูงเป็น 2 เท่าของแม่ที่อยู่กับสามี มีความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ และภาวะทางเศรษฐกิจ การซึมเศร้าจะเริ่มมองภาพลักษณะตนเองต่ำ ขาดการสนับสนุน และพบบ่อยในกลุ่มที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยศึกษาทัศนคติของแม่ที่เลี้ยงดูลูกตามลำพังในกลุ่มรายได้ต่ำที่มีบุตรก่อนวัยเรียน โดยศึกษาระยะยาว 1 ปีกับมารดาจำนวน 9 คน แม่ทุกคนมีความคาดหวังในทางที่ดีต่อลูก แต่คิดว่าความคาดหวังนั้นไม่เป็นจริง แม่เหล่านั้นมองว่าภาระรับผิดชอบในการเป็นทั้งพ่อและแม่ของเธอนั้นหนักหนาสาหัสเกินกว่าจะรับได้ ลูกก็ไม่ได้ประทับใจในความพยายามของเธอในการดำรงสภาพครอบครัวไว้ การสร้างระเบียบวินัยให้แก่ลูกมักทำโดยการลงโทษ และมีพฤติกรรมทางลบ ลูกเป็นแพะรับบาป (Sacks, 1997)

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยในประเทศไทยเรื่องการศึกษา อบรม เลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวในกรุงเทพมหานครพบว่าภายหลังการหย่าร้างหรือสามีถึงแก่กรรมแม่ส่วนใหญ่อบรมเลี้ยงดูเด็กเพียงลำพัง หรืออบรมเลี้ยงดูร่วมกับพี่เลี้ยง และเด็กขาดตัวแบบเพศชายในบ้านอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่เด็กในครอบครัวที่แม่กลับไปอยู่ครอบครัวเดิม ได้ญาติผู้ใหญ่ผู้ชายเป็นตัวแบบเพศชายทดแทนพ่อ แม่ที่มีภาระรับผิดชอบครอบครัวด้วยตนเองทั้งหมดมักเน้นการสอนลูกให้เข้าใจ และยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ฝึกให้เด็กประหยัด และช่วยเหลือตนเองให้เร็วที่สุด (เกศินี เกิดอนันต์, 2539)

จริยวัตร คมพยัคฆ์ (2528) ได้ศึกษาภาวะวิกฤติของพ่อและแม่เลี้ยงดูลูกตามลำพังพบว่าคนที่หย่าร้างหรือเป็นหม้ายมีภาวะวิกฤติของความเป็นหม้าย และภาวะที่มีปัญหาจากการปรับตัวทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การปรับตัวทางด้านร่างกาย ได้แก่ การปรับตัวเกี่ยวกับเวลา การทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวัน ความยุ่งยากในการหาสถานที่เลี้ยงเด็ก ตลอดจนการย้ายที่อยู่ใหม่ซึ่งถ้าไม่สามารถปรับตัวก็จะเกิดปัญหาทาง

จิตใจและอารมณ์ตามมา เช่น ความตึงเครียด วิตกกังวล รู้สึกบาป โกรธ กลัว รู้สึกสูญเสีย มองภาพลักษณ์ของตนเองต่ำ ฯลฯ ในครอบครัวที่มีแม่เพียงคนเดียวจะประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเพราะสังคมส่วนใหญ่กำหนดให้ผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงทำงานบ้าน เมื่อเกิดการแตกแยกทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ แม่เหล่านี้มีความรู้สึกสูญเสีย ถอยหนี และโดดเดี่ยว ต้องการที่ปรึกษาแต่ไม่มีใครสนใจ และรับฟังเรื่องราว

1.5 ผลกระทบจากการแยกทางของพ่อแม่ที่มีต่อเด็ก

การแตกสลายของครอบครัวเป็นวิกฤตการณ์ที่สำคัญและมีความรุนแรงต่อชีวิตเด็ก จากข้อมูลที่มาับการรักษาคหคลินิกจิตเวช สถาบันสุขภาพเด็กในช่วง พ.ศ.2536 ถึง พ.ศ.2541พบเด็ก 168 รายที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง หรือแตกแยก เด็กอยู่ในความดูแลของฝ่ายมารดา มากกว่าฝ่ายบิดา และเมื่อเวลาผ่านไปพบว่าทั้งบิดาและมารดาต่างดูแลเด็กลดลงโดยส่งให้ญาติ และคนรู้จักดูแลแทนเพิ่มขึ้น เด็กถูกยกให้ผู้อื่นอุปการะ พบการละทิ้ง ละเลย ทำร้ายเด็ก พบเด็กมีปัญหาทางอารมณ์ และปัญหาทางพฤติกรรม (จินดดา ปิยะศิลป์, 2542: 248-253)

จากรายงานการศึกษาเด็ก 20 คนจาก 18 ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการหย่าร้างช่วงเดือนมิถุนายน 2533 ถึงเดือนกรกฎาคม 2534 พบเด็กแสดงพฤติกรรมถดถอยกลับสู่วัยเด็กในเด็กเล็ก 2-5 ปี และเด็กวัย 6-9 ปีแสดงพฤติกรรมที่มีความสับสน หากขาดความเข้าใจหรือความช่วยเหลือจะทำให้เด็กเกิดปัญหาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ปกครองกับเด็กอาจมีผลต่อเด็กในระยะยาวโดยจะแสดงออกมาเป็นปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาการเรียน การสังคม และการปรับตัวซึ่งจำเป็นต้องได้รับการรักษา มีบิดามารดากลุ่มหนึ่งมีความขัดแย้งสูงระหว่างกันทั้งที่หย่าขาดแล้วแต่ยังมีการต่อสู้ทั้งทางกาย วาจา ทำให้เสริมปัญหาในเด็กให้รุนแรงยิ่งขึ้น (จินดดา ปิยะศิลป์, 2535: 25-30)

ผลการวิจัยของมหาวิทยาลัย New Hampshire เรื่องผลกระทบที่มีต่อเด็กอายุ 3-5 ปีอันเนื่องมาจากการหย่าร้างภายในครอบครัวพบว่าเด็กมักคิดโทษตนเองถึงสาเหตุที่พ่อหรือแม่ออกจากบ้านไป เด็กมีความกลัวที่จะอยู่โดดเดี่ยวและกลัวถูกทอดทิ้ง บางครั้งเด็กแสดงพฤติกรรมถดถอยกลับสู่วัยเด็ก เช่น โกรธ โมโห เด็กมักไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (Temke, 1997)

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยต่างประเทศเรื่องการปรับตัวของเด็ก และการมีปฏิสัมพันธ์ของแม่และเด็กในสังคมแอฟริกาใต้ การวิจัยได้เปรียบเทียบแม่ 4 กลุ่ม คือแม่ปกติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง 12 คน แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง 12 คน แม่ปกติที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ 12 คน และแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ 12 คน พบว่าทั้งแม่เลี้ยงเดี่ยวและเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมีการปรับตัวได้น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับอีก 3 กลุ่ม (Skuy และ others, 1997: 1171-1180)

1.5.1 ผลกระทบที่เด็กได้รับหลังจากพ่อแม่หย่าร้าง

ผลจากการหย่าร้างของพ่อแม่จะมีผลกระทบต่อเด็กแตกต่างกันทั้งขึ้นอยู่กับเพศ อายุ และขั้นตอนของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ความมั่นคงและความปลอดภัยที่เด็กได้รับเป็นสิ่งสำคัญเมื่อพ่อแม่หย่าร้างกัน จากการวิจัยผลกระทบที่เด็กได้รับหลังจากการที่พ่อแม่หย่าร้างกัน (Minnell, 1999)

1.5.1.1 ด้านอารมณ์และความรู้สึก

- 1) เด็กกังวลว่าจะไม่ได้รับความรักจากพ่อแม่และคนรอบข้าง และกลัวถูกทอดทิ้ง
- 2) เด็กรู้สึกว่าจะช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และรู้สึกว่าตนเองไม่มีกำลังพอ เพราะไม่สามารถทำให้พ่อแม่กลับมาคืนดีกันได้
- 3) เด็กรู้สึกโกรธ โมโหแต่เด็กจะไม่แสดงอาการโกรธออกมา
- 4) เด็กรู้สึกว่าเป็นความผิดของตนเองที่ทำให้พ่อแม่แยกทางกัน
- 5) เด็กรู้สึกเสียใจ การหย่าร้างเป็นการสูญเสียชีวิตครอบครัวของเด็ก และพ่อแม่เหมือนกับใครคนใดคนหนึ่งตายจากไป
- 6) เด็กรู้สึกสับสนในเรื่องความซื่อสัตย์เหมือนกับถูกทรยศ

1.5.1.2 ด้านพฤติกรรม

พฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกหลังจากพ่อแม่หย่าร้างกันซึ่งพบทั้งที่บ้านและโรงเรียน ได้แก่ การแสดงนิสัยยั่วยุกระวนกระวาย การแสดงพฤติกรรมทางร่างกายซ้ำๆ และการแสดงพฤติกรรมถดถอยกลับสู่วัยเด็ก เช่น ฉี่รดที่นอน นอนหลับยาก กลัว โยเย งอแง เป็นต้น เด็กต้องการความเข้าใจโดยการแสดงออกผ่านทางอารมณ์และพฤติกรรม เด็กต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง และมั่นคง หากเด็กได้รับการสนับสนุน ดูแล ช่วยเหลือ เด็กจะสามารถข้ามผ่านการเปลี่ยนแปลงนี้ไปได้ ประสบความสำเร็จ และกลับสู่สภาพเดิมที่เป็นธรรมชาติของเด็ก

1.5.2 ผลกระทบที่เด็กได้รับหลังจากพ่อแม่หย่าร้างโดยแบ่งตามวัยของเด็ก

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการหย่าร้างของพ่อแม่ พบว่าเด็กจะมีการแสดงออกที่เห็นได้ชัดทั้งพฤติกรรม และอารมณ์โดยแบ่งตามวัยของเด็ก ดังนี้ (DeBord, 1999)

- 1) วัยทารก เด็กมักปฏิเสธอาหาร ปวดท้อง พ่นน้ำลาย แสดงอาการหงุดหงิดง่าย และมีอาการกังวล เป็นทุกข์
- 2) วัยเตาะแตะ เด็กจะร้องไห้มาก เกาะติดผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด มีปัญหาเรื่องการนอนหลับ มีพฤติกรรมถดถอยกลับเข้าสู่วัยทารก เช่น ดูดนิ้วหัวแม่โป้ง นอนห่อตัว เป็นต้น เด็กจะรู้สึกโกรธ โมโหเมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ มีความกังวลเมื่อพ่อหรือแม่ไม่สนใจ แสดงอาการฉุนเฉียวง่าย โมโหง่าย กัด

3) วัยอนุบาล เด็กจะแสดงความพอใจหรือไม่พอใจด้วยอารมณ์ที่คาดเดาได้ยาก มีการเปลี่ยนแปลงอารมณ์เร็วมาก เด็กรู้สึกไม่มั่นคง เด็กรู้สึกว่าตนเองต้องรับผิดชอบ เด็กจะเก็บความโกรธไว้ภายในใจ เด็กรู้สึกว่าตนเองเหมือนถูกลงโทษ จะกลายเป็นเด็กที่มีความก้าวร้าว และแสดงความโกรธต่อผู้ใหญ่ที่อยู่ด้วย เด็กจะนอนหลับยากและฝันร้าย เด็กรู้สึกเหมือนสูญเสียคนที่รักไปเพราะขาดพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง

1.5.3 ปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการหย่าร้าง

การรับรู้ของเด็กในเรื่องการหย่าร้างของพ่อแม่ขึ้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 2 ปัจจัย คือ อายุ และเพศของเด็ก เมื่อมีเหตุการณ์ตึงเครียดเกิดขึ้น เด็กที่พบเจอกับสถานการณ์แบบนี้บ่อยๆจะทำให้เด็กมีความเสี่ยงในการปรับตัวได้ยาก ไม่ประนีประนอม ไม่ปรองดองกันมากกว่าเด็กทั่วไป สิ่งเหล่านี้มักเกิดขึ้นก่อนมีการหย่าร้าง ทำให้เด็กเกิดความกดดันในช่วงเวลาที่พ่อแม่จะแยกทางหรือหย่าร้างกันซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเด็กหลังจากเกิดการหย่าร้างแล้ว ปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของการหย่าร้างได้แก่ (Matthews, 1998)

1) เพศ เด็กผู้ชายมีความเสี่ยงในการเกิดปัญหามากกว่าเด็กผู้หญิง เนื่องจากส่วนใหญ่แม่จะเป็นผู้ดูแลเด็กมากกว่าพ่อเมื่อเกิดการหย่าร้าง ทำให้เด็กผู้ชายไม่ค่อยเห็นบทบาทของเพศชาย

2) อายุ เด็กเล็กมีความเสี่ยงในระยะสั้นเนื่องจากจะเกิดความสับสนกับสิ่งแวดล้อมที่มีการหย่าร้างเพราะจากเดิมเคยอยู่กันพร้อมหน้าพ่อแม่ ต่อมามีคนใดคนหนึ่งหายไป เด็กเล็กยังไม่เข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่วนเด็กที่กำลังจะก้าวสู่วัยรุ่นและเด็กวัยรุ่นจะมีความเสี่ยงในระยะยาวเนื่องจากในระยะเวลานั้นที่หย่าร้างเขาสามารถปรับตัว และพยายามจะเข้าใจได้เพราะมีกลุ่มเพื่อนคอยรับฟังปัญหาของเขาในเรื่องการหย่าร้างของพ่อแม่

3) ระดับความต้องการถอนตัวออกจากสถานการณ์ความขัดแย้งของเด็ก เด็กส่วนใหญ่ที่อยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้งของพ่อแม่มักจะมี ความสับสน ความหงุดหงิด ความผิดหวัง ความโกรธ และสับสนในเรื่องความซื่อสัตย์

4) ความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อหรือแม่ก่อนเกิดการหย่าร้าง หากความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อหรือแม่ก่อนหย่าร้างเป็นไปในทางที่ดี ความเสี่ยงของปัญหาที่เกิดขึ้นหลังการหย่าร้างจะลดลง แต่หากความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อหรือแม่ก่อนหย่าร้างเป็นไปในทางที่ไม่ดี ความเสี่ยงในการที่จะเกิดปัญหาหย่าร้างจะมีมาก

5) การที่พ่อแม่ขาดความสามารถในการแยกระหว่างบทบาทพ่อหรือแม่กับบทบาทผู้ครอง หากหลังจากการหย่าร้างพ่อหรือแม่ไม่สามารถแยกบทบาทได้อย่างชัดเจนอาจทำให้ลูกมีความเสี่ยงในการเกิดปัญหาได้ แต่หากพ่อแม่หันหน้าปรึกษา เจรจา ตกลงกันอย่างมีเหตุผลในเรื่องของลูก ความเสี่ยงของปัญหาอาจลดน้อยลงหรือไม่เกิดปัญหาเลย

6) ความขัดแย้งของพ่อแม่ที่ยืดเยื้อ ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่เป็นปัญหาที่สำคัญต่อความเสี่ยงในด้านปัญหาทางอารมณ์ของเด็ก

7) การที่พ่อแม่ไม่ดูแลลูก หากมีการหย่าร้างเกิดขึ้นแต่พ่อแม่ให้ความเอาใจใส่ ดูแลลูกเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าพ่อแม่จะไม่อยู่ด้วยกันแล้วแต่เด็กจะเข้าใจได้ ส่วนพ่อแม่ที่ปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่ เด็กจะรู้สึกสูญเสีย และรู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง

1.5.4 การติดตามเด็กที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้าง

การติดตามเด็กที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้างตั้งแต่เด็กวัยก่อนเข้าโรงเรียนจนเด็กเติบโตถึงช่วงวัยรุ่นเป็นระยะเวลา 10 ปี มีผลการติดตามดังนี้ (Wallerstein อ้างถึงใน Matthews, 1998)

1.5.4.1 ด้านร่างกาย สุขภาพของเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างจะไม่ดีเท่าเด็กที่มาจากครอบครัวปกติ

1.5.4.2 ด้านอารมณ์ ปัญหาทางอารมณ์ที่พบในเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง ได้แก่

- 1) ความเศร้า เด็กจะมีอารมณ์เศร้าที่เห็นเด่นชัดที่สุด
- 2) ความกลัว เด็กกลัวถูกทอดทิ้ง กลัวการถูกทรยศ กลัวการสูญเสีย

และกลัวการถูกปฏิเสธ

3) ความกังวล เด็กจะมีความกังวล และจะมีความกังวลเพิ่มมากขึ้นในช่วงย่างเข้าสู่วัยรุ่น อารมณ์และความทรงจำในช่วงที่พ่อแม่หย่าร้างกันผลักดันเด็กเหล่านั้นให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่

4) ความโกรธ เด็กจะมีความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ และความรู้สึกไม่เป็นมิตร

- 5) สุขภาพจิตที่ต่ำลง
- 6) ความกดดันในช่วงการเปลี่ยนแปลงที่จะก้าวสู่ผู้ใหญ่
- 7) มีความพึงพอใจในชีวิตต่ำ

1.5.4.3 ด้านสังคม สัมพันธภาพของเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง ได้แก่

- 1) เด็กมีสัมพันธภาพที่ไม่ดี
- 2) เด็กไม่พัฒนาและรักษาสัมพันธภาพต่อบุคคลอื่นรวมไปถึง

สัมพันธภาพที่มีต่อผู้รัก

3) เด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง เมื่อมีครอบครัวของตนเองก็มักจะ

หย่าร้าง

- 4) เด็กจะมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

5) เด็กจะไม่ใส่ใจหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่ำ มีการกระทำผิด

กฎหมาย

6) เด็กผู้หญิงที่มาจากครอบครัวหย่าร้างมักจะแต่งงาน มีลูกเร็ว ให้กำเนิดลูกก่อนแต่งงาน และมีการหย่าร้าง

7) กลัวการใช้ชีวิตคู่ล้มเหลวเหมือนพ่อแม่

8) กลัวการผูกมัด ความผูกพัน และความใกล้ชิดสนิทสนม

9) ไม่มั่นใจการใช้ชีวิตคู่ในอนาคต

10) เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตขึ้นมักมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

11) สัมพันธภาพต่อพ่อแม่ของเด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้าง เด็กรักพ่อแม่ ติดต่อกับพ่อแม่ และขอความช่วยเหลือจากพ่อแม่บ่อยลงเมื่อโตขึ้น

12) เด็กที่มาจากครอบครัวหย่าร้างมีแนวโน้มจะกลายเป็นบุคคลที่ยึดในจารีตนิยม อนุรักษ์นิยม มีศีลธรรมมากกว่าพ่อแม่ของเขา และเขาจะนำเอามุมมองทางประเพณีเหล่านั้นมาปรับใช้ในชีวิตคู่ และการดำรงอยู่ของครอบครัวของแต่ละบุคคล

2. การสนับสนุนทางสังคม

2.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่างๆ เพียงลำพัง การได้รับการสนับสนุนทางสังคมถือเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะช่วยให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีแนวทางที่เหมาะสมในการเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าพ่อแม่ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม (Hamner, 1996: 214-215)

ในทางจิตวิทยาการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การได้รับการติดต่อสื่อสาร หรือ การได้รับข้อมูลข่าวสารจากบุคคลที่รัก มีความห่วงใย มีความเคารพนับถือ ยกย่อง เห็นคุณค่าในตัวเรา และเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายในการสื่อสาร และถือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำร่วมกัน (McGraw-Hill, 2003)

อีกความหมายหนึ่งในทางจิตวิทยา การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การมีสัมพันธภาพที่ดี มีความมั่นคง ปลอดภัย การได้รับความเสมอภาคทางสังคม การได้รับการยอมรับในความสามารถ การได้รับคำแนะนำและข้อมูลข่าวสาร การได้รับความช่วยเหลือแบบไม่มีเงื่อนไข และการได้รับโอกาสในการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนและการศึกษา (Weiss อ้างถึงใน Carolyn, 1999: 3) ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการสนับสนุนทางสังคมที่ Kaplan (อ้างถึงใน Carolyn, 1999: 4) กล่าวไว้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นการแสดงความรัก ความอิสระที่จะ

แสดงออกถึงความรู้สึกของแต่ละบุคคล สิ่งที่น่ามาสู่ความพึงพอใจในการใช้ชีวิต การช่วยเหลือการทำงานต่างๆ และการดูแลอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้จินตนา ยูนิพันธ์ (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะลินและคณะ, 2538: 99)

กล่าวไว้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นการวิจัยทางจิตวิทยาสังคมที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกต่างๆซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง เป็นที่รักเป็นที่ต้องการ เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤติหรือมีความเครียดเกิดขึ้น การสนับสนุนทางสังคมที่เพียงพอจากแหล่งสนับสนุนที่บุคคลนั้นมีอยู่จะช่วยบรรเทาความรุนแรง หรือเป็นการป้องกันไม่ให้ความเครียดนั้นมากระทบจนเกิดความผิดปกติ

ในทางการแพทย์ได้ให้คำจำกัดความของการสนับสนุนทางสังคมไว้ว่าการมีบุคคลคอยให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหาหรือวิกฤติได้ทันเวลา ช่วยให้บุคคลเข้าใจปัญหาที่ตนประสบอยู่ มุ่งความสนใจไปที่ปัญหา และมีภาพลักษณ์ต่อตนเองในแง่ดี (Hauenstein, 2004)

การสนับสนุนทางสังคมในทางการแพทย์ยังหมายถึง การติดต่อสื่อสารหรือข้อมูลข่าวสารที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่ามีความเป็นห่วงเป็นใย ให้ความรัก ยกย่อง แสดงให้เห็นว่าตนมีคุณค่า และรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายในสังคม (Cassel และ Cobb อ้างถึงใน Barbara, 1990: 10)

บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์ (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะลินและคณะ, 2538: 99)

กล่าวว่าการสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทต่อพฤติกรรมอนามัยของคนไปจนชั่วชีวิตทั้งในด้านสุขภาพ กายภาพและสุขภาพจิตในการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ และการปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรสาธารณสุข

การสนับสนุนทางสังคมในทางสังคมสงเคราะห์ที่มีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากมาย Cobb อธิบายว่าการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารที่บ่งชี้ให้เชื่อได้ว่ายังมีคนรัก มีคนดูแลเอาใจใส่ มีคนยกย่องเห็นคุณค่า รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันในสังคม (สุภัทตรา เก้าประดิษฐ์อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะลินและคณะ, 2538: 98)

Gottlieb (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะลินและคณะ, 2538: 98) นิยามความหมาย

คำว่าการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นผลที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งอยู่ในเครือข่ายทางสังคมที่มีโครงสร้างแน่ชัด ปฏิสัมพันธ์นี้เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับบุคคลที่รู้จัก คู่กันเคยกันเป็นอย่างดี

Kahn อธิบายว่าการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะดังต่อไปนี้ คือ การแสดงความพึงพอใจของบุคคลหนึ่งกับบุคคลหนึ่ง การยืนยันรับรอง

พฤติกรรมของบุคคลอาจโดยการรับรู้หรือการแสดงออกถึงการยอมรับ และการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของเงินทองหรืออื่นๆ (จิรศักดิ์ เล่าศักดิ์กิติโบราณ อ้างถึงในวันทนี วาสิกะสินและคณะ, 2538: 99)

นอกจากนี้บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์ (อ้างถึงในวันทนี วาสิกะสินและคณะ, 2538: 99) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง สิ่งที่บุคคลผู้รับการสนับสนุนได้รับความช่วยเหลือในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัตถุประสงค์ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุนซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่ม ได้แก่ บุคคลในครอบครัว เช่น บิดา มารดา ภรรยา ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น แล้วมีผลทำให้ผู้รับได้ปฏิบัติไปในทางที่ผู้รับต้องการ

โดยสรุปการสนับสนุนทางสังคม หรือแรงกระตุ้นทางสังคม หรือการเกื้อกูลทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลในสังคมได้รับความรัก ความเอาใจใส่ เห็นคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีความผูกพันซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกมีส่วนร่วมในสังคมเดียวกัน มีการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การให้คำแนะนำ การให้สิ่งของ การประเมินเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น การให้ความช่วยเหลือโดยมาเป็นแรงงาน ให้เวลา ให้ความคิดเห็น ให้ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อภาวะจิตใจ อารมณ์ มีขอบเขตครอบคลุมทั้งการให้และการรับจากบุคคลในครอบครัว อาทิ บิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนนักเรียน เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน ครูอาจารย์ คนในชุมชน บุคลากรวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เป็นต้น (วันทนี วาสิกะสินและคณะ, 2538: 100)

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม

2.2.1 สังคมวิทยาครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญของสังคมซึ่งมีโครงสร้าง ครอบครัวเป็นทั้งสถาบัน (Social Institution) และเป็นองค์การสังคม (Social Organization) โครงสร้างของครอบครัวมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544: 3-4)

- 1) ตำแหน่งทางสังคม เช่น บิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร พี่ น้อง ป้า อา เป็นต้น
- 2) การหน้าที่ ครอบครัวมีหน้าที่ต่างๆ เช่น ให้กำเนิดสมาชิกใหม่ อบรมเลี้ยงดู ให้ความรักความอบอุ่น เป็นที่พึ่งทางใจ และให้สถานภาพ เป็นต้น
- 3) แบบแผนพฤติกรรม เช่น กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับครอบครัว เป็นต้น

4) องค์วัตถุ เช่น ตัวบ้าน เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องประดับบ้าน เป็นต้น นอกจากโครงสร้างครอบครัวแล้วสังคมวิทยายังมองไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถาบัน หรือองค์การอื่นในสังคมเดียวกันดังแผนภาพต่อไปนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544: 53-54)

เนื่องด้วยทุกหน่วยของสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีผลกระทบต่อกันและกัน หากนึกถึงตนเองในฐานะสมาชิกในครอบครัว ขณะเดียวกันต้องเรียนหนังสือ ต้องเป็นพลเมืองของประเทศ ต้องประกอบอาชีพ ต้องพักผ่อนหย่อนใจ ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย และต้องนับถือศาสนา

1. ครอบครัวกับเศรษฐกิจ ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ คือ ครอบครัวเป็นผู้ให้แรงงาน ขณะเดียวกันเศรษฐกิจก็ให้รายได้ ให้สินค้าและบริการ และให้ตำแหน่งหน้าที่การงานกับครอบครัว ทั้งครอบครัวและเศรษฐกิจต่างมีแบบแผนพฤติกรรมกำกับกับการกระทำของสมาชิกแต่ละหน่วย เมื่อสมาชิกในครอบครัวไปอยู่หน่วยเศรษฐกิจก็ต้องรับกฎระเบียบของเศรษฐกิจ และเมื่อกลับสู่ครอบครัวก็ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัว

2. ครอบครัวกับการศึกษา ครอบครัวกับการศึกษามีความสัมพันธ์ด้านบุคคลกันอย่างใกล้ชิด ไม่เพียงแต่ครอบครัวสร้างบุคคลให้แก่สถาบันการศึกษา คือ ครู นักเรียน นักศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และนักวิจัย ครอบครัวยังเป็นผู้เตรียมตัวบุคคลเหล่านี้ตั้งแต่เริ่มต้น สิ่งที่ครอบครัวได้จากการศึกษา นอกจากจะทำให้สมาชิกครอบครัวมีความรู้ ความคิด ความ

ชำนาญในวิชาชีพแล้ว การศึกษาจะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีอาชีพ มีฐานะทางสังคม เลื่อนตำแหน่งทางสังคม และมีรายได้

3. ครอบครัวกับการเมือง ครอบครัวเป็นผู้ทำหน้าที่ทางการเมืองในสมัยก่อนซึ่งสังคมยังไม่ซับซ้อนเหมือนในปัจจุบันที่มีหน่วยการเมืองมาเป็นหน่วยสังคมต่างหาก แต่ครอบครัวก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องทำทางการเมือง คือ การเป็นเจ้าของประเทศตัวจริง ทำหน้าที่ออกเสียงเลือกตั้งควบคุมการบริหารราชการของฝ่ายการเมือง รวมทั้งผู้แทนที่ตนเลือกตั้งไป

4. ครอบครัวกับศาสนา ครอบครัวกับศาสนาในสมัยก่อนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครอบครัวทำหน้าที่ทางศาสนาไปพร้อมกับหน้าที่อื่นๆ ในปัจจุบันแม้มีสถาบันและองค์การศาสนาแต่สมาชิกในครอบครัวก็ยังนับถือและปฏิบัติธรรมของศาสนาใดศาสนาหนึ่งอยู่เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การยึดมั่นในการทำความดี

ภาระหน้าที่ของศาสนา คือ การสร้างความสมานสามัคคีหรือความมั่นคงทางสังคมให้แนวทางที่ดีในการดำเนินชีวิต สร้างความสุข สงบใจให้แก่ผู้ยึดถือปฏิบัติศาสนธรรมซึ่งจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในครอบครัว แต่ศาสนาก็อยู่ไม่ได้หากไม่มีครอบครัวเพราะนอกจากครอบครัวจะให้บุคคลแก่สถาบันศาสนา ครอบครัวยังอุปถัมภ์ค้ำจุนศาสนา การให้ข้าวปลาอาหาร ก่อสร้างอาคารสถานที่ เสื้อผ้า และเครื่องใช้อื่นๆ

5. ครอบครัวกับอนามัยและสาธารณสุข ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับอนามัยและสาธารณสุขอย่างใกล้ชิด เพราะความมั่นคงและความสุขทางกายของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสุขภาพอนามัยและสภาพแวดล้อมที่ดี สถาบันครอบครัวเป็นทั้งผู้ให้บุคลากร และเป็นที่อยู่อาศัยของบุคลากรของหน่วยอนามัยและสาธารณสุข สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะต้องดูแลสุขภาพให้มั่นคงแข็งแรงตามความรู้และแนวปฏิบัติของหน่วยอนามัย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยจำเป็นต้องรักษาพยาบาลที่สถานอนามัย คลินิก หรือโรงพยาบาลระดับใดระดับหนึ่งไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชน

นอกจากนี้ครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และวัฒนธรรมจะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดรูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป Kears (2002) ได้กล่าวถึงสถาบันที่มีความสำคัญซึ่งส่งผลกระทบซึ่งกันและกันต่อระบบครอบครัว ดังนี้

1. ศาสนา ศาสนามีความเกี่ยวข้องกับระบบครอบครัวในหลายทาง เริ่มตั้งแต่การให้คำปรึกษาก่อนแต่งงาน พิธีแต่งงาน และพิธีล้างบาปในกรณีที่เป็นศาสนาคริสต์ รวมถึงการให้ชีวิตโดยมีความเชื่อในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลัก

2. การงานและสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการให้ชีวิตครอบครัว ในสังคมตะวันตก ระบบครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากสังคมการผลิตมาสู่สังคมการบริโภคและการ

บำบัด เนื่องจากเกิดการสีกกร่อนทางระบบวัฒนธรรมครอบครัว แต่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในการใช้ชีวิต ได้แก่

- 2.1 การสืบพันธุ์และการให้กำเนิด ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์
เชื้อประโยชน์ให้กับคู่สมรสที่จะมีบุตร เช่น เด็กหลอดแก้ว เป็นต้น
- 2.2 สถานรับเลี้ยงเด็กและคนชรา
- 2.3 การศึกษา ระบบคอมพิวเตอร์ที่ก้าวหน้าช่วยอำนวยความสะดวกทางการศึกษา
- 2.4 สถานบันเทิง และภัตตาคาร ครอบครัวจะได้รับความสะดวกจากการใช้บริการสถานบันเทิงและภัตตาคาร ไม่ว่าจะเป็นการจัดปาร์ตี้สำหรับเด็ก ปาร์ตี้สำหรับหนุ่มสาวในการหาคู่ การบริการส่งอาหารถึงบ้าน
- 2.5 การบริการทำความสะอาดตามบ้าน
- 2.6 อุตสาหกรรมบริการให้คำปรึกษา การบำบัด และงาน

สังคมสงเคราะห์

- 2.7 การบริการดูแลสุขภาพถึงบ้าน เช่น ดูแลคนชรา เป็นต้น
- 2.8 อุตสาหกรรมบริการเรื่องการจัดงานศพ

3. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เด่นชัด คือ การศึกษาค้นพบทางการแพทย์ซึ่งจะมีผลกระทบต่อระบบครอบครัว เช่น แม่สามารถตั้งครรภ์ได้จากเชื้ออสุจิที่ได้รับการบริจาค เป็นต้น ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าจำนวนสิ่งที่จะมาทำลายศีลธรรม จริยธรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นซึ่งล้วนเป็นผลผลิตจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Weiss อ้างถึงใน Kears, 2002: 8)

4. การเมืองการปกครองและกฎหมาย เด็กเกิดมาเป็นของสาธารณะก่อนเป็นของพ่อแม่ (Danton อ้างถึงใน Kears, 2002: 8) การเมืองการปกครองเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตครอบครัว ได้แก่ การจัดการศึกษาให้ไปในทิศทางเดียวกันทั่วประเทศตามแผน หรือหลักสูตรที่ตั้งเป้าหมายไว้ การติดตามดูแลพ่อแม่ที่ไม่เลี้ยงดู สนับสนุนลูก การมีบทบาทในเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ภาษีมรดกและการช่วยเหลือในเรื่องภาษีให้กับครอบครัวที่มีเด็ก เป็นต้น

5. สื่อมวลชน จากผลการสำรวจเดือนสิงหาคมปี 2001 ในสหรัฐอเมริกาพบว่า เวลาของครอบครัวหมดไปกับการดูรายการโทรทัศน์เพิ่มขึ้น และยังพบสิ่งที่แฝงอยู่ในรายการโทรทัศน์ เช่น การใช้คำหยาบเพิ่มขึ้น ความรุนแรงเพิ่มขึ้น เนื้อหาเรื่องเพศลดลงแต่ใจความสำคัญยังสื่อไปถึงเรื่องลามก อนาจาร เป็นต้น

2.2.2 สังคมสงเคราะห์

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการตามธรรมชาติที่จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน และสังคม การอยู่รวมกันของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถดำรงชีวิตให้อยู่รอดในโลกได้ มนุษย์จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีการพึ่งพาอาศัยกัน

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เป็นการทำงานกับคนและสิ่งแวดล้อม มีการทำความเข้าใจคนแต่ละคนในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ภาวะอารมณ์จิตใจของคน ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม เป็นต้น โดยให้บุคคลเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น (ระพีพรรณ คำหอม, 2544: 1)

ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์หลักการสำคัญของการสนับสนุนทางสังคมประกอบด้วย (วันทนีย์ วาสิกะสิน, 2538: 100)

1. กระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่หลักเป็นผู้ให้การสนับสนุนและผู้ทำหน้าที่หลักเป็นผู้รับการสนับสนุน

2. กระบวนการติดต่อสื่อสารทั่วไปประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่ายังมีคนเอาใจใส่ มีความรัก และความหวังดีต่อตนเองอย่างจริงจัง

2.2 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับรู้สึกว่าคุณค่า และเป็นที่ยอมรับในสังคม

2.3 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ผู้รับเชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการสนับสนุนซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัสดุสิ่งของ หรือแรงสนับสนุนทางด้านจิตใจ

4. การช่วยให้ผู้รับได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ เช่น ด้านสาธารณสุข คือ การมีสุขภาพที่ดี ด้านสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ด้านการเผชิญปัญหาความเดือดร้อนได้อย่างเหมาะสม

การสนับสนุนทางสังคมมีทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์มาสนับสนุนอยู่หลายทฤษฎี ทฤษฎีที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับระบบครอบครัวมีดังนี้

1. ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล และสามารถทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการได้ ในขณะเดียวกัน การติดต่อสื่อสารใดๆก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล

เพื่อให้สามารถถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่อไปยังเพื่อนบ้าน หรือบุคคลในเครือข่ายใกล้เคียง ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลก็มักจะเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง (พูนพร ศรีสะอาด และสุภัตรา เก้าประดิษฐ์ อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538: 108)

2. ทฤษฎีความผูกพัน ความผูกพันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่มั่นคงยาวนานตลอดชีวิต ให้ความรู้สึกปลอดภัย ลดการเสี่ยงภัยอันตราย และเป็นพื้นฐานของความคิดสร้างสรรค์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม และมีความต้องการที่จะผูกพันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความผูกพันที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ความผูกพันระหว่างมารดากับทารกซึ่งเป็นพื้นฐานการรู้จักสร้างความผูกพันของบุคคลไปตลอดชีวิต ความผูกพันมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมโดยตรง (พูนพร ศรีสะอาดอ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538: 110)

3. ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาคำว่า "บทบาท" หมายถึง สิทธิ หน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคม เช่น บทบาทการเป็นบิดา หน้าที่ตามบทบาทคือการเลี้ยงดู เอาใจใส่บุตร และภรรยา เป็นต้น บทบาทเป็นความคาดหวังจากสังคมให้ต้องมีพฤติกรรมที่สอดคล้องไปตามบทบาทนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง และบทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของบุคคล ได้แก่ ค่านิยม ทัศนคติ ประสพการณ์ เป็นต้น

ทฤษฎีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคมโดยตรงเนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมจะประกอบด้วยบทบาทต่างๆมากมาย นอกจากนี้บุคคลยังเปลี่ยนแปลงบทบาทได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมทั้งด้านบวก และด้านลบ (นางลักษณีย์ เอมประดิษฐ์, 2541: 45)

4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้อธิบายถึงเครือข่ายทางสังคมว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความสำคัญ การปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายครอบคลุมการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ

ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นพลวัตของการติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงเครือข่ายรอบวงนอก เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลในเครือข่าย การปรับตัวระหว่างบุคคลที่มีสัมพันธ์ภาพต่อกัน ทฤษฎีการมีปฏิสัมพันธ์จึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวิเคราะห์การสนับสนุนทางสังคม ทำให้เห็นแบบแผนของพฤติกรรมที่แสดงออกต่อบุคคลในระดับสัมพันธ์ภาพแตกต่างกัน (นางลักษณีย์ เอมประดิษฐ์, 2541: 45)

2.3 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับทั้งในด้านการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการใช้ชีวิตของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีการสำรวจพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีกับสามีก่อนแยกทางกัน ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุการแยกทาง การหย่าร้าง หรือสามีถึงแก่กรรม กลุ่มแม่ที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับสามีก่อนแยกทางจะโศกเศร้า และร่างกายทรุดโทรมมากกว่ากลุ่มแม่ที่มีสัมพันธภาพไม่ดีกับสามีก่อนแยกทาง แต่ปัญหาที่ทั้ง 2 กลุ่มประสบ คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ต้องกู้หนี้ยืมสิน และหารายได้พิเศษ แต่เมื่อมีพ่อแม่ เพื่อนร่วมงานให้ความช่วยเหลือจะคิดได้ตรงเรื่องการศึกษาและอนาคตของบุตร และปรับจิตใจให้เข้มแข็งต่อสู้ต่อไป (พวงเพ็ญ ชุณหปราณและคณะ, 2543: 11)

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างคือผู้หญิงที่เป็นแม่ในครอบครัวแม่คนเดียวพบว่า มีแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือครอบครัวจาก 2 แหล่ง คือ แหล่งทรัพยากรภายในครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องซึ่งเห็นได้ชัดในกลุ่มตัวอย่างถึง 6 รายใน 8 ราย และแหล่งทรัพยากรภายนอกครอบครัว ได้แก่ แหล่งความช่วยเหลือเกื้อกูลทางสังคมที่แวดล้อมครอบครัวอยู่ อาจเป็นลักษณะเป็นทางการ หรือในลักษณะไม่เป็นทางการ (มาลี จิรวัดมนานนท์, 2545: 229)

การสนับสนุนทางสังคมยังแบ่งเป็นหลายประเภท Cobb (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538: 102) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท

1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าเขาได้รับความรัก และการดูแลเอาใจใส่ซึ่งมักจะได้จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และมีความผูกพันลึกซึ้งต่อกัน

2) การสนับสนุนด้านการยอมรับและการเห็นคุณค่า (Esteem Support) เป็นข้อมูลที่บอกให้ทราบว่าบุคคลนั้นมีคุณค่า บุคคลอื่นยอมรับ และเห็นคุณค่าด้วย

3) การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Socially Support or Network Support)

Kahn (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538: 102-103) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ประเภท คือ

1) ความผูกพันทางอารมณ์และความคิด (Affection) เป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์ในทางบวกของบุคคลหนึ่งต่อบุคคลหนึ่ง โดยแสดงออกในรูปของการยอมรับ การเคารพนับถือ การแสดงความรักความห่วงใย

2) การยืนยันและรับรองพฤติกรรมของกันและกัน (Affirmation) เป็นการแสดงออกถึงการเห็นด้วย การยอมรับในความคิดเห็น และการกระทำของบุคคลอื่นว่าถูกต้องหรือเหมาะสม

3) การให้ความช่วยเหลือ (Aid) เป็นการปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่นโดยการเสียดสละให้สิ่งของหรือความช่วยเหลือโดยตรง เช่น วัตถุ เงินทอง ข้อมูล เวลา หรือแรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี Jacobson ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ประเภท

(Jacobson อ้างถึงในระพีพรรณ คำหอม, 2544: 98)

1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลเกิดความสุขสบายใจ เชื่อว่าได้รับการยกย่อง เคารพนับถือ และได้รับความรัก รวมทั้งได้รับการเอาใจใส่ และให้ความมั่นใจ

2) การสนับสนุนทางด้านสติปัญญา (Cognitive Support) หมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำที่จะช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆจนสามารถนำไปเป็นประโยชน์ในการปรับตนต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้

3) การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Materials Support) หมายถึง การช่วยเหลือด้วยสิ่งของ และบริการที่จะช่วยแก้ปัญหาในขณะนั้นได้

รายงานการวิจัยเรื่องการปรับตัวของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีรายได้ต่ำซึ่งเลี้ยงลูกที่มีความพิการทางสมองพบว่าพ่อแม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม 4 ด้าน (Barrera อ้างถึงใน Jones, 1991)

1) ความช่วยเหลือ (Instrumental Support) ได้แก่ พี่เลี้ยงเด็ก ให้ยืมเงิน ช่วยดูแลบ้าน อาหาร และข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน

2) ข้อมูลข่าวสาร (Information Support) ได้แก่ คำแนะนำเรื่องการดูแลลูก แหล่งที่ให้ความช่วยเหลือในการดูแลลูก และแหล่งความช่วยเหลือในการหางานทำในชุมชน

3) การใช้เวลาว่าง (Leisure Support) ได้แก่ กิจกรรมที่สามารถทำได้ในยามว่าง เช่น ดูหนัง ซื่อของ ไปงานเลี้ยง เป็นต้น

4) การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) ได้แก่ การปรึกษาปัญหา การพูดคุยเล่นผ่อนคลายความเครียด

นอกจากนี้ Barrera (1997) ได้กล่าวถึงการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นความช่วยเหลือในด้านต่างๆที่พ่อแม่ได้รับ ได้แก่

1) การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ (Directive Guidance) หมายถึง การที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงดูบุตร และการดำเนินชีวิตจากแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือทั้งภายใน และภายนอกครอบครัว ได้แก่ การได้รับคำปรึกษา และคำแนะนำในเรื่องการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบัน และอนาคตของพ่อแม่ และบุตร

และการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำในการปฏิบัติสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของพ่อ แม่และบุตร เช่น การได้รับคำแนะนำวิธีการดูแลบุตรวัย 0-1 ปีจากแม่ของตน การเข้าฟังบรรยาย ความรู้เรื่องภัยอันตรายของหญิงในยุคปัจจุบัน การเข้าฟังบรรยายเรื่องเลี้ยงลูกเพียงลำพังอย่าง มั่นใจ เป็นต้น

2) การได้รับความช่วยเหลือ (Tangible Assistance) หมายถึง การที่พ่อแม่มีบุคคลที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งจากแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือภายในครอบครัว และภายนอกครอบครัว ได้แก่ ความช่วยเหลือด้านการดูแลบุตร ในเวลาที่พ่อแม่ไม่สามารถดูแลบุตรได้ ความช่วยเหลือในการดูแลทรัพย์สินต่างๆ เช่น บ้าน อพาร์ทเมนต์ สัตว์เลี้ยง ต้นไม้ เป็นต้น ความช่วยเหลือในการให้ที่พักแก่พ่อแม่ในยามจำเป็นหรือ ต้องการ ความช่วยเหลือด้านการเงิน ทั้งให้เงิน และให้ยืมเงิน ความช่วยเหลือในการให้หรือให้ยืม สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆที่พ่อแม่ต้องการ และความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการไปยังที่ต่างๆ เช่น การให้ใช้ยานพาหนะ การไปยังที่ต่างๆเป็นเพื่อนโดยรถประจำทาง เป็นต้น

3) การแลกเปลี่ยนทางสังคม (Positive Social Exchange) หมายถึง การที่พ่อแม่มีบุคคลร่วมทำกิจกรรมต่างๆทั้งจากแหล่งทรัพยากรภายใน และภายนอกครอบครัว ได้แก่ มีบุคคลร่วมทำกิจกรรมต่างๆกับพ่อแม่ทั้งกิจกรรมการให้การศึกษา และกิจกรรมเพื่อการบันเทิง มีบุคคลร่วมพูดคุยกับพ่อแม่ถึงสิ่งที่สนใจร่วมกัน และมีบุคคลร่วมพูดคุยกับพ่อแม่ในเรื่องที่ซับซ้อน ติดตลก

4) การสนับสนุนทางอารมณ์ (Nondirective Support) หมายถึง การที่พ่อแม่มีบุคคลที่จะให้คำปรึกษา และช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเองและบุตรทั้งจากแหล่งทรัพยากร ภายใน และภายนอกครอบครัว ได้แก่ การมีบุคคลสนใจ ห่วงใยสารทุกข์สุกดิบ และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือตลอดเวลาเมื่อต้องการ การมีบุคคลคอยปลอบโยนเมื่อพ่อแม่เกิดความทุกข์ใจ และแสดงความรักด้วยการสัมผัส และมีบุคคลคอยให้กำลังใจ และสนับสนุนให้พ่อแม่ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

การสนับสนุนทางสังคมเป็นเครือข่ายของครอบครัว และสังคมที่จะทำให้บุคคล ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ และสำหรับบทบาทของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูบุตรย่อมมีความ จำเป็นที่จะต้องมีการสนับสนุนทางสังคมซึ่งจะช่วยให้บทบาทการเป็นพ่อแม่มีความราบรื่น ยิ่งใน กรณีที่พ่อหรือแม่มีความจำเป็นต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง การสนับสนุนทางสังคมย่อมเป็นสิ่ง ที่ สำคัญ และช่วยเหลือพ่อแม่ให้มีความมั่นใจในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ประชากร และการสุ่มตัวอย่างประชากร
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

1.2 ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

1.3 ศึกษาเอกสาร และตำราที่เกี่ยวข้องกับวิธีการวิจัย และการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และแบบสัมภาษณ์เรื่อง การสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

2. ประชากรและการสุ่มตัวอย่างประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร ตัวอย่างประชากร ได้แก่ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย จำนวน 365 คน มีวิธีการสุ่มตัวอย่างดังนี้

2.1 รวบรวมรายชื่อโรงเรียนที่มีการสอนชั้นอนุบาลจากเขตพื้นที่การศึกษา

กรุงเทพมหานคร 1 2 และ 3

2.2 สุ่มตัวอย่างโดยการจับสลากจากเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 1 2 และ 3 มาเขตพื้นที่การศึกษาระยะ 3 เขต ได้แก่

2.2.1 เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 1 ได้แก่ เขตพื้นที่ราชเทวี เขตพื้นที่บางรัก และเขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่าย

2.2.2 เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 2 ได้แก่ เขตพื้นที่ห้วยขวาง เขตพื้นที่จตุจักร และเขตพื้นที่วังทองหลาง

2.2.3 เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 3 ได้แก่ เขตพื้นที่ภาษีเจริญ เขตพื้นที่บางกอกน้อย และเขตพื้นที่ธนบุรี

2.3 โรงเรียนที่มีการสอนชั้นอนุบาลจาก 9 เขต รวม 184 โรงเรียน ได้แก่

2.3.1 เขตพื้นที่ราชเทวีจำนวน 22 โรงเรียน

2.3.2 เขตพื้นที่บางรักจำนวน 15 โรงเรียน

2.3.3 เขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่ายจำนวน 12 โรงเรียน

2.3.4 เขตพื้นที่ห้วยขวางจำนวน 18 โรงเรียน

2.3.5 เขตพื้นที่จตุจักรจำนวน 31 โรงเรียน

2.3.6 เขตพื้นที่วังทองหลางจำนวน 21 โรงเรียน

2.3.7 เขตพื้นที่ภาษีเจริญจำนวน 20 โรงเรียน

2.3.8 เขตพื้นที่บางกอกน้อยจำนวน 24 โรงเรียน

2.3.9 เขตพื้นที่ธนบุรีจำนวน 21 โรงเรียน

2.4 ได้รายชื่อโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการประสานงานไปยังพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 132 โรงเรียน และได้จำนวนพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม 285 คน

2.5 สุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมการให้การศึกษาของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2547 ถึงเดือนธันวาคม 2547 จำนวน 80 คน และเลือกพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 6 คน และแม่เลี้ยงเดี่ยวจำนวน 6 คนที่มีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต่างกัน ดังนี้

ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว	พ่อเลี้ยงเดี่ยว (คน)	แม่เลี้ยงเดี่ยว (คน)
น้อยกว่า 1 ปี	2	2
1-3 ปี	2	2
3 ปีขึ้นไป	2	2

รวมพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 365 คน และเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ 12 คน

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 4 ฉบับ ได้แก่

ฉบับที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ฉบับที่ 2 แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ฉบับที่ 3 แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ฉบับที่ 4 แบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

3.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

3.1.2 สร้างแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นแบบเลือกตอบ จำนวน 9 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวนบุตร ช่วงวัยของบุตร เพศของบุตร และการอยู่อาศัย

3.2 การสร้างแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

3.2.1 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของ Barera (1997) มาปรับให้เป็นสำนวนไทย และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยเนื่องจากแบบสอบถามนี้ใช้กันอย่างแพร่หลายเป็นเวลานาน และได้รับการปรับแก้มาแล้วหลายครั้ง (Barera, 1981) ในแบบสอบถามคำถามแบบมาตราประเมินค่าจำนวน 32 ข้อแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำจำนวน 13 ข้อ ได้แก่ ข้อ 4 ข้อ 9-12 ข้อ 15 ข้อ 17-18 ข้อ 21-22 ข้อ 26 และข้อ 28-29
- 2) การได้รับความช่วยเหลือจำนวน 9 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1-3 ข้อ 13 ข้อ 16 ข้อ 19 ข้อ 27 และข้อ 31-32
- 3) การแลกเปลี่ยนทางสังคมจำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ข้อ 5-7 ข้อ 20 และข้อ 30
- 4) การสนับสนุนด้านอารมณ์จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ข้อ 8 ข้อ 14 และข้อ 23-25

แบบสอบถามซึ่งเป็นแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) จึงมีการกำหนดค่าคะแนนดังนี้

ตลอดเวลา	เท่ากับ 5 คะแนน
บ่อยๆ	เท่ากับ 4 คะแนน
บางครั้ง	เท่ากับ 3 คะแนน
นานๆครั้ง	เท่ากับ 2 คะแนน
ไม่เคยเลย	เท่ากับ 1 คะแนน

และมีช่วงคะแนนจากคะแนนน้อยที่สุดที่จะได้ถึงคะแนนมากที่สุดที่จะได้ ดังนี้

- 1) การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 13-65 คะแนน
- 2) การได้รับความช่วยเหลือมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 9-45 คะแนน
- 3) การแลกเปลี่ยนทางสังคมมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 5-25 คะแนน
- 4) การสนับสนุนด้านอารมณ์มีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 5-25 คะแนน

3.2.2 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแบบสอบถาม เรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวดังนี้

- 1) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เป็นสำนวนไทย
- 2) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย
- 3) ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาให้มีความตรงตามแบบสอบถามเดิม

โดยการแปลความหมายจากภาษาไทยกลับเป็นภาษาอังกฤษอีกครั้งเพื่อดูความหมายของภาษาอังกฤษต้นฉบับกับภาษาอังกฤษที่แปลกลับว่ามีความหมายตรงกันหรือไม่แล้วปรับปรุงส่วนที่ความหมายไม่ตรงกัน

3.2.3 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่มาเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน (ดังรายนามในภาคผนวก ก) เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องของภาษาและความตรงของเนื้อหา ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีคำแนะนำให้แก้ไขปรับปรุงและผู้วิจัยได้แก้ไขตามคำแนะนำดังนี้

- 1) ปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่ายขึ้น ใช้คำศัพท์ที่อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที
- 2) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เป็นสำนวนไทย

3.2.4 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจแก้ไขแล้วไปทดลองกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยจำนวน 30 คนที่ไม่ใช่ตัวอย่างประชากร จากโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือ นำผลที่ได้มาหาค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม โดยใช้สูตร Alpha Coefficient (α) ได้ค่าความเที่ยง 0.7

3.3 การสร้างแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

3.3.1 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของ Abidin (1995) มาปรับให้เป็นสำนวนไทย และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยเนื่องจากการสอบถามนี้มีการ

ทดสอบแล้วว่ามีความเที่ยงสูง คือ 0.95 (Abidin, 1995) และมีการนำไปใช้แล้วในหลายวัฒนธรรม ทั้งบริบทในแถบตะวันตก และบริบทในแถบเอเชียซึ่งเป็นคำถามแบบมาตราประเมินค่า และแบบปรนัยจำนวน 49 ข้อ คือ แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 7 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรจำนวน 8 ข้อ ได้แก่ข้อ 1-6 ข้อ 46-47
- 2) การมีสังคมจำนวน 6 ข้อ ได้แก่ ข้อ 36-41
- 3) ความผูกพันต่อบุตรจำนวน 7 ข้อ ได้แก่ ข้อ 7-12 และข้อ 48
- 4) สุขภาพกายจำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ข้อ 42-45 และข้อ 49
- 5) ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่จำนวน 7 ข้อ ได้แก่ ข้อ 13-19
- 6) สถานภาพทางอารมณ์จำนวน 9 ข้อ ได้แก่ ข้อ 20-28
- 7) ความสัมพันธ์กับคู่ครองจำนวน 7 ข้อ ได้แก่ ข้อ 29-35

แบบสอบถามมีทั้งแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 39 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1-2 ข้อ 5-10 ข้อ 12-39 ข้อ 41-42 และข้อ 44-45 มีการกำหนดค่าคะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เท่ากับ 5 คะแนน
เห็นด้วย	เท่ากับ 4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	เท่ากับ 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	เท่ากับ 2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เท่ากับ 1 คะแนน

แบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) แบบให้คะแนนกลับกัน (Reverse Score) จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ข้อ 3 4 22 40 และ 43 และแบบสอบถามแบบปรนัยจำนวน 4 ข้อ ได้แก่ ข้อ 46-49 ซึ่งจะมีช่วงของคะแนนจากคะแนนน้อยที่สุดที่จะได้ถึงคะแนนมากที่สุดที่จะได้ ดังนี้

- 1) ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 8-40 คะแนน
- 2) การมีสังคมมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 6-30 คะแนน
- 3) ความผูกพันต่อบุตรมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 7-35 คะแนน
- 4) สุขภาพกายมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 5-25 คะแนน
- 5) ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่มีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 7-35 คะแนน
- 6) สถานภาพทางอารมณ์มีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 9-45 คะแนน
- 7) ความสัมพันธ์กับคู่ครองมีช่วงของคะแนนตั้งแต่ 7-35 คะแนน

3.3.2 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ดังนี้

- 1) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เป็นสำนวนไทย
- 2) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย
- 3) ปรับปรุงรูปแบบของแบบสอบถามให้มีความชัดเจน เข้าใจง่าย จากเดิม

แบบสอบถามมีทั้งแบบมาตราประเมินค่า และแบบปรนัยสลับกัน ต่อมาปรับปรุงโดยแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามมาตราประเมินค่า และตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแบบปรนัย

- 4) ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาให้มีความหมายตรงตามแบบสอบถามเดิม โดยการแปลความหมายจากภาษาไทยกลับไปเป็นภาษาอังกฤษอีกครั้งเพื่อดูความหมายของภาษาอังกฤษต้นฉบับกับภาษาอังกฤษที่แปลกลับว่ามีความหมายตรงกันหรือไม่แล้วปรับปรุงส่วนที่ความหมายไม่ตรงกัน

3.3.3 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 ท่าน (ดังรายนามในภาคผนวก ก) เพื่อตรวจพิจารณาความถูกต้องของภาษา และความตรงของเนื้อหาซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีคำแนะนำให้แก้ไขปรับปรุง และผู้วิจัยได้แก้ไขตามคำแนะนำดังนี้

- 1) ปรับปรุงภาษาให้เข้าใจง่ายขึ้น ใช้คำศัพท์ที่อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที
- 2) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เป็นสำนวนไทย

3.3.4 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยจำนวน 30 คนที่ไม่ใช่ตัวอย่างประชากร จากโรงเรียนอนุบาลเปี่ยมปัญญา โรงเรียนอนุบาลอรุณรัตน์ และหมู่บ้านเพชรเกษม 3 นำผลที่ได้มาหาค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม โดยใช้สูตร Alpha Coefficient (α) ได้ค่าความเที่ยง 0.86

3.4 การสร้างแบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จำนวน 9 ข้อ ซึ่งมีวิธีการดังนี้

3.4.1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.4.2 ผู้วิจัยศึกษาแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับแบบสอบถาม ให้เข้าใจการดำเนินชีวิตของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างลึกซึ้ง

3.4.3 ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) ปรับปรุงคำถามให้มีความกระชับ ชัดเจน ลดความซ้ำซ้อนของคำถาม โดยการตัดคำถามบางข้อออก และรวมคำถามบางข้อมาไว้ด้วยกัน

2) ปรับปรุงการใช้ภาษาให้เหมาะสมเพื่อให้กระทบกระเทือนต่อสภาพจิตใจของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวน้อยที่สุด

3.4.4 ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์มาเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน (ตั้งรายนามในภาคผนวก ก) เพื่อตรวจพิจารณาความเหมาะสม ความถูกต้องของการใช้ภาษา และความตรงของเนื้อหาซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิมีคำแนะนำให้แก้ไขปรับปรุง และผู้วิจัยได้แก้ไขตามคำแนะนำ คือ การปรับปรุงคำถามให้มีความกระชับ ชัดเจน และครอบคลุม

3.4.5 ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการตรวจแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยจำนวน 2 คนที่ไม่ใช่ตัวอย่างประชากร จากโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือ

3.4.6 ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งหนึ่งในเรื่องการใช้ภาษาให้เข้าใจง่ายขึ้นหลังจากทดลองใช้กับแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่ไม่ใช่ตัวอย่างประชากร

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.1 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปติดต่อกับโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างประชากรด้วยตนเอง (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข) เพื่อขออนุญาตแจกแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียน 184 โรงเรียน ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามทั้ง 3 ฉบับให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 285 ชุด จาก 132 โรงเรียน ได้รับคืน 211 ชุด จาก 121 โรงเรียน คิดเป็น 74%

4.2 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปติดต่อกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อขอรายชื่อ และที่อยู่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และส่งแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และแบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวผ่านทางไปรษณีย์

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามทั้ง 3 ฉบับจากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคืนมา 62 ชุดจากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 80 คน คิดเป็น 77.5%

4.3 ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปติดต่อกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเพื่อขอสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้แบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวจำนวน 12 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยววิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และคำนวณร้อยละ

5.2 แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) โดยคำนวณค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละองค์ประกอบมีการกำหนดค่าคะแนนรายข้อ ดังนี้

ตลอดเวลา	เท่ากับ 5 คะแนน
บ่อยๆ	เท่ากับ 4 คะแนน
บางครั้ง	เท่ากับ 3 คะแนน
นานๆครั้ง	เท่ากับ 2 คะแนน
ไม่เคยเลย	เท่ากับ 1 คะแนน

การแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณได้ตามเกณฑ์ ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายถึงว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากที่สุด

3.51 – 4.50 หมายถึงว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึงว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึงว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึงว่า ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับน้อยที่สุด

5.3 แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) โดยคำนวณค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละองค์ประกอบมีการกำหนดค่าคะแนนรายข้อ ดังนี้

ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เท่ากับ 5 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	เท่ากับ 4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	เท่ากับ 3 คะแนน
เห็นด้วย	เท่ากับ 2 คะแนน
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เท่ากับ 1 คะแนน

การแปลความหมายของคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณได้ตามเกณฑ์ ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายความว่า มีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเองในระดับมากที่สุด

3.51– 4.50 หมายความว่า มีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเองในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายความว่า มีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเองในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายความว่า มีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเองในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายความว่า มีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเองในระดับน้อยที่สุด

5.4 ผู้วิจัยนำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวโดยจำแนกได้ดังนี้

5.4.1 หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 4 องค์ประกอบ และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 7 องค์ประกอบ

5.4.2 หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

5.5 แบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้วิจัยเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และนำเสนอเป็นความเรียง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน
  2. การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
  3. ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
  4. ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
  5. การสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย
- โดยข้อ 1-4 นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง ส่วนข้อ 5 นำเสนอเป็นความเรียงดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐาน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร จำนวน 273 คน นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย	63	23.08
หญิง	210	76.92

จากตารางที่ 1 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวร้อยละ 76.92 และเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวร้อยละ 23.08

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย		
15-20 ปี	1	0.37
21-25 ปี	4	1.47
26-30 ปี	17	6.23
31-35 ปี	18	6.58
36-40 ปี	13	4.76
41-45 ปี	5	1.83
46-50 ปี	3	1.10
51-55 ปี	1	0.37
56-60 ปี	1	0.37
หญิง		
15-20 ปี	1	0.37
21-25 ปี	21	7.69
26-30 ปี	46	16.85
31-35 ปี	56	20.51
36-40 ปี	50	18.32
41-45 ปี	26	9.52
46-50 ปี	10	3.66
51-55 ปี	-	-
56-60 ปี	-	-

จากตารางที่ 2 พบว่าพ่อเลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ร้อยละ 17.57 มีอายุระหว่าง 26-40 ปี รองลงมา คือ ร้อยละ 1.83 มีอายุระหว่าง 41-45 ปี ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 55.68 มีอายุระหว่าง 26-40 ปีเช่นกัน รองลงมา คือ ร้อยละ 9.52 เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวอายุ 41-45 ปี

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย		
รับจ้าง	18	6.59
ทำงานบริษัท	17	6.23
รับราชการ	4	1.47
ธุรกิจส่วนตัว	20	7.33
แม่บ้าน	-	-
อื่นๆ	4	1.47
หญิง		
รับจ้าง	68	24.91
ทำงานบริษัท	42	15.38
รับราชการ	7	2.56
ธุรกิจส่วนตัว	38	13.92
แม่บ้าน	29	10.62
อื่นๆ	26	9.52

จากตารางที่ 3 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 7.33 มีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว รองลงมา คือ ร้อยละ 6.59 มีอาชีพรับจ้าง และทำงานบริษัทร้อยละ 6.23 ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 24.91 มีอาชีพรับจ้าง รองลงมา คือ ร้อยละ 15.38 มีอาชีพทำงานบริษัท และทำธุรกิจส่วนตัวร้อยละ 13.92

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย		
ประถมศึกษา	7	2.56
มัธยมศึกษา	18	6.59
อนุปริญญา	23	8.42
ปริญญาตรี	14	5.13
ปริญญาโท	1	0.37
หญิง		
ไม่ได้ศึกษา	1	0.37
ประถมศึกษา	19	6.96
มัธยมศึกษา	69	25.27
อนุปริญญา	44	16.12
ปริญญาตรี	74	27.11
ปริญญาโท	3	1.10

จากตารางที่ 4 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 8.42 จบการศึกษาระดับอนุปริญญา รองลงมา คือ ร้อยละ 6.59 จบชั้นมัธยมศึกษา และร้อยละ 5.13 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 27.11 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมา คือ ร้อยละ 25.27 จบชั้นมัธยมศึกษา และร้อยละ 16.12 จบการศึกษาระดับอนุปริญญา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของอดีตคู่ครองของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร
จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย		
ประถมศึกษา	14	5.13
มัธยมศึกษา	24	8.79
อนุปริญญา	14	5.13
ปริญญาตรี	12	4.40
หญิง		
ไม่ได้ศึกษา	2	0.73
ประถมศึกษา	26	9.52
มัธยมศึกษา	77	28.21
อนุปริญญา	41	15.02
ปริญญาตรี	56	20.51
ปริญญาโท	7	2.56

จากตารางที่ 5 พบว่าอดีตคู่ครองของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 8.79 จบชั้นมัธยมศึกษา รองลงมา คือ ร้อยละ 10.26 จบชั้นประถมศึกษา และอนุปริญญา และร้อยละ 4.40 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนอดีตคู่ครองของแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 28.21 จบชั้นมัธยมศึกษา รองลงมา คือ ร้อยละ 20.51 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ 15.02 จบการศึกษาระดับอนุปริญญา

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามระดับ
ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
น้อยกว่า 1 ปี	29	10.63
1-2 ปี	56	20.15
2-3 ปี	46	16.85
3 ปีขึ้นไป	142	52.01

จากตารางที่ 6 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 52.01 เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมานานกว่า 3 ปี รองลงมา คือ ร้อยละ 20.15 เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมา 1-2 ปี และร้อยละ 16.85 เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมา 2-3 ปี

ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามจำนวนบุตร

จำนวนบุตร	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
1 คน	185	67.77
2 คน	57	20.88
3 คน	25	9.15
4 คน	5	1.83
5 คน	1	0.37

จากตารางที่ 7 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 67.77 มีบุตร 1 คน รองลงมา มีบุตร 2 คน ร้อยละ 20.88 และร้อยละ 9.15 มีบุตร 3 คน

ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศและอายุของบุตร

เพศและอายุของบุตร	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
ชาย		
0-1 ปี	3	0.98
1-3 ปี	22	7.17
3-6 ปี	130	42.34
หญิง		
0-1 ปี	1	0.32
1-3 ปี	12	3.91
3-6 ปี	139	45.28

จากตารางที่ 8 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 45.28 มีบุตรสาวอายุ 3-6 ปี รองลงมา มีบุตรชายอายุ 3-6 ปีร้อยละ 42.34 และมีบุตรชายอายุ 1-3 ปีร้อยละ 7.17

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามการอยู่อาศัย

การอยู่อาศัย	จำนวน (N=273)	ร้อยละ
อยู่กับพ่อแม่	156	57.14
อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง	16	5.86
อยู่กับญาติ	29	10.62
อยู่กับเพื่อน	3	1.10
อยู่กับบุตรตามลำพัง	66	24.18
อื่นๆ	3	1.10

จากตารางที่ 9 พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 57.14 อาศัยอยู่กับพ่อแม่ รองลงมาร้อยละ 24.18 อาศัยอยู่กับบุตรตามลำพัง ร้อยละ 10.62 อาศัยอยู่กับญาติ ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา พี่สาวพี่เขย และพี่น้อง ร้อยละ 5.86 อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง และ ร้อยละ 2.20 อาศัยอยู่กับเพื่อน และอื่นๆ ได้แก่ คู่ครองใหม่ และอยู่คนเดียวโดยที่บุตรอยู่กับ ย่าหรือยาย

2. การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย

จากการสำรวจการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยใน กรุงเทพมหานคร จำนวน 273 คน นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตารางที่ 10 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการสนับสนุนทางสังคมของ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

การสนับสนุนทางสังคม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
1. การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ	2.75	8.11	ปานกลาง
2. การได้รับความช่วยเหลือ	2.96	6.97	ปานกลาง
3. การแลกเปลี่ยนทางสังคม	3.14	3.00	ปานกลาง
4. การสนับสนุนทางอารมณ์	2.93	3.95	ปานกลาง
รวม	2.90	18.91	ปานกลาง

จากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครโดยรวมได้รับการสนับสนุนทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคมอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์

3. ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย

จากการสำรวจลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในเขต กรุงเทพมหานคร จำนวน 273 คน นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนลักษณะการเป็นพ่อแม่ของ
พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
1.ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร	3.26	6.47	ปานกลาง
2.การมีสังคม	3.05	3.74	ปานกลาง
3.ความผูกพันต่อบุตร	3.49	4.04	ปานกลาง
4.สุขภาพกาย	2.87	3.02	ปานกลาง
5.ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่	3.08	4.88	ปานกลาง
6.สถานภาพทางอารมณ์	3.31	4.28	ปานกลาง
7.ความสัมพันธ์กับคู่ครอง	2.96	5.79	ปานกลาง
รวม	2.98	32.22	ปานกลาง

จากตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครโดยรวมมีลักษณะการเป็นพ่อแม่อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีลักษณะการเป็นพ่อแม่ในระดับปานกลางทั้ง 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย

จากการสำรวจการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 273 คน สามารถนำมาหาความสัมพันธ์ และนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำกับ
ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) กับ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ	p
1.ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร	-.083	.173
2.การมีสังคม	.049	.418
3.ความผูกพันต่อบุตร	.049	.423
4.สุขภาพกาย	.130*	.031
5.ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่	.062	.307
6.สถานภาพทางอารมณ์	.050	.410
7.ความสัมพันธ์กับคู่ครอง	-.003	.962

* $p < .05$

จากตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่าการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ จะส่งผลให้พ่อแม่มีสุขภาพกายที่ดี ส่วนการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่อีก 6 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 13 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการได้รับความช่วยเหลือกับลักษณะการเป็น
พ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) กับ การได้รับความช่วยเหลือ	p
1.ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร	-.158**	.009
2.การมีสังคม	.092	.131
3.ความผูกพันต่อบุตร	-.069	.258
4.สุขภาพกาย	.178**	.003
5.ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่	.051	.399
6.สถานภาพทางอารมณ์	.061	.319
7.ความสัมพันธ์กับคู่ครอง	-.003	.957

** p<.01

จากตารางที่13 แสดงให้เห็นว่าการได้รับความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือ จะส่งผลให้พ่อแม่มีสุขภาพกายที่ดี และการได้รับความช่วยเหลือยังมีความสัมพันธ์ในทางลบกับความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือ อาจส่งผลให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวขาดความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตรเนื่องจากตนไม่ต้องการความช่วยเหลือ ส่วนการได้รับความช่วยเหลือไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่อีก 5 องค์ประกอบ คือ การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการแลกเปลี่ยนทางสังคมกับลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) กับ การแลกเปลี่ยนทางสังคม	p
1.ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร	-.030	.621
2.การมีสังคม	.119*	.050
3.ความผูกพันต่อบุตร	.114	.060
4.สุขภาพกาย	.161**	.008
5.ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่	.079	.195
6.สถานภาพทางอารมณ์	.111	.067
7.ความสัมพันธ์กับคู่ครอง	.103	.090

** p<.01

* p<.05

จากตารางที่14 แสดงให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการแลกเปลี่ยนทางสังคม จะส่งผลให้พ่อแม่มีสุขภาพกายที่ดี และการแลกเปลี่ยนทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการแยกตัวออกจากสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการแลกเปลี่ยนทางสังคม จะส่งผลให้พ่อแม่มีสังคม ส่วนการแลกเปลี่ยนไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่อีก 5 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร ความผูกพันต่อบุตร ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการสนับสนุนทางอารมณ์กับลักษณะการเป็น
พ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

ลักษณะการเป็นพ่อแม่	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) กับ การสนับสนุนทางอารมณ์	p
1.ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร	-.034	.570
2.การมีสังคม	.212**	.000
3.ความผูกพันต่อบุตร	.083	.170
4.สุขภาพกาย	.187**	.002
5.ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่	.123*	.043
6.สถานภาพทางอารมณ์	.133*	.028
7.ความสัมพันธ์กับคู่ครอง	.154*	.011

** p<.01

* p<.05

จากตารางที่15 แสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01กับลักษณะการเป็นพ่อแม่ 2 องค์ประกอบ คือ การมีสังคมและสุขภาพกาย หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์ จะส่งผลให้พ่อแม่มีสังคม และมีสุขภาพกายที่ดี การสนับสนุนทางอารมณ์ยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 กับลักษณะการเป็นพ่อแม่ 3 องค์ประกอบ คือ ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ มีสถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์ จะส่งผลให้พ่อแม่มีความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ มีสถานภาพทางอารมณ์ที่ดี และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตคู่ครอง ส่วนการสนับสนุนทางอารมณ์ไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่อีก 2 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร และความผูกพันต่อบุตร

ตารางที่ 16 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับลักษณะการเป็น
พ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

การสนับสนุนทางสังคม	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) กับ ลักษณะการเป็นพ่อแม่	p
1.การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ	.035	.565
2.การได้รับความช่วยเหลือ	.003	.957
3.การแลกเปลี่ยนทางสังคม	.125*	.038
4.การสนับสนุนทางอารมณ์	.167**	.006
การสนับสนุนทางสังคม	.081*	.041

** p<.01

*p<.05

จากตารางที่16 แสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับ
ลักษณะการเป็นพ่อแม่อายมัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
(r) .081 หมายความว่า เมื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคม จะส่งผลให้พ่อแม่มี
ความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของตนเองมากขึ้น เมื่อพิจารณาการสนับสนุนทางสังคม
ในแต่ละองค์ประกอบพบว่าการสนับสนุนทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับลักษณะการ
เป็นพ่อแม่อายมัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 และการแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ใน
ทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่อายมัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ส่วนการได้รับคำปรึกษา
และคำแนะนำ และการได้รับความช่วยเหลือไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่

5. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์การสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของ
พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย

จากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวจำนวน 12 คนโดยแบ่ง
ตามเพศ และระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ได้แก่ พ่อเลี้ยงเดี่ยวที่มีระยะเวลาของการ
เป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวน้อยกว่า 1 ปีจำนวน 2 คน 1-3 ปีจำนวน 2 คน และ 3 ปีขึ้นไปจำนวน 2 คน และ
แม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีระยะเวลาของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวน้อยกว่า 1 ปีจำนวน 2 คน 1-3 ปีจำนวน
2 คน และ 3 ปีขึ้นไปจำนวน 2 คน สามารถสรุป และนำเสนอได้ดังนี้

5.1 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวน้อยกว่า 1 ปี ทั้งพ่อและ
แม่เลี้ยงเดี่ยวมีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งแต่ 8-10 เดือน มีช่วงอายุตั้งแต่ 32-38 ปี

พ่อเลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว และครูสอนพิเศษภาษาอังกฤษ พ่อเลี้ยงเดี่ยวมีทั้งบุตรที่เป็นเพศเดียวกันกับตน และบุตรต่างเพศ บุตรมีช่วงอายุตั้งแต่ 4-6 ปี พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่า การมีบุตรต่างเพศสำหรับตนเองไม่เป็นปัญหาเพราะตนเองมีพ่อแม่ช่วยดูแลบุตร รวมถึงมีบุตรของพี่ชายที่เป็นเพศหญิง และบุตรสาวคนโตอายุ 6 ปีเริ่มเข้าใจสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นบ้างแล้ว ส่วนพ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งกล่าวว่า การเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังเป็นสิ่งที่ยากลำบาก ตนโชคดีที่ยังมีพ่อแม่คอยช่วยดูแลบุตรในบางครั้งแต่บุตรมักจะเรียกร้องตนตลอดเวลา จากการสังเกตพบว่าบุตรชายจะต้องการอยู่ใกล้ชิดพ่อ เมื่อถึงเวลาที่เด็กคนอื่นแยกไปทำกิจกรรมของเด็ก บุตรชายก็ยังไม่ยอมแยกจากพ่อ และจะเล่นอยู่ตรงหน้าพ่อ ส่วนอดีตคู่ครองเมื่อแยกทางกันก็ไม่ได้ติดต่อกันแล้ว ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวก็มีทั้งบุตรที่เป็นเพศเดียวกับตน และบุตรต่างเพศ บุตรมีช่วงอายุตั้งแต่ 2-7 ปี แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวด้วยน้ำเสียงเรียบค่อนข้างเครียด และไม่ยี้มว่าตนมีบุตร 4 คน แต่ละคนอยู่ในวัยไล่เลี่ยกัน บุตรคนโตอายุ 7 ปี รองลงมา คือ 5 ปี 6 เดือน ต่อมา คือ 4 ปี และคนสุดท้ายอายุ 2 ปีซึ่งคนเล็กมีพี่เลี้ยงช่วยดูแลด้วยถึงจะมีบุตรชาย 1 คนซึ่งต่างเพศกับตนแต่ตนคิดว่าสิ่งนั้นไม่เป็นปัญหาสำหรับการดูแล เลี้ยงดู ส่วนปัญหาที่กำลังหนักใจอยู่ในขณะนี้ คือ บุตรเรียกร้องจากแม่มาก จากการสังเกตบุตรจะเข้ามาเกาะเกาะแม่พร้อมกันโดยเฉพาะคนกลาง 2 คน และบุตรจะไม่ค่อยยี้ม สำหรับผลกระทบของเหตุการณ์ที่ทำให้พ่อและแม่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังนั้นส่วนใหญ่กล่าวด้วยน้ำเสียงเรียบว่าเป็นเหตุการณ์ที่ไม่มีใครอยากให้เกิดขึ้น ทุกคนอยากมีชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์ แต่ในเมื่อแน่ใจว่าเป็นไปไม่ได้ก็ต้องตัดสินใจแยกทางโดยตนเองเป็นผู้รับดูแล เลี้ยงดูบุตร และไม่ได้ติดต่อกับอดีตคู่ครอง ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าตนมีบุตรสาวคนเดียวอายุ 6 ปี การที่บุตรอยู่กับตนเป็นสิ่งที่เหมาะสมที่สุด และอดีตคู่ครองก็ยังส่งค่าเล่าเรียนของบุตรมาสม่ำเสมอ

ส่วนการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับ พ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ไม่เดือดร้อน และไม่ต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น และส่วนใหญ่จะมีบุคคลคอยให้คำปรึกษาในเวลาที่ยังรู้สึกไม่สบายใจ ได้แก่ พ่อแม่ พี่ชาย และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนหากไม่สบายใจจะหาโอกาสไปพักผ่อนต่างจังหวัดกับบุตร และพ่อแม่การมาเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวส่วนใหญ่ทราบจากสื่อโทรทัศน์ และมาเข้าร่วมกิจกรรมเกินกว่า 3 ครั้ง สาเหตุที่มาเข้าร่วมเพราะได้พบปะกับบุคคลที่อยู่ในสภาพเช่นเดียวกับตนเอง คือ เลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้พบ ปรึกษาปัญหาการดูแลบุตร ได้พบปะกับบุคคลอื่นที่เดือดร้อนกว่า ทำให้เราไม่ได้มองแค่ตนเอง รู้สึกว่าปัญหาของตนเองเป็นเรื่องเล็กน้อย และได้รับความรู้จากวิทยากรซึ่งเป็นแพทย์ และหากให้แนะนำพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆที่กำลังประสบกับสถานการณ์ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่กล่าวว่าควรตั้งสติ มองโลกตามความเป็นจริง ปรึกษาคนใกล้ชิด และนึกถึงอนาคตของบุตร ส่วน

แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าคงยังไม่พร้อมที่จะแนะนำคนอื่นเพราะสภาพปัญหาที่ตนเองเผชิญอยู่ในขณะนี้คงไม่สามารถแนะนำคนอื่นได้

5.2 พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 1-3 ปี ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวมีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวน้อยที่สุด คือ 1 ปี และมากที่สุด คือ 2 ปี 6 เดือน มีช่วงอายุตั้งแต่ 33-42 ปี พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งมีอาชีพผู้จัดการอพาร์ทเมนต์ นักแสดงอิสระ และเรียนปริญญาโท และพ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งมีอาชีพรับจ้างเล็กๆน้อยๆ ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว พ่อเลี้ยงเดี่ยวนั้นมีทั้งบุตรชายและบุตรสาว มีช่วงอายุตั้งแต่ 4 ปี 6 เดือน-9 ปี แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าตนเองมีบุตรชายคนเดียว การมีบุตรต่างประเทศสำหรับตนเองไม่มีปัญหาเพราะมีพ่อแม่ของตนช่วยเหลือ การเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังนั้น พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวด้วยน้ำเสียงเรียบ ค่อนข้างเครียด และกังวลว่าภรรยาถึงแก่กรรมไปเมื่อ 2 ปีก่อน ในตอนแรกตนต้องการมีบุตรเพียงคนเดียวแต่ภรรยาต้องการมีบุตรเพิ่ม ในตอนนี้การมีบุตร 2 คนจึงเป็นภาระที่หนักมากสำหรับตนเองเพราะภรรยาถึงแก่กรรมไปแล้ว และในขณะนี้บุตรชายคนโตกำลังเข้าสู่วัยรุ่น ติดเกมส์ ไม่ยอมพูดคุยกับตน อยู่บ้านปิดประตูอยู่แต่ในห้อง ปัญหานี้เป็นปัญหาหนักมากที่กำลังเผชิญอยู่ ส่วนบุตรชายคนเล็กอายุ 6 ปี ขณะนี้พยายามดูแล เอาใจใส่มากเพราะมีประสบการณ์มาจากบุตรคนโตซึ่งในขณะนี้ยังเป็นปัญหาอยู่ ส่วนพ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งกล่าวว่าตนมีบุตร 2 คน บุตรสาวคนโตอายุ 6 ปี บุตรชายคนเล็กอายุ 4 ปี 6 เดือน แยกทางกับอดีตภรรยา มา 1 ปี 6 เดือนแล้ว ตนจะรับผิดชอบดูแลทุกอย่างของบุตรสาวคนโต ส่วนบุตรชายคนเล็กนั้นอดีตภรรยาเป็นผู้ดูแล สิ่งที่ทำให้หนักใจในขณะนี้ คือ คนรอบข้าง เช่น ญาติ พี่น้อง มักจะเข้ามาตำหนิหรือตั้งข้อสังเกตพฤติกรรมของบุตรโดยไม่พยายามยอมรับ ทั้งที่ก่อนหน้านี้มีปัญหาที่เลวร้ายมากกว่านี้ ผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพ่อเลี้ยงเดี่ยวกล่าวด้วยน้ำเสียงกังวลว่ารู้สึกเศร้า และเสียใจทุกครั้งที่คิดถึงบุตรชายคนเล็กซึ่งอดีตภรรยาเป็นผู้เลี้ยงดู ผลกระทบที่มีต่อบุตร คือ ทุกครั้งที่พบบุตรชาย บุตรชายจะร้องไห้ และเวลาที่กลับมักจะมีร้องขอให้นอนอยู่กับเขาทุกครั้ง ด้านสุขภาพในช่วงแรกของเหตุการณ์ทานข้าวไม่ลง น้ำหนักลดไปประมาณ 10 กิโลกรัม แต่ปัจจุบันกลับมาดี สุขภาพดี ดูแลเอาใจใส่สุขภาพเพราะคิดว่าตนต้องเป็นหลักให้กับบุตรทั้ง 2 คน ส่วนการช่วยเหลือของอดีตคู่ครองในการดูแลบุตร พ่อเลี้ยงเดี่ยว และอดีตภรรยามีความสัมพันธ์ที่ดีฉันท์เพื่อน โดยอดีตภรรยาจะช่วยดูแลบุตรในกรณีที่พ่อเลี้ยงเดี่ยวนั้นติดธุระ ไม่สามารถดูแลได้ ทั้งพ่อเลี้ยงเดี่ยว และอดีตภรรยาพยายามร่วมมือกันเพื่อช่วยให้บุตรทั้ง 2 คนได้รับผลกระทบต่อเหตุการณ์ดังกล่าวให้น้อยที่สุด ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้ง 2 คนเมื่อต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ในตอนแรกหลังจากแยกทางกับอดีตคู่ครองจะเครียด ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล มีบุคคลที่ช่วยดูแลบุตร ได้แก่ พ่อแม่ หลังจากนั้นคิดทบทวน หันมาดูแลเอาใจใส่บุตรอย่างเต็มที่ ส่วนอดีตคู่ครองไม่ได้ติดต่อกันแล้วตั้งแต่ตัดสินใจแยกทางกัน

ส่วนการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับ พ่อเลี้ยงเดี่ยวมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าค่าใช้จ่ายภายในบ้านเป็นเรื่องใหญ่สำหรับตนในตอนนี้อยู่คนเดียวกับพี่สาวและน้องชายซึ่งช่วยแบ่งเบาค่าใช้จ่ายไปได้บ้าง พ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งกล่าวว่าตนต้องการให้มีการก่อตั้งสถานที่มีคุณภาพที่จะช่วยดูแลเด็กเป็นครั้งคราวแก่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเพราะหากในอนาคตตนไม่สามารถดูแลบุตรได้ในบางเวลา หรือเกิดปัญหาอะไรที่ไม่คาดคิดก็ยังมีหนทางที่จะนำบุตรไปฝากดูแลได้ และสิ่งที่ต้องการให้มีมากขึ้นในปัจจุบัน คือ หนังสือที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเพื่อให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง ใ้บุคคลในสังคมยอมรับเพราะปัจจุบันมีจำนวนพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลบุตรสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆ การมาร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวมาเข้าร่วม 6 เดือน-1 ปีแล้ว โดยทราบจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุ สาเหตุที่มาเข้าร่วมเพราะได้พบปะ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเหมือนกัน ดึกว่าอยู่บ้านเฉยๆปล่อยให้เวลาผ่านไป แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวด้วยหน้าตายิ้มแย้มว่ามาร่วมกิจกรรมกับมูลนิธินี้ทำให้ได้เพื่อนมีกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมมากประมาณ 4-5 ครอบครัว เข้ามาร่วมกิจกรรมพร้อมๆกัน และบังเอิญว่าบุตรของทุกคนในกลุ่มเป็นบุตรสาววัยไล่เลี่ยกัน เมื่อเวลาเข้าร่วมกิจกรรมบุตรจะมีเพื่อนเล่นด้วยทำให้บุตรไม่ต้องติดแม่ตลอดเวลา ผู้ใหญ่ก็มีสังคม เด็กก็มีสังคม รู้สึกดีทุกครั้งที่มาเข้าร่วมกิจกรรม เพราะได้พบคนที่ต้องเผชิญสถานการณ์แบบเดียวกัน เข้าใจกันดี เมื่อสนิทสนมกันแล้วบางครั้งก็มีกิจกรรมอื่นๆที่ไปทำร่วมกัน เช่น ไปทำบุญ เป็นต้น และหากให้แนะนำพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆที่กำลังประสบกับสถานการณ์ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่แนะนำให้คิดถึงอนาคตของบุตร ศึกษารวมๆเพื่อให้จิตใจสบายและสงบ ให้คิดถึงบุคคลที่ประสบกับสถานการณ์ที่แย่กว่าเรา และมีกำลังใจที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไป

5.3 ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 3 ปีขึ้นไป ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวมีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งแต่ 4-6 ปี มีช่วงอายุตั้งแต่ 36-45 ปี พ่อเลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว และครูสอนเทคนิควิชา สอนทำงานฝีมือ เช่น ทำเทียนเจล ทำขนมไทย เป็นต้น ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว พ่อเลี้ยงเดี่ยวทั้ง 2 คนมีบุตรชายอายุ 6 ปี ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุตรสาวช่วงอายุตั้งแต่ 5 ปี 4 เดือน-9 ปี พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าด้วยน้ำเสียงที่มุ่งมั่นว่าเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด และยอมทิ้งรายได้บางส่วนซึ่งควรจะได้มากกว่านี้เพื่อบุตร เพื่อที่จะอยู่ใกล้ชิดกับบุตร และความเป็นเพศเดียวกันทำให้รู้สึกไม่ลำบากในการเลี้ยงดู ส่วนพ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งกล่าวถึงการดูแลบุตรว่าที่บ้านอาศัยอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ มีทั้งแม่ พี่สาว บุตรชายของตนจึงมีคนดูแลหลายคน แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวถึงสถานการณ์ที่ผ่านมาแล้วว่าอดีตคู่ครองเป็นคนชอบเล่นการพนัน ในตอนแรกก็พยายามช่วยเหลือเพราะต้องการ

ให้ครอบครัวสมบูรณ์ ไม่มีปัญหา แต่ช่วงหลังหมดความอดทนจึงตัดสินใจแยกทาง ในขณะที่ตัดสินใจไม่ได้คิดถึงบุตร คิดถึงแต่ตนเอง โชคดีที่มีแม่ช่วยดูแลบุตรสาว 2 คน เหตุการณ์ดังกล่าวมีผลกระทบต่อตนเองและบุตรเป็นอย่างมาก ในระยะแรกที่ตัดสินใจแยกทางมีความเครียด และกังวลมาก มีบางครั้งที่บุตรถามถึงพ่อก็จะนั่งร้องไห้ เช็ดน้ำตาด้วยกัน กับอดีตคู่ครองไม่ได้ติดต่อกันแล้ว ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งกล่าวด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มว่าเลี้ยงดูบุตรเอง มีบุตรคนเดียวและเป็นเพศเดียวกันทำให้เข้าใจกันมากกว่าบุตรต่างเพศ การเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังบางครั้งก็ยากลำบากเพราะต้องดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายเพียงลำพัง ทุกวันนี้บุตรสาวเรียนอนุบาล 3 โรงเรียนเอกชน วางแผนไว้ว่าหากเข้าชั้นประถมจะให้เรียนโรงเรียนรัฐบาลเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายเพราะค่าครองชีพสูงขึ้นทุกวัน และอดีตคู่ครองไม่ได้ติดต่อกันแล้ว

ส่วนการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น แต่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งมีความต้องการจะถ่ายทอดความรู้ของตนที่มีอยู่ให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆ ที่สนใจ เช่น สอนเทคนิคได้ สอนทำงานฝีมือ เป็นต้น พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จะมีบุคคลคอยให้คำปรึกษา หากรู้สึกไม่สบายใจ ได้แก่ พ่อแม่ และมีบุตรคอยเป็นกำลังใจให้ต่อสู้ต่อไป พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนหากไม่สบายใจจะหาโอกาสไปพักผ่อนต่างจังหวัด ไปออกกำลังกาย แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งกล่าวว่าหากว่างก็จะพาบุตรไปทำกิจกรรมซึ่งทราบจากสื่อต่างๆ เช่น งานสัปดาห์หนังสือ ดนตรีในสวน เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวส่วนใหญ่ทราบจากสื่อ แม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าพาบุตรไปงานเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ พบกล่องแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจึงหย่อนชื่อและที่อยู่ไว้ ผ่านไป 2 เดือนทางมูลนิธิก็ติดต่อกลับมาให้ร่วมกิจกรรมด้วยกัน และจากนั้นก็เข้าร่วมกิจกรรมมาตลอด พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวเป็นเวลา 1 ปี 6 เดือน-2 ปีแล้วซึ่งสาเหตุที่มาเข้าร่วมเพราะได้พบปะกับบุคคลที่อยู่ในสภาพเดียวกับตนเอง ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้ชีวิตและการเลี้ยงดูบุตร ได้ความรู้จากวิทยากรที่หลากหลาย เช่น แพทย์ พระภิกษุ เป็นต้น และหากให้แนะนำพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆที่กำลังประสบกับสถานการณ์ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพัง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่กล่าวว่าควรควบคุมสติ อย่าพุ่มพวย ให้นึกถึงอนาคตของบุตร อย่าคิดว่าตนเองลำบากที่สุดเพราะยังมีคนอื่นที่ลำบากกว่า

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัย

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร จำนวน 365 คน ประกอบด้วย

1. พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนในกรุงเทพมหานครโดยได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 285 คน

2. พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมการให้การศึกษาซึ่งจัดโดยมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวโดยได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 80 คน และเลือกพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 12 คนเพื่อสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ฉบับ คือ

1. แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเกี่ยวกับเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวนบุตร ช่วงวัยของบุตร เพศของบุตร และการอยู่อาศัย

2. แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 32 ข้อ เพื่อศึกษาการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์โดยผ่านการตรวจแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน และนำไปทดลองใช้เพื่อหาค่าความเที่ยงได้ 0.7

3. แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่แบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 49 ข้อ เพื่อศึกษาลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครองโดยผ่านการตรวจแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน และนำไปทดลองใช้เพื่อหาค่าความเที่ยงได้ 0.86

4. แบบสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งผ่านการตรวจแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน และนำไปทดลองเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามทั้ง 4 ฉบับไปเก็บข้อมูลกับตัวอย่างประชากรจำนวน 365 คน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติ ดังนี้

1. การแจกแจงความถี่และคำนวณร้อยละของแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
2. การหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
3. การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเปียร์สัน (Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient) ระหว่างคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลที่ได้จากการวิจัย ดังต่อไปนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐาน พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอายุ 31-35 ปี พ่อเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ระดับการศึกษาของพ่อเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ คือ อนุปริญญา ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จะเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังมาเป็นระยะเวลา 3 ปีขึ้นไป ส่วนเพศ อายุ และจำนวนของบุตรนั้นทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จะมีบุตรสาววัย 3-6 ปี จำนวน 1 คน ส่วนการอยู่อาศัยนั้นส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเอง

1.2 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การสนับสนุนทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าการสนับสนุนทางสังคมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์

1.3 ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ลักษณะการเป็นพ่อแม่โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบพบว่าลักษณะการเป็นพ่อแม่ทุกด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวพบดังต่อไปนี้

1.4.1 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.4.2 การสนับสนุนทางสังคม 4 องค์ประกอบ คือ การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์ มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นพ่อแม่ 7 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง ดังนี้

1.4.2.1 การได้รับความปรึกษาและคำแนะนำมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.4.2.2 การได้รับความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

1.4.2.3 การแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการแลกเปลี่ยนทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.4.2.4 การสนับสนุนทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีสังคมและสุขภาพกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และการสนับสนุนทางอารมณ์ยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.5 การสัมภาษณ์เรื่องการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว สรุปได้ดังนี้

5.1 การสนับสนุนทางสังคม พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เมื่อมีความกังวลใจจะมีพ่อแม่คอยให้คำปรึกษา บางส่วนจะหาโอกาสไปพักผ่อนต่างจังหวัดและออกกำลังกาย พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวจะทำให้ตนเองมีกำลังใจในการใช้ชีวิตเพราะได้พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้ชีวิต แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเลี้ยงดูบุตรกับบุคคลที่เผชิญสถานการณ์เดียวกับตน

5.2 ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว อาศัยอยู่กับบุตรและพ่อแม่ ส่วนใหญ่จะดูแลบุตรด้วยตนเองโดยมีพ่อแม่คอยช่วยเหลือในยามจำเป็น พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เมื่อต้องเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังจะมีความ

ยากลำบากในช่วงแรก จะมีความกังวล สับสน และเครียด เมื่อผ่านไประยะหนึ่งจะเริ่มปรับตัวได้ และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จะไม่ติดต่อกับอดีตคูครองอีกแล้วหลังจากตัดสินใจแยกทางกัน

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานครมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การได้รับการปรึกษาและคำแนะนำ การได้รับความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำอยู่ในระดับปานกลาง หมายความว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงดูบุตร และการดำเนินชีวิตบ้างจากแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือทั้งภายในครอบครัว และภายนอกครอบครัว (Barera, 1997) จากข้อมูลพื้นฐานพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และมีบางส่วนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคูครอง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ยังมีบุคคลคอยให้คำปรึกษา แนะนำ พุดคุย ชักถามซึ่งสามารถคลายความทุกข์จากหนักให้เป็นเบา และจากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้เข้าร่วมสัมมนากับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวแล้วได้แง่คิดจากแพทย์ซึ่งตนเห็นว่าควรนำไปปฏิบัติเพื่อช่วยในการเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง คือ การเป็นแบบอย่างที่ดีหรือเป็นฮีโร่ให้กับบุตร ทำให้ตนอุทิศ และหันมาปฏิบัติตนใหม่โดยการดูแลเอาใจใส่ตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองเพื่อที่จะเป็นแบบอย่างให้กับบุตรได้ แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเริ่มมีแนวคิดในการตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบัน และอนาคตสำหรับการเลี้ยงดูบุตร (Barera, 1997)

ส่วนการได้รับความช่วยเหลือ หมายถึง การมีบุคคลที่คอยให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งจากแหล่งทรัพยากรที่ให้ความช่วยเหลือทั้งภายในและภายนอกครอบครัว (Barera, 1997) ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลืออยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการดำเนินชีวิตที่ไม่ยากลำบาก เพราะมีบุคคลคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเลี้ยงดูบุตรถึง 4 คนโดยบุตร 3 คนอยู่ในวัยปฐมวัยซึ่งยังต้องการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด จากการสังเกตบุตรคนเล็กอายุ 2 ปีมีพี่เลี้ยงคอยดูแลอย่างใกล้ชิดซึ่งสอดคล้องกับความช่วยเหลือในการเลี้ยงดูบุตรที่รวมไปถึงพี่เลี้ยงเด็กด้วย (Barera อ้างถึงใน

Jones, 1991) ยังมีพ่อเลี้ยงเดี่ยวที่อาศัยอยู่กับพี่สาวและน้องชายซึ่งในขณะที่อยู่ในสภาพเหมือนตกงาน ทำอาชีพแคร์บริจิ่งเล็กๆน้อยๆ และตนมีบุตร 2 คน แต่ยังมีพี่สาวและน้องชายช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายภายในบ้านไปได้บ้างในขณะนี้ และพ่อเลี้ยงเดี่ยวอีกคนหนึ่งได้รับความช่วยเหลือจากอดีตภรรยาในการดูแลบุตรสาวในเวลาที่ไม่สามารถดูแลบุตรได้โดยตนยังติดต่อ พูดคุยกับอดีตภรรยาอันดีเพื่อนในเรื่องต่างๆเกี่ยวกับบุตรซึ่งพยายามร่วมมือกันเพื่อให้บุตรมีผลกระทบน้อยที่สุด

การแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ มีลักษณะของความใกล้ชิดสนิทสนมเข้ามาเกี่ยวข้องมากกว่าการได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำ และการได้รับความช่วยเหลือ ทั้งการแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนทางอารมณ์ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอยู่ในระดับปานกลาง หมายความว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลร่วมทำกิจกรรมต่างๆ มีการพบปะพูดคุยถึงสิ่งที่สนใจร่วมกัน พูดคุยในเรื่องซับซ้อน ติดตลก ปลอดภัยเมื่อทุกซอกซ่องใยสารทุกข์สุกดิบ และให้กำลังใจทั้งจากบุคคลภายในและภายนอกครอบครัว (Barera, 1997) การร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และบุตรได้รับการสนับสนุนในด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และบุตรรู้สึกว่าเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ได้พบปะบุคคลที่เผชิญสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกัน (Cobb อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538) การสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวมาประมาณ 1 ปีกล่าวย้อนไปถึงตอนมาร่วมกิจกรรมใหม่ๆ ไม่ค่อยรู้จักใคร แต่มาแล้วรู้สึกดีทุกครั้งจึงมาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันมีกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกันประมาณ 4-5 ครอบครัว ทั้งแม่และบุตรอยู่ในวัยไล่เลี่ยกันทำให้เข้าใจกันมาก มีกิจกรรมทำร่วมกันไม่เฉพาะเวลาร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ดังนั้นการมีบุคคลที่เข้าใจ และสภาพการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกันย่อมเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ และจากการสัมภาษณ์พ่อเลี้ยงเดี่ยวคนหนึ่งพบว่าเคยร่วมสัมมนากับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และได้รับคำแนะนำที่ดีจากจิตแพทย์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตว่าให้มีจิตใจที่มั่นคง อย่่าห่วงไหวกับคำพูดของผู้คนรอบข้างที่จะมอง และพูดถึงพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในแง่ลบ จากการสัมมนาในครั้งนั้นทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีจิตใจที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเผชิญกับสถานการณ์ที่กำลังประสบในขณะนั้น พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่กล่าวถึงการมาร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวว่าไม่เพียงแต่จะได้รับความรู้จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในการดูแลบุตร แต่ยังมีบุคคลที่อยู่ในสภาพเดียวกันคอยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และให้กำลังใจซึ่งกันและกันทำให้ตนมีกำลังใจในการเลี้ยงดูบุตร และดำเนินชีวิตต่อไป แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนทางสังคม และการสนับสนุนด้านอารมณ์แก่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cobb (อ้างถึงในวันทนีย์ วาสิกะสินและคณะ, 2538) ที่ว่าการสนับสนุนด้านอารมณ์

เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลเชื่อว่าเขาได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ซึ่งมักจะได้จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และมีความผูกพันลึกซึ้งต่อกัน และยังตรงกับกับแนวคิดของ Jacobson (อ้างถึงใน ระเบียบพรณ คำหอม, 2544) ที่ว่าการสนับสนุนทางอารมณ์ และสังคมเป็นพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลเกิดความสบายใจเชื่อว่าได้รับการยกย่อง ความเคารพนับถือ ความรัก การเอาใจใส่ และความมั่นใจ

การสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร โดยรวมพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลคอยให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำในเรื่องการเลี้ยงดูบุตรตลอดจนเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิต มีบุคคลคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การดูแลบุตร การเงิน การอำนวยความสะดวก การดูแลบ้าน มีบุคคลที่ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และมีบุคคลที่คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และปลอบโยนเมื่อทุกซื่ใจบ้างซึ่งอาจเป็นเพราะพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ บางส่วนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง บางส่วนอาศัยอยู่กับญาติ บางส่วนอาศัยอยู่กับเพื่อนซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจเป็นแหล่งทรัพยากรที่ช่วยสนับสนุนให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตซึ่งตรงกับแนวคิดสังคมวิทยาครอบครัวที่ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสังคมอื่น คือ พ่อแม่ และบุตรจะใกล้ชิดสนิทสนมกัน พ่อแม่จะดูแลเอาใจใส่มากจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544) แต่มีพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนอาศัยอยู่กับบุตรตามลำพัง โดยพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเหล่านี้อาจสร้างกำลังใจให้ตนเอง ได้กำลังใจจากบุตรเพราะยังมีบุตรที่ต้องดูแล และอาจได้กำลังใจจากพ่อแม่และญาติที่ไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน และบางส่วนอาจเข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่ช่วยเสริมสร้าง และสนับสนุนให้เลี้ยงดูบุตรได้ด้วยตนเองอย่างเข้มแข็งซึ่งตรงกับ Connard และ Novick (1996) ที่ได้นำแนวคิดระบบนิเวศวิทยาของ Bronfenbrenner มาเชื่อมโยงกับระบบครอบครัว คือ ในสังคมจะมีแหล่งทรัพยากร และสัมพันธ์ภาพซึ่งครอบครัวต้องการ ในแต่ละครอบครัวจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งทรัพยากรทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และการสนับสนุนทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการจะเข้าถึงง่าย เหมาะสมกับวัฒนธรรมครอบครัว และยอมรับได้ง่ายกว่าการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ

2.2 ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานครมี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร การมีสังคม ความผูกพันต่อบุตร สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร

อยู่ในระดับปานกลาง หมายถึง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่ของตนเอง พอสมควร มีความเข้าใจพัฒนาการ ความต้องการของบุตร เข้าใจบทบาทหน้าที่การเป็นพ่อแม่ของตนเอง และยอมรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรจากบุคคลอื่นบ้าง (Abidin และ Wilfong อ้างถึงใน Abidin, 1983: 10) จากข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวพบว่าทั้งพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อายุระหว่าง 31-35 ปีซึ่งเป็นวัยที่มีวุฒิภาวะพร้อมที่จะดูแลบุตร และระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มากกว่า 3 ปีซึ่งเป็นระยะเวลาที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะสามารถปรับตัวได้ ไม่รู้สึกยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตร และมีความพึงพอใจในการใช้ชีวิตมากขึ้น (Kazak และ Linney, 1983) จากการสัมภาษณ์พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ยอมรับในบทบาทการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของตน และพยายามทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และแม่เพื่อให้บุตรไม่รู้สึกเป็นปมด้อย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีคะแนนการมีสังคม และคะแนนความสัมพันธ์กับคู่ครองอยู่ในระดับปานกลาง หมายถึง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการพบปะกับสังคมแวดล้อมบ้าง มีการติดต่อ และได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากญาติพี่น้อง และเพื่อน รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับอดีตคู่ครอง และครอบครัวของอดีตคู่ครองบ้าง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวยังไม่ตัดขาดออกจากสังคม ดังนั้นจึงไม่ส่งผลกระทบต่อตนเอง และบุตร (Abidin, 1983: 10) ซึ่งตรงกับข้อมูลพื้นฐานพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และบางส่วนอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง คือ ร้อยละ 5.86 จากการสัมภาษณ์พบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้ติดต่อกับอดีตคู่ครองอีกหลังจากแยกทางกัน จากรายงานการวิจัยของ วินัดดา ปิยะศิลป์ (2535) พบว่าผลกระทบโดยตรงจากการหย่าร้างของพ่อแม่ช่วงปี 2533-2534 พบเด็กวัย 2-5 ปีแสดงพฤติกรรมถดถอย และเด็กวัย 6-9 ปีแสดงพฤติกรรมที่มีความสับสน ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่กลุ่มหนึ่งมีความขัดแย้งสูงระหว่างกันทั้งที่หย่าขาดกันแล้วแต่ยังมีการต่อสู้ทั้งทางกาย และวาจาทำให้เสริมปัญหาให้รุนแรงยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่มีผลกระทบอย่างมากต่อบุตรโดยเฉพาะเด็กเล็ก

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีคะแนนความผูกพันต่อบุตรในระดับปานกลาง หมายถึง พ่อแม่มีความสัมพันธ์ และมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ต่อบุตรพอสมควร จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีจำนวนบุตรน้อย คือ มีบุตรเพียงคนเดียว และแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีจำนวนบุตรมาก คือ มีบุตร 4 คนพบว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรมาก บุตรแต่ละคนจะแสดงอาการเรียกร้องจากแม่มากกว่าบุตรของแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรเพียงคนเดียว ดังนั้นจำนวนบุตรจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อความผูกพันที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีต่อบุตร และส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรด้วย

พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีคะแนนสุขภาพกาย และสถานการณ์ทางอารมณ์ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอาจมีปัญหาด้านสุขภาพกายบ้าง แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ปกติ มีการเข้ารับการรักษา และได้รับการสนับสนุนทางการแพทย์บ้าง จากข้อมูลพื้นฐานพบว่าพ่อ

เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว และแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างซึ่งทั้ง 2 อาชีพเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายต่ำ และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนเองซึ่งอาจช่วยดูแลในเรื่องสุขภาพได้บ้าง สุขภาพกายจะส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางอารมณ์ (Daphna, 2000) สถานภาพทางอารมณ์ที่ซึมเศร้านั้นเป็นความรู้สึกหดหู่ และสิ้นหวังในชีวิตซึ่งอาจเป็นผลมาจากองค์ประกอบของลักษณะการเป็นพ่อแม่อื่นๆ ได้แก่ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตร ความผูกพันต่อบุตร การมีสังคม สุขภาพกาย ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง (Abidin, 1983: 30) หากมีคะแนนสถานภาพทางอารมณ์ต่ำจะแสดงออกได้หลายทาง เช่น มีอาการเหนื่อยล้า เก็บตัว ไม่พบปะผู้คน และอาจส่งผลต่อความผิดปกติทางจิต มีความจำเป็นต้องพบจิตแพทย์ หรือเข้ารับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญเพราะอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม และการแสดงออกของบุตร (Perez อ้างถึงใน Abidin, 1983: 11) แต่จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีสถานภาพทางอารมณ์ในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงไม่รู้สึกหดหู่ และสิ้นหวังในการดำเนินชีวิต มีความพึงพอใจในตนเอง และสภาพชีวิตของตนในระดับปานกลาง จากข้อมูลพื้นฐานพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว 3 ปีขึ้นไปซึ่งตรงกับผลการวิจัยของ Kazak และ Linney (1983) ที่ว่าพ่อแม่ที่แยกทางกับคู่ครองมากกว่า 3 ปีจะมีบทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนตนเอง มีความพึงพอใจในชีวิต และมีความสามารถในการเข้าใจตนเอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีคะแนนความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ในระดับปานกลาง หมายถึง พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเป็นตัวของตัวเอง ความต้องการของบุตรไม่เข้ามาก้าวร้าวชีวิตส่วนตัวของพ่อแม่มากเกินไป จนทำให้สูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง (Matthews อ้างถึงใน Abidin, 1983: 11) ซึ่งตรงกับรายงานการศึกษาของ Prinz (อ้างถึงใน Abidin, 1983: 47) พบว่าการแยกทางของพ่อแม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่เป็นสิ่งที่ทำให้พ่อแม่ไม่สูญเสียความเป็นอิสระของตนเอง ซึ่งทำให้พ่อแม่เกิดความพึงพอใจในบทบาทการเป็นพ่อแม่สูงสุด (Goetting อ้างถึงใน Bigner, 1999: 38)

ลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร โดยรวมพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีลักษณะการเป็นพ่อแม่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเข้าใจบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตร และบุคคลอื่น เช่น ญาติ ครู เพื่อนอดีตคู่ครอง เป็นต้น มีสุขภาพกายและจิตที่ดีในระดับปานกลาง อาจมีความกังวลใจในการเลี้ยงดูบุตรบ้างแต่สามารถแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ต่างๆ ได้ ไม่อยู่ในสภาพที่เดือดร้อน เป็นปัญหา (Abidin, 1983) ซึ่งการที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีคะแนนลักษณะการเป็นพ่อแม่ในระดับปานกลาง อาจเนื่องมาจากตัวอย่างประชากรในครั้งนี้เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ยินดีให้ข้อมูล เข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น และยอมรับสถานภาพของตนได้มากพอสมควร

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของ พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร ดังต่อไปนี้

2.3.1 การได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับคำปรึกษา และ คำแนะนำมากขึ้น จะส่งผลให้พ่อแม่มีสุขภาพกายที่ดีขึ้น ซึ่งตรงกับผลการสัมภาษณ์ของพ่อ เลี้ยงเดี่ยวที่ว่าเมื่อตอนแยกทางกับอดีตภรรยา มีปัญหาสุขภาพ น้ำหนักลดลง 10 กิโลกรัม สุขภาพ ไม่แข็งแรงเหมือนก่อนเพราะมีความกังวล รับประทานอาหารไม่ลง แต่เมื่อเหตุการณ์ผ่านไปมีพ่อ แม่ และเพื่อนคอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะนำ และมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิ เครือข่ายครอบครัวจึงมีกำลังใจในการเผชิญกับปัญหา ปัจจุบันพ่อเลี้ยงเดี่ยวกลับมามีสุขภาพ แข็งแรงเหมือนเดิม และดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตนมากกว่าเดิม เพราะเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นหลัก ให้กับบุตร

2.3.2 การได้รับความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสุขภาพกายอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 แต่การได้รับความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์ในทางลบกับ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 หมายความว่า หากพ่อแม่ เลี้ยงเดี่ยวได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆในการดำเนินชีวิตมากเท่าใด ย่อมส่งผลให้พ่อแม่มี สุขภาพกายที่ดีขึ้น ซึ่งสนับสนุนงานวิจัยที่ว่าหากสุขภาพกายดีย่อมส่งผลให้บทบาทในการเป็นพ่อ แม่อื่นๆติดตามไปด้วย หมายถึง พ่อแม่จะมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น (Callahan อ้างถึงใน Abidin, 1995: 11) ส่วนการได้รับความช่วยเหลือมีความสัมพันธ์ในทางลบกับ ความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรอาจเป็นเพราะการได้รับความช่วยเหลือเหล่านั้นอาจเป็นสิ่งที่พ่อ แม่เลี้ยงเดี่ยวไม่ต้องการ แต่มีบุคคลต่างๆคอยหยิบยื่นให้จึงส่งผลให้พ่อแม่มีความสามารถในการ เลี้ยงดูบุตรลดลง

2.3.3 การแลกเปลี่ยนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ.01 กับสุขภาพกาย และการแลกเปลี่ยนทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับ การมีสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 หมายความว่า หากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลร่วม ทำกิจกรรมต่างๆทั้งจากแหล่งทรัพยากรภายใน และภายนอกครอบครัวจะส่งผลให้พ่อแม่มีสุขภาพ กายที่ดี และมีการพบปะกับบุคคลต่างๆ ได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และเพื่อนมากขึ้น ซึ่งตรงกับแนวคิดพื้นฐานของระบบครอบครัวของ Thomlison (2001) ที่ว่าระบบ ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และหากครอบครัวใดไม่สามารถจัดการกับการ เปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเองจำเป็นต้องอาศัยแหล่งช่วยเหลือภายนอกครอบครัว อาจมีผู้เชี่ยวชาญ ช่วยชี้แนะ และหาแนวทางที่ดีให้กับครอบครัวทำให้เกิดความสมดุล หรือดุลยภาพ การเข้าร่วม กิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีการแลกเปลี่ยนทางสังคม มีพ่อแม่

เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นร่วมทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน จากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่พบว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้นหลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากได้พบปะกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆที่เผชิญสถานการณ์ในลักษณะเดียวกัน ได้รับคำแนะนำ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงดูบุตร นอกจากนี้ยังมีพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนที่เข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆด้วยไม่เฉพาะการร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ได้แก่ การตั้งวงดนตรีกับเพื่อนของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การเข้าร่วมสัมมนาเชิงวิชาการ การพาบุตรไปชมดนตรีในสวนซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆช่วยทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและบุตรรู้สึกว่าการครอบครัวของตนไม่แตกต่างจากครอบครัวอื่น และมีความสุขในการใช้ชีวิตมากขึ้น

2.3.4 การสนับสนุนทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 กับลักษณะการเป็นพ่อแม่ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีสังคม และสุขภาพกาย และการสนับสนุนทางอารมณ์ยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 กับลักษณะการเป็นพ่อแม่อีก 3 องค์ประกอบ คือ ความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ สถานภาพทางอารมณ์ และความสัมพันธ์กับคู่ครอง หมายความว่า หากพ่อแม่ได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์จากบุคคลต่างๆ จะส่งผลให้พ่อแม่มีสังคม มีสุขภาพกายที่ดี มีความยืดหยุ่นในบทบาทของพ่อแม่ มีสถานภาพทางอารมณ์ในทางบวก และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอดีตคู่ครอง แสดงให้เห็นว่า เมื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีบุคคลทั้งจากภายในและภายนอกครอบครัวร่วมพูดคุย ให้คำปรึกษา ปลอบโยนเมื่อทุกข์ใจ ห่วงใยสารทุกข์สุกดิบ และให้กำลังใจ จะทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเกิดความเชื่อมั่นในการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของตนมากขึ้น จากการสัมภาษณ์พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจากมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวพบว่าเมื่อมีปัญหาไม่สบายใจเกี่ยวกับครอบครัวและบุตร พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนมักจะปรึกษากลุ่มเพื่อนสนิทซึ่งสามารถแนะนำแนวทางที่ดี และทำให้เกิดความสบายใจมากขึ้นเพราะอยู่ในวัยไล่เลี่ยกัน ส่วนแม่เลี้ยงเดี่ยวบางส่วนมักจะปรึกษาเรื่องครอบครัวและบุตรกับกลุ่มเพื่อนที่ร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาไม่สบายใจมักจะปรึกษาพ่อแม่เพราะเป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์มากกว่า

จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมนั้นมีผลกระทบอย่างมากต่อลักษณะการเป็นพ่อแม่ เนื่องจากการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่ได้รับทั้งจากแหล่งทรัพยากรภายใน และภายนอกครอบครัวจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ที่ประสบกับภาวะเดือดร้อน ซึ่งตรงกับงานวิจัยของพวงเพ็ญ ชุณหปราณ และคณะ (2543) ที่ว่า เมื่อแม่แยกทางกับสามีจะประสบปัญหาต่างๆมากมายเข้ามารุมเร้า แต่ยังมีพ่อแม่ และเพื่อนร่วมงานคอยให้ความช่วยเหลือ จนทำให้คิดได้ตรงตรงในเรื่องการศึกษานบุตรเป็นสำคัญ และสามารถปรับจิตใจให้เข้มแข็งต่อสู้ต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร โดยรวมพบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับลักษณะการเป็นพ่อแม่อายสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 หมายถึงเมื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคม จะส่งผลให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตร และการดำเนินชีวิตมากขึ้นซึ่งตรงกับผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมและลักษณะการเป็นพ่อแม่ของแม่พบว่ามีความสัมพันธ์กันในทางลบ (Ryan อ้างถึงใน Abidin, 1983) และยังตรงกับผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการเป็นพ่อแมกับการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการจัดการสำหรับครอบครัวของครอบครัวที่บุตรมีความพิการทางสมองจำนวน 86 ครอบครัว พบว่ามีความสัมพันธ์กันในทางบวก (McCubbin และ Comeau อ้างถึงใน Abidin, 1983)

3. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรปฐมวัยในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน และหน่วยงานของรัฐ จากผลการวิจัยพบว่าพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตร และได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับปานกลางซึ่งมีทั้งการสนับสนุนที่เป็นทางการจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน และการสนับสนุนที่ไม่เป็นทางการจากครอบครัว เพื่อน และเมื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคมจะทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตร และการดำเนินชีวิตมากขึ้นจึงควรมีการป้องกันปัญหาโดยส่งเสริมให้โรงเรียน และหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว พ่อแม่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสนับสนุนให้เด็กเกิดการเรียนรู้อยู่ และมีพัฒนาการที่ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กปฐมวัย พ่อแม่จึงมีความสำคัญไม่ต่างจากครู ดังนั้นโรงเรียนควรตระหนักถึงความสำคัญของพ่อแม่โดยเฉพาะพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวซึ่งอาจส่งเสริม และสนับสนุนให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวรวมกลุ่มกัน โดยโรงเรียนอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครู และเด็ก อย่างน้อยเพื่อการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันซึ่งอาจพัฒนาต่อไปเป็นการให้คำปรึกษา และคำแนะนำที่ดี อาจช่วยป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับเด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และอาจช่วยคลี่คลายปัญหาได้โดยโรงเรียนเป็นเพียงผู้สนับสนุน

หน่วยงานของรัฐควรให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต และควรให้ความสำคัญกับเด็กโดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในวัยปฐมวัยเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาหาก่อนที่ปัญหาการแยกทางของพ่อแม่จะส่งผลกระทบต่อ

ต่อเด็ก หรืออาจเป็นการช่วยลดปัญหาให้เบาบางลง โดยหน่วยงานของรัฐอาจจัดระบบการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การให้คำปรึกษา การจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก เป็นต้น และควรจัดให้เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สะดวกต่อการเข้าร่วมกิจกรรม

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จากผลการวิจัยพบว่าเมื่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการสนับสนุนทางสังคม จะทำให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวควรตระหนักถึงความสำคัญของการได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัว และบุคคลนอกครอบครัวเพราะหากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพังบางครั้งอาจเกิดความเครียดซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตนเอง และบุตร (Abidin, 1983) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรในช่วงวัยปฐมวัย นอกจากนี้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวยังควรตระหนักถึงความสำคัญในการเลือกโรงเรียนให้กับบุตรโดยผู้บริหาร และครูต้องตระหนักถึงความสำคัญของการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยน สร้างสัมพันธภาพที่ดี และเข้าใจครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเพื่อร่วมกันป้องกันไม่ให้เกิดปัญหากับบุตรที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบระหว่างการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกับพ่อแม่ทั่วไป และเด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวกับเด็กทั่วไป

4.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของการได้รับการสนับสนุนทางสังคม และลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- การปกครอง, กรม. 2545. สถิติการหย่าร้าง. จาก <http://www.dopa.go.th/select/inqnpop.htm>
- เกศินี เกิดอนันต์. 2539. การศึกษาการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวกันในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545. นโยบายและแผนการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย(0-5ปี)พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิก.
- จริยวัตร คมพัยค์ม. 2528. ภาวะวิกฤติของพ่อและแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง. จาก <http://www.mail.nurse.cmu.ac.th/libnurse/Research1%20.htm>
- จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรณ. 2544. เปิดงานวิจัย "3วิกฤติของเด็กปฐมวัย". *เวทีปฏิรูป*(ตุลาคม 2544): 10.
- นางลักษณ์ เอมประดิษฐ์. 2541. การสังคมสงเคราะห์กับการให้การปรึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุญชัย. 2545. จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงเพ็ญ ชุณหปราณและคณะ. 2543. การปรับตัวของสตรีที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร. คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลี จิรวัดนานนท์. 2545. กระบวนการเข้าสู่การเป็นครอบครัวแม่คนเดียว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เยาวพา เดชะคุปต์. 2542. การศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค.
- ระพีพรรณ คำหอม. 2544. รูปแบบการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.
- วันิดดา ปิยะศิลป์. 2535. เด็กกับการหย่าร้าง. *วารสารกรมการแพทย์*17(มกราคม 2535): 25-30.

วินิตดา ปิยะศิลป์. 2542. สถานภาพของเด็กหลังครอบครัวหย่าร้าง. วารสารกรมการแพทย์
24(พฤษภาคม): 248-253.

วันทนีญ์ วาสิกะสินและคณะ. 2538. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและ
สังคมสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมพร เทพสิทธิ์า. 2539. ครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร:
สมชายการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2544. สังคมวิทยาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สาธารณสุข, กระทรง. 2545. สถิติการสมรส การหย่าร้าง และอัตราการหย่าร้างปี
พ.ศ.2537-2543. จาก <http://www.dmh.moph.go.yh/report/status/status1.asp>

โสภา ชปัดมันน์. 2536. ครอบครัว: พื้นฐานปัญหาสังคมที่น่าเป็นห่วงในปัจจุบัน.
กรุงเทพมหานคร: สมาคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Abidin, R. R. 1983. **Parenting Stress Index Professional Manual**. Florida: Psychological Assessment Resources.
- Abidin, R. R. 1995. **Parenting Stress Index Manual**[Online]. Available from: <http://www.parinc.com/cfm?productID=127>
- Barbara, R. S. and others. 1990. **Social Support An Interactional View**. California: John Wiley & Sons.
- Barrera, M. Jr. 1981. **Social Networks and Social Support**. Beverly Hill: Sage.
- Barrera, M. Jr. 1997. Factor Structure of Received Social Support: Dimensionality and the Predictor of Depression and Life Satisfaction. **Journal of Social and Clinical Psychology**16: 323-342.
- Berger, E. H. 1995. **Parents as Partners in Education**4th. New York: A Simon & Schuster.
- Bigner, J. J. 1999. **Parent-Child Relations**. New York: Macmillan.
- Bronfenbrenner. 1979. **The Family from a Child Development Perspective**[Online]. Available from: <http://www.unu.edu/unupress/unupbooks/uu13se/uu13se6.htm>
- Brown, G. W. Moran, P. M. 1997. Single Mother's Poverty and Depression. **Psycho Med**27: 20-33.
- Cambridge University. 2003. **Cambridge Advanced Learner's Dictionary**[Online]. Available from: <http://www.freeseacch.co.uk/dictionary/single-parent>
- Carolyn, E. C. 1999. **Social Support in Couples**. New York: Sage Publications.
- Clark-Stewart, K. A., and others. 2000. Effects of Parental Separation and Divorce on very Young Children. **Journal Family Psychol**14: 304-326.
- Connard, C. and Novick, R. 1996. **The Ecology of Family**[Online]. Available from: <http://www.nwrel.org/cfc/publication/ecology2.html>
- Coulter, G. 2002. **Family Psychology**[Online]. Available from: <http://202.47.248.148/?p=psy&prov=utf8>

- Daphna, O. 2000. **Parent with Mental Illness**[Online]. Available from:
<http://www.cyh.com/HealthTopics/HealthTopicDetails.aspx?p=114&np=304.htm>
- Darling, N. 2000. **Parenting Style& Its Correlates**[Online]. Available from:
<http://www.vtaide.com/png/ERIC/Prenting-Styles.htm>
- DeBord, K. 1999. **Focus on Kids: The Effects of Divorce on Children**[Online].
 Available from: <http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/human/pubs/Effectsdivorce.html>
- Firth, A. 1998. **Effective Parenting Attitude**. Arizona: The University of Arizona.
- Gerson, K. 2002. **Family Support**[Online]. Available from: <http://wwwfirst5laconnect.org/eng/goodthings/topics/30650.htm>
- Goodson, B. D., and others. 2000. Effectiveness of a Comprehensive, Five-Year Family Support Program for Low-Income Children and Their Families: Findings from the Comprehensive Child Development Program. **Early Childhood Research Quarterly**15: 5-36.
- Hamner, T. J., and Turner, P. H. 1996. **Parenting in Contemporary Society**. 3rd Ed. New York: A Simon& Schuster.
- Hauenstein, E. 2004. **Glossary of the University of Virginia School of Nursing**[Online]. Available from: <http://www.nursing.virgina.edu/centers/research/wait/psyched/glbssary.html>
- Hoghughi, M., and Long, N. 2001. **Parenting Theory and Research for Practice**. London: SAGE.
- Jones, C. W. 1991. Role Adjustment Among Low-Income, Single Parents With a Retarded Child: Patterns of Support. **Journal of Family Psychology**4: 497-511.
- Kazak, A. E., and Linney, J. A. 1983. Stress Coping and Life Change in the Single-Parent Family. **Journal Community Psychol**11: 207-220
- Kearl, G. 2002. **Kearl's Guide to the Sociology of the Family: Cultural Trends, Social Movements& Institutions Affecting and Affected by the Family**[Online]. Available from: <http://www.trinity.edu/~mkearl/family.html>

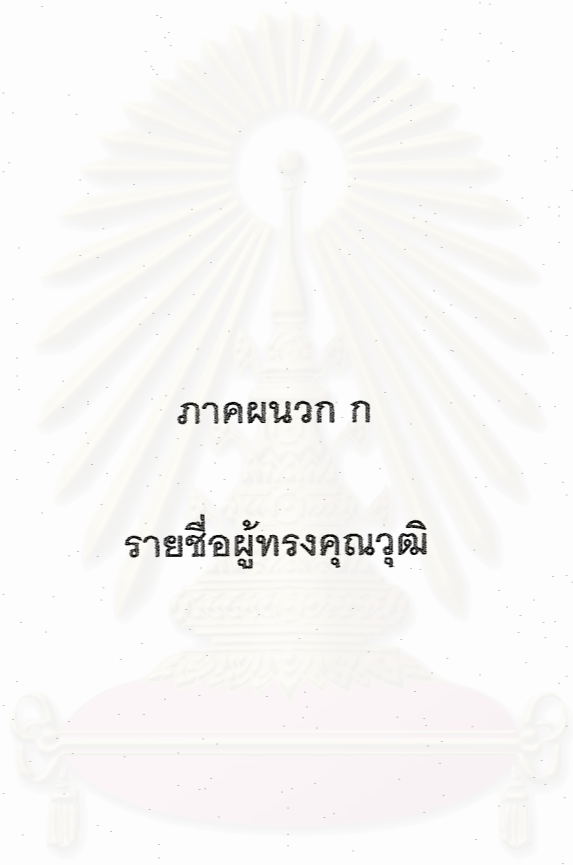
- Krein, S. F., and Beller., A. H. 1988. Educational Attainment of Children from Single-Parent Families: Differences by Exposure, Gender, and Race. *Demography*25: 221-234.
- Lee, J. A., and Engelbrecht, J. D. 2000. Parenting Education Needs and Preferences of Parents of Young Children. *Early Childhood Education Journal*28: 139-147.
- Marghi, J. R. 2004. The Role of Parenting Social Support, Religious Coping, and Religious Practices of Depression among Rural Low-Income Mothers[Online]. Available from: <http://www.ruralfamilies.universityofmaryland.htm>
- Matthews, D. W. 1998. Long-term Effects of Divorce on Children[Online]. Available from: <http://www.northcarolina.edu>
- McGraw-Hill Companies. 2003. McGraw-Hill Higher Education[Online]. Available from: <http://highered.mcgrawhill.com/sites/0072412976/studentview0/chapter7/glossary.html>
- Minnell, T. 1999. Effects of Divorce on Children[Online]. Available from: <http://www.extension.umn.edu/info-u/families/BE905.html>
- Morgaine, C. 2001. Family Systems Theory[Online]. Available from: <http://pdx.edu/~cbcm/cFS410U/FamilySystemsTheory.pdf>
- Nardi, D. A. 1999. Parenting Education as Family Support for Low-Income Families of Young Children. *Journal Psychosocial Nursing Mental Health Service* 37: 11-19.
- Olsen, C. S. 2002. Family Change Separation and Divorce[Online]. Available from: <http://ceinfo.unh.edu/Family>
- Sacks, B., and others. 1997. Parenting Attitudes and Behaviors of Low-Income Single Mothers with young Children. *J. Pediatr Nurs*12: 67-73.
- Sage, N. A. 1998. The Family System Child as Target[Online]. Available from: <http://www.psy.pdx.edu/PsiCafe/Overheads/FamilySys-ChildTarget.htm>
- Skuy, M., and others. 1997. Adjustment of Children and Interaction of Parent and Child Among Single Mothers in a Disadvantaged South African Community. *Psychol Rep*80: 1171-1180.
- Slagle, R. 2002. The Family: Cornerstone of Civilization[Online]. Available from: <http://www.ubfellowship.org/archieve/ww1/slagggww1.htm>

- Stein, H. T. 2002. **Impact of Parenting Styles on Children**[Online]. Available from:
<http://ourworld.compuserve.com/homepages/hstein/parentin.htm>
- Strong, B., and others. 2001. **Children's Developmental Needs**8th. New York:
Wadsworth.
- Temke, M. 1997. **The Effects of Divorce on Children**[Online]. Available from:
http://ceinfo.unh.edu/Family/Documents/s_cust.pdf
- Thomlison, B. 2001. **Family Assessment Handbook**. New York: BROOKS/COLE.
- Wallerstein, 1999. **Red Flag Behavior**[Online]. Available from:
<http://childrenanddivorceBizland.com/rfep/id11.html>
- Webster, N. 1968. **Webster's Revised Unabridge Dictionary**[Online]. Available from:
<http://www.thefreedictionary.com/parent>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

1. รศ. ดร. ศิริเดช สุชีวะ
หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รศ. ดร. เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์
ผู้อำนวยการหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาจิตวิทยา คณะจิตวิทยา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รศ.ดร.สุวิจฉรา เปี่ยมญาติ
หัวหน้าภาควิชาสังคมสงเคราะห์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. อาจารย์สุกัญญา กาญจนกิจ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอน และเทคโนโลยี
การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

รายชื่อโรงเรียน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อโรงเรียน

เขตพื้นที่การศึกษากทมมหานคร 1

เขตพื้นที่ราชเทวี

1. โรงเรียนพญาไท
2. โรงเรียนกิงเพชร
3. โรงเรียนวัดตีสงสาราม
4. โรงเรียนวัดพระยาผัง
5. โรงเรียนวัดทัศนารุณสุนทรการาม
6. โรงเรียนโกวิทอรัณ
7. โรงเรียนบ้านคร้ววิทยา
8. โรงเรียนประเทืองวิทยอุรพงศ์
9. โรงเรียนปัญญาทิพย์
10. โรงเรียนอนุบาลปาดพันธุพญาไท
11. โรงเรียนสมาคมสตรีไทย
12. โรงเรียนสวนมิลกวัน
13. โรงเรียนอนุบาลกิติคุณ
14. โรงเรียนอนุบาลจรรุณี
15. โรงเรียนอนุบาลตันติเมธ
16. โรงเรียนอนุบาลทองอินทร์
17. โรงเรียนอนุบาลปรีพรรณ
18. โรงเรียนอนุบาลพันธุพิศวัฒนา
19. โรงเรียนอนุบาลหมื่นน้อย
20. โรงเรียนอนุบาลอิมเอม
21. โรงเรียนอำนวยการศิลป์
22. โรงเรียนสัมมาชีวิศิลป์

เขตพื้นที่บางรัก

1. โรงเรียนวัดหัวลำโพง
2. โรงเรียนวัดม่วงแค
3. โรงเรียนวัดมหาพฤฒาราม

4. โรงเรียนวัดสวนพลู
5. โรงเรียนวัดแก้วแจ่มฟ้า
6. โรงเรียนกวางเจ้า
7. โรงเรียนคริสต์ธรรมวิทยา
8. โรงเรียนยุหิมินพัฒนา
9. โรงเรียนเอนเฮส์เม็มโมเรียล
10. โรงเรียนสัจจพิทยา
11. โรงเรียนอนุบาลจิตตภา
12. โรงเรียนอนุบาลเสริมมิตร
13. โรงเรียนอัมสัมชัยศึกษา
14. โรงเรียนอนุบาลชวนชื่น
15. โรงเรียนอนุบาลเปล่งประสิทธิ์

เขตพื้นที่ป้อมปราบศัตรูพ่าย

1. โรงเรียนวัดโสมนัส
2. โรงเรียนวัดพลับพลาชัย
3. โรงเรียนวัดพิเรนทร์
4. โรงเรียนวัดสิตาราม
5. โรงเรียนวัดคณิกาผล
6. โรงเรียนวัดดิสนานุการาม
7. โรงเรียนเจริญศึกษา
8. โรงเรียนบัณฑิตศึกษา
9. โรงเรียนประสาทรุคมิ
10. โรงเรียนสตรีจุลนาค
11. โรงเรียนสมานศึกษาวิทยา
12. โรงเรียนอนุบาลบ้านบาตร

เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 2

เขตพื้นที่ห้วยขวาง

1. โรงเรียนพิบูลย์อุปถัมภ์
2. โรงเรียนวัดใหม่ช่องลม
3. โรงเรียนวัดคุุทัยธาราม
4. โรงเรียนอนุบาลสีชมพู
5. โรงเรียนอนุบาลบุญรักษ์
6. โรงเรียนบางกอกทวิวิทย์
7. โรงเรียนอันลารู้ลอิสลาม
8. โรงเรียนอนุบาลกุลมาศวิทยา
9. โรงเรียนดลวิทยา
10. โรงเรียนสมฤทัย
11. โรงเรียนอนุบาลลีนา
12. โรงเรียนอนุบาลทรงวิทย์
13. โรงเรียนอนุบาลประนันทนิจ
14. โรงเรียนชาญวิทย์
15. โรงเรียนอนุบาลโชคชัย
16. โรงเรียนอนุบาลธนา
17. โรงเรียนศิริพรรณวิทยา
18. โรงเรียนอนุบาลวัฒนานิเวศน์

เขตพื้นที่จตุจักร

1. โรงเรียนบางบัว
2. โรงเรียนจินดาอนุกุล
3. โรงเรียนรัชสิรินทร์วิทยาบางเขน
4. โรงเรียนธนะนันทนา
5. โรงเรียนเพชรรัชต์ในพระอุปถัมภ์ฯ
6. โรงเรียนอนุบาลพีระยา-นาวิน
7. โรงเรียนมาลากฤตวิทยา
8. โรงเรียนวรบุตรวทยา
9. โรงเรียนสตรีวรรณากบางเขน

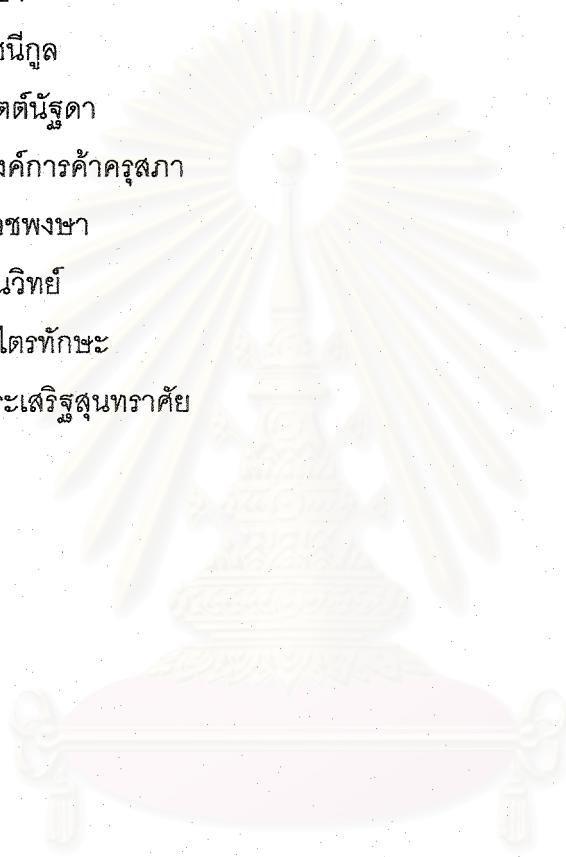
10. โรงเรียนสมิทธิโชติ
11. โรงเรียนอนุบาลทับทอง
12. โรงเรียนอนุบาลปรางทิพย์
13. โรงเรียนอนุบาลเศรษฐบุตร
14. โรงเรียนอนุบาลชานันท์
15. โรงเรียนอนุบาลกุลพร
16. โรงเรียนอนุบาลเรืองอุไร
17. โรงเรียนอนุบาลวาณีบางเขน
18. โรงเรียนอนุบาลโชติมา
19. โรงเรียนอนุบาลปิยพันธุ์
20. โรงเรียนอนุบาลศิริกานต์
21. โรงเรียนอรรณมิตร
22. โรงเรียนอนุบาลแยมสอาด
23. โรงเรียนอนุบาลรุ่งวิทยา
24. โรงเรียนดาราทร
25. โรงเรียนอนุบาลฉัตรฉวี
26. โรงเรียนอนุบาลไสวตาแดง
27. โรงเรียนอนุบาลเซนต์จอห์น
28. โรงเรียนอนุบาลสุदारักษ์บางเขน
29. โรงเรียนอนุบาลพุทธรักษา
30. โรงเรียนอนุบาลอาภาภิรมย์
31. โรงเรียนอนุบาลหทัยสยาม

เขตพื้นที่วังทองหลวง

1. โรงเรียนอุดมศึกษา
2. โรงเรียนบางกอกศึกษา
3. โรงเรียนถนนอมพิศวิทยา
4. โรงเรียนอิสลามสันติชน
5. โรงเรียนแต่งตั้งวิทยา
6. โรงเรียนกานดา
7. โรงเรียนศึกษากิจศึกษา

8. โรงเรียนเศรษฐบุตรีอุปถัมภ์
9. โรงเรียนอนุบาลอิสลามสันติชน
10. โรงเรียนปฐมพัชร
11. โรงเรียนอนุบาลลาดพร้าว
12. โรงเรียนอนุบาลศรีวรารักษ์
13. โรงเรียนอนุบาลบ้านครู
14. โรงเรียนศิริกุลพิทยာ
15. โรงเรียนอนุบาลรัชนีกุล
16. โรงเรียนอนุบาลจิตต์นิฐิตา
17. โรงเรียนอนุบาลองค์การค้ำครุสภา
18. โรงเรียนอนุบาลราชพงษา
19. โรงเรียนอนุบาลธนวิทย์
20. โรงเรียนแสนสนุกไตรทักษะ
21. โรงเรียนพระยาประเสริฐสุนทราศัย

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร 3

เขตพื้นที่ภาษีเจริญ

1. โรงเรียนราชวินิตประถมบางแค
2. โรงเรียนวัดนาคปรก
3. โรงเรียนวิบูลย์เสรีวิทยา
4. โรงเรียนอนุบาลบ้านสวน
5. โรงเรียนยุวพุทธพิทยา
6. โรงเรียนอนุบาลธีรานุรักษ์
7. โรงเรียนอนุบาลดาวี
8. โรงเรียนชาฎกกิจวิทยา
9. โรงเรียนดำรงเรืองวิทย์
10. โรงเรียนนิรมลวิทยา
11. โรงเรียนเปี่ยมสุวรรณวิทยา
12. โรงเรียนเผดิมศึกษา
13. โรงเรียนสุภาคมศึกษา
14. โรงเรียนสถาพรศึกษา
15. โรงเรียนสุธรรมศึกษา
16. โรงเรียนสุจินต์วีดี
17. โรงเรียนเอกประสิทธิ์ศึกษา
18. โรงเรียนฐานปัญญา
19. โรงเรียนทองพูน
20. โรงเรียนผดุงกิจวิทยา

เขตพื้นที่บางกอกน้อย

1. โรงเรียนโสมจิตสโมสร
2. โรงเรียนวัดอมรินทราราม
3. โรงเรียนบุญญาจารย์
4. โรงเรียนสุภัทรา
5. โรงเรียนกฤษภาวิทย์
6. โรงเรียนสุรวิทยา
7. โรงเรียนอนุบาลสุนันทศึกษา

8. โรงเรียนอนุบาลตรุณวัฒนา
9. โรงเรียนอนุบาลมีลำไย
10. โรงเรียนอนุบาลแสงศึกษา
11. โรงเรียนอนุบาลอัมพรลาวัลย์
12. โรงเรียนอนุบาลจันทยานนท์
13. โรงเรียนอนุบาลฐนิตา
14. โรงเรียนอนุบาลจิรภา
15. โรงเรียนอนุบาลสุนิภา
16. โรงเรียนธรรมมาภิรักษ์ธนบุรี
17. โรงเรียนสนธิศึกษา
18. โรงเรียนคณะเกษมศึกษา
19. โรงเรียนนฤมลธินธนบุรี
20. โรงเรียนบำรุงวิทยานบุรี
21. โรงเรียนมงคลวิจิตรวิทยา
22. โรงเรียนศุภวารณ
23. โรงเรียนอานันทวิทยา
24. โรงเรียนมารदानุเคราะห์

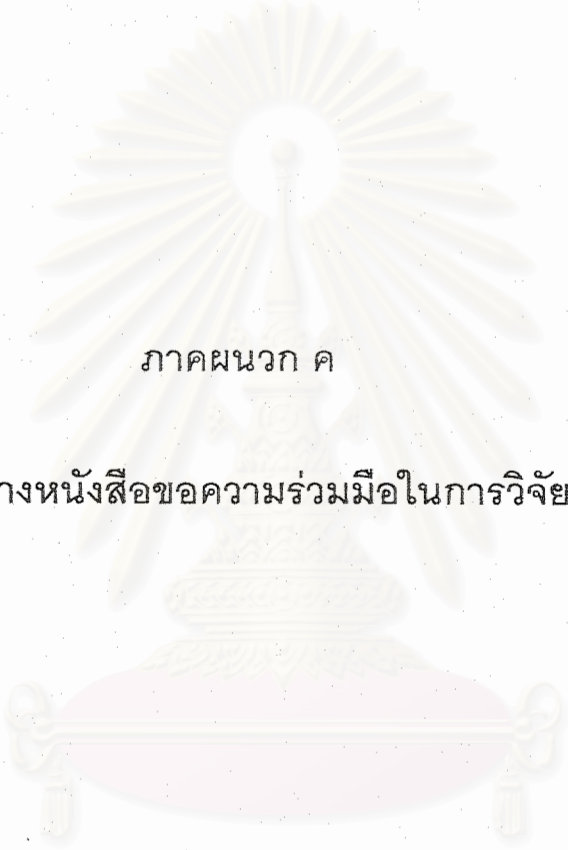
เขตพื้นที่ธนบุรี

1. โรงเรียนวัดประยูรวงศาวาส
2. โรงเรียนวชิราวุฒอนุบาล
3. โรงเรียนอนุบาลวรรณบูรณีศึกษา
4. โรงเรียนอนุบาลช่างดาครู้สคอนแวนส์
5. โรงเรียนอนุบาลแสงอรุณ
6. โรงเรียนอนุบาลแสงอรุณธนบุรี
7. โรงเรียนอัมไพวานิช
8. โรงเรียนอนุบาลพัชรินทร์พร
9. โรงเรียนอนุบาลแสงทอง
10. โรงเรียนอนุบาลบัวเทพ
11. โรงเรียนเกื้อวิทยา
12. โรงเรียนจรรยาพรวิทยา

13. โรงเรียนประจักษ์วิทยา
14. โรงเรียนพรประสาทวิทยา
15. โรงเรียนมณีวิทยา
16. โรงเรียนมนตรีวิทยา
17. โรงเรียนฤดีศึกษา
18. โรงเรียนวัดมะนะศึกษา
19. โรงเรียนสหนิยมวิทยา
20. โรงเรียนแสงอรุณ
21. โรงเรียนกมลจันทน์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ศธ.0512.6(2700.0603)/0093

ฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330.

17 มิถุนายน 2547

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไท

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางสาวชาลินี สุริยนเปล่งแสง นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของการเป็นพ่อแม่และการสนับสนุนทางสังคมให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยปฐมวัย" โดยมี อาจารย์ ดร.อรชิต ฤกษ์งาม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนั้นนิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยปฐมวัยที่กำลังศึกษาในปีการศึกษา 2547 ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นางสาวชาลินี สุริยนเปล่งแสง ได้ทำการเก็บข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบพระคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะครุศาสตร์

ฝ่ายวิชาการ

โทร. 0-2218-2680

ที่ ศธ.05-2.6(2700.0603)/0093/1

ฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330.

17 มิถุนายน 2547

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นางสาวชาลินี สุริยนเปล่งแสง นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา สาขาวิชา
การศึกษาปฐมวัย อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของการเป็นพ่อ
แม่และการสนับสนุนทางสังคมให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยปฐมวัย" โดยมี อาจารย์ ดร. อรรชกา
ตุลฉานนท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม กับพ่อแม่เลี้ยง
เดี่ยวที่มีบุตรอยู่ในช่วงวัยปฐมวัยที่เข้าร่วมกิจกรรมให้การศึกษาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - ธันวาคม 2547 ทั้งนี้
นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นางสาวชาลินี สุริยนเปล่งแสง ได้ทำการ
เก็บข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะครุศาสตร์

ฝ่ายวิชาการ

โทร. 0-2218-2680

ภาคผนวก ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
2. แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
3. แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
4. แบบสัมภาษณ์เรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่ และการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน ( ) หรือกรอกข้อมูลเกี่ยวกับตัวท่านลงในช่องว่าง

1. เพศ   ( ) หญิง   ( ) ชาย
2. อายุ   ( ) 15-20 ปี   ( ) 21-25 ปี
     ( ) 26-30 ปี   ( ) 31-35 ปี
     ( ) 36-40 ปี   ( ) 41-45 ปี
     ( ) 46-50 ปี   ( ) 51-55 ปี
     ( ) 56-60 ปี   ( ) 60 ปีขึ้นไป
3. อาชีพ   ( ) รับจ้าง   ( ) ทำงานบริษัท
     ( ) รับราชการ   ( ) ธุรกิจส่วนตัว
     ( ) แม่บ้าน   ( ) อื่นๆ (ระบุ) .....

4. ระดับการศึกษาของท่านและอดีตคู่ครองของท่าน

ตัวท่าน

- ( ) ประถมศึกษา   ( ) มัธยมศึกษา
 ( ) ออนุปริญญา   ( ) ปริญญาตรี
 ( ) ระดับสูงกว่าปริญญาตรี (ระบุ).....

อดีตคู่ครองของท่าน

- ( ) ประถมศึกษา   ( ) มัธยมศึกษา
 ( ) ออนุปริญญา   ( ) ปริญญาตรี
 ( ) ระดับสูงกว่าปริญญาตรี (ระบุ).....

5. ระยะเวลาของการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

- ( ) น้อยกว่า 1 ปี
 ( ) 1-2 ปี
 ( ) 2-3 ปี
 ( ) 3 ปีขึ้นไป

6. จำนวนบุตร ( ) 1 คน
 ( ) 2 คน
 ( ) 3 คน
 ( ) 4 คน
 ( ) 5 คน

7. เพศและอายุของบุตร

- 7.1 บุตรคนที่ 1 เพศ..... อายุ.....ปี.....เดือน
 7.2 บุตรคนที่ 2 เพศ..... อายุ.....ปี.....เดือน
 7.3 บุตรคนที่ 3 เพศ..... อายุ.....ปี.....เดือน
 7.4 บุตรคนที่ 4 เพศ..... อายุ.....ปี.....เดือน
 7.5 บุตรคนที่ 5 เพศ..... อายุ.....ปี.....เดือน

8. ปัจจุบันท่านอยู่กับใครบ้าง

- ( ) อยู่กับพ่อแม่ของท่าน
 ( ) อยู่กับพ่อแม่ของอดีตคู่ครอง
 ( ) อยู่กับญาติ (ระบุ) .....
 ( ) อยู่กับเพื่อน
 ( ) อยู่กับบุตรตามลำพัง
 ( ) อื่นๆ (ระบุ) .....

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามเรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่

คำแนะนำในการตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามมีคำถามทั้งหมด 49 ข้อ กรุณาอ่านแต่ละข้ออย่างละเอียด มุ่งเน้นไปที่ตัวท่านและบุตรของท่าน และเลือกคำตอบที่ท่านคิดว่าตรงกับตัวท่านและบุตรมากที่สุด

ตอนที่ 1 คำถามข้อ 1-45 โดย

เลือก 5 หากท่านไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

เลือก 4 หากท่านไม่เห็นด้วย

เลือก 3 หากท่านไม่แน่ใจ

เลือก 2 หากท่านเห็นด้วย

เลือก 1 หากท่านเห็นด้วยอย่างยิ่ง

หากไม่มีคำตอบที่ตรงกับความรู้สึกของท่าน ให้ท่านเลือกคำตอบที่ใกล้เคียงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุด หรือเลือกคำตอบที่เป็นความรู้สึกแรกเมื่อท่านได้อ่านคำถาม

ตอนที่ 2 คำถามข้อ 46-49 โดยเลือกคำตอบที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านและบุตรของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว

หากไม่มีคำตอบที่ตรงกับความรู้สึกของท่าน ให้ท่านเลือกคำตอบที่ใกล้เคียงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุด หรือเลือกคำตอบที่เป็นความรู้สึกแรกเมื่อท่านได้อ่านคำถาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1

คำถาม	5 ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4 ไม่เห็นด้วย	3 ไม่แน่ใจ	2 เห็นด้วย	1 เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1. ฉันไม่สามารถตัดสินใจสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเอง					
2. ฉันประสบปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกมากกว่าที่คาดไว้					
3. ฉันมีความสุขกับการเป็นพ่อหรือแม่					
4. ฉันรู้สึกว่าส่วนใหญ่ฉันประสบความสำเร็จเมื่อพยายามให้ลูกฉันทำหรือไม่ทำบางสิ่ง					
5. ตั้งแต่ลูกคนสุดท้ายเกิดมา ฉันรู้สึกว่าฉันไม่สามารถดูแลลูกได้ตามที่คาดไว้ และต้องการความช่วยเหลือ					
6. ฉันรู้สึกว่าฉันไม่สามารถจัดการกับสิ่งต่างๆได้ด้วยตนเองอยู่บ่อยครั้ง					
7. มันต้องใช้เวลานานในการที่พ่อหรือแม่จะพัฒนาความรู้สึกใกล้ชิดและอบอุ่นต่อลูก					
8. ฉันคาดหวังว่าฉันรู้สึกใกล้ชิดและอบอุ่นกับลูกมากกว่าที่เป็น และสิ่งนี้รบกวนจิตใจฉัน					
9. บางครั้งลูกของฉันทำสิ่งที่ฉันไม่ชอบเพียงเพราะอยากรจะแกล้ง					
10. เมื่อตอนที่ฉันอายุยังน้อย ฉันไม่เคยรู้สึกมันใจกับการอุ้มหรือดูแลเด็ก					
11. ลูกของฉันรู้ว่าฉันคือพ่อหรือแม่ของเขา และต้องการฉันมากกว่าคนอื่น					
12. ตอนนี้ฉันมีลูกมากเกินไป					
13. ฉันใช้ชีวิตเกือบทั้งหมดทำสิ่งต่างๆให้กับลูก					

คำถาม	5 ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4 ไม่เห็นด้วย	3 ไม่แน่ใจ	2 เห็นด้วย	1 เห็นด้วย อย่างยิ่ง
14. ฉันต้องทุ่มเทชีวิตของฉันในการตอบสนองความต้องการของลูกค้ามากกว่าที่ฉันคาดไว้					
15. หน้าที่การเป็นพ่อหรือแม่ของฉันทำให้ฉันรู้สึกเหมือนติดกับ					
16. ฉันรู้สึกอยู่เสมอว่าความต้องการของลูกค้ากำลังควบคุมชีวิตของฉัน					
17. ตั้งแต่ฉันมีลูกฉันไม่สามารถทำอะไรใหม่ๆ และแตกต่างได้					
18. ตั้งแต่ฉันมีลูกฉันรู้สึกว่าแทบจะไม่เคยได้ทำอะไรที่ฉันชอบ					
19. ฉันหาที่ที่จะอยู่ตามลำพังได้ยากมากในบ้าน					
20. ฉันรู้สึกผิดและไม่ดีเกี่ยวกับตนเองบ่อยๆเมื่อคิดถึงลักษณะการเป็นพ่อแม่ของฉัน					
21. ฉันไม่ชอบเสื้อผ้าที่ซื้อให้ตนเองครั้งล่าสุด					
22. เมื่อลูกแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมหรืออแงมากๆ ฉันรู้สึกว่าเป็นความรับผิดชอบของฉันเหมือนกับฉันไม่ได้ทำอะไรบางอย่างที่ควรจะทำ					
23. ทุกครั้งที่ลูกของฉันทำผิด ฉันรู้สึกว่าจริงๆ แล้วเป็นความผิดของตนเอง					
24. ฉันรู้สึกผิดเกี่ยวกับความรู้สึกที่ฉันมีต่อลูก					
25. มี 2-3 สิ่งในชีวิตที่ทำให้ฉันรู้สึกไม่สบายใจ					
26. หลังจากที่ถูกเกิดได้ 2-3 วัน ฉันรู้สึกเศร้าและท้อแท้มากกว่าที่ฉันคาดไว้					

คำถาม	5 ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4 ไม่เห็นด้วย	3 ไม่แน่ใจ	2 เห็นด้วย	1 เห็นด้วย อย่างยิ่ง
27. เวลาที่โกรธลูก ฉันรู้สึกผิดและ ความรู้สึกนี้รบกวนจิตใจฉัน					
28. หลังจากที่ลูกเกิดได้ 1 เดือน ฉัน สังเกตว่าตัวฉันรู้สึกเศร้าและท้อแท้ มากกว่าที่คาดไว้					
29. ตั้งแต่มีลูก อดีตคู่ครองไม่ได้ให้ ความช่วยเหลือและสนับสนุนมากเท่าที่ ฉันคาดไว้					
30. การมีลูกก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างฉันกับอดีต คู่ครองมากกว่าที่ฉันคาดไว้					
31. ตั้งแต่มีลูก อดีตคู่ครองและฉันไม่ได้ ทำสิ่งต่างๆร่วมกันมากนัก					
32. ตั้งแต่มีลูก อดีตคู่ครองและฉันไม่ เคยใช้เวลาร่วมกันทั้งครอบครัวอย่างที่ ฉันคาดไว้					
33. ตั้งแต่มีลูกคนสุดท้าย ฉันสนใจเรื่อง เพศน้อยลง					
34. การมีลูกดูเหมือนว่าจะเป็นการเพิ่ม ปัญหาที่มีกับญาติพี่น้องของทั้ง 2 ฝ่าย					
35. การมีลูกทำให้ฉันเสียค่าใช้จ่าย มากกว่าที่ฉันคาดไว้					
36. ฉันรู้สึกโดดเดี่ยวและขาดเพื่อน					
37. ฉันมักคิดว่าฉันคงไม่รู้สึกสนุกเมื่อ ฉันไปงานเลี้ยง					
38. ฉันรู้สึกไม่สนใจคนอื่นเหมือนที่ฉัน เคยเป็น					
39. ฉันรู้สึกอยู่บ่อยๆว่าคนที่อายุรุ่นราว คราวเดียวกับฉันจะไม่ชอบสูงส่งกับฉัน นัก					

คำถาม	5 ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	4 ไม่เห็นด้วย	3 ไม่แน่ใจ	2 เห็นด้วย	1 เห็นด้วย อย่างยิ่ง
40. เมื่อฉันประสบปัญหาในการดูแลลูก มีคนหลายคนที่ฉันสามารถปรึกษาหรือ ขอความช่วยเหลือได้					
41. ตั้งแต่ฉันมีลูก ฉันมีโอกาสที่จะ พบปะเพื่อนฝูงและมีโอกาสรู้จักเพื่อน ใหม่น้อยลงมาก					
42. ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาฉันรู้สึกว่ ตัวเองมีอาการป่วยหรือรู้สึกปวดเมื่อย และไม่สบายมากกว่าเคยเป็น					
43. ฉันรู้สึกว่าโดยทั่วไปแล้วร่างกาย ของฉันแข็งแรงดี					
44. การมีลูกส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลง ในเรื่องการนอนของตัวฉัน					
45. ฉันไม่รู้สึกลงทุนกับสิ่งต่างๆเหมือน เคย					

(มีต่อ)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2

46. เมื่อมองดูตนเองในฐานะที่เป็นพ่อหรือแม่ ฉันเชื่อว่า

1. ฉันสามารถจัดการกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นได้
2. ฉันสามารถจัดการกับเรื่องส่วนใหญ่ได้ดี
3. บางครั้งมีบางอย่างที่ฉันรู้สึกไม่แน่ใจแต่ฉันก็สามารถจัดการกับสิ่งต่างๆได้เกือบทั้งหมด

โดยปราศจากปัญหา

4. บางครั้งฉันไม่แน่ใจว่าจะจัดการกับสิ่งต่างๆได้
5. ฉันไม่คิดว่าฉันจะจัดการสิ่งต่างๆได้เลย

47. ฉันรู้สึกว่า

1. ฉันเป็นพ่อหรือแม่ที่ดีมาก
2. ฉันเป็นพ่อหรือแม่ที่ดีกว่าพ่อแม่ทั่วไป
3. ฉันเป็นพ่อหรือแม่ที่ธรรมดา
4. ฉันเป็นบุคคลที่มีความยากลำบากในการเป็นพ่อหรือแม่บ้าง
5. ฉันเป็นพ่อหรือแม่ที่ไม่ดีนัก

48. ท่านเข้าใจความต้องการของลูกเพียงใด

1. เข้าใจได้ง่ายมาก
2. เข้าใจได้ง่าย
3. มีความยากลำบากในการเข้าใจบ้าง
4. เข้าใจได้ยากมาก
5. โดยทั่วไป ฉันไม่รู้ว่าปัญหาคืออะไร

49. ตั้งแต่ฉันมีลูก

1. ฉันป่วยบ่อยมาก
2. ฉันรู้สึกว่าสุขภาพไม่ดีเท่าเดิม
3. ฉันไม่สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพของฉัน
4. ฉันมีสุขภาพดีขึ้น

แบบสอบถามเรื่องการสนับสนุนทางสังคม

คำแนะนำในการตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามมีคำถามทั้งหมด 32 ข้อ กรุณาอ่านแต่ละข้ออย่างละเอียด มุ่งเน้นไปที่ตัวท่าน และเลือกคำตอบที่ท่านคิดว่าตรงกับตัวท่านมากที่สุด

เลือก 5 หากเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นตลอดเวลา

เลือก 4 หากเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นบ่อยๆ

เลือก 3 หากเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเป็นบางครั้ง

เลือก 2 หากเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นนานๆครั้ง

เลือก 1 หากไม่เคยเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นเลย

หากไม่มีคำตอบที่ตรงกับความรู้สึกของท่าน ให้ท่านเลือกคำตอบที่ใกล้เคียงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุด หรือเลือกคำตอบที่เป็นความรู้สึกแรกเมื่อท่านได้อ่านคำถาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำถาม	5 ตลอดเวลา	4 บ่อยๆ	3 บางครั้ง	2 นานๆครั้ง	1 ไม่เคยเลย
1. เวลาที่ท่านไม่อยู่ มีคนคอยดูแลสมาชิกในครอบครัวของท่าน					
2. เวลาที่ท่านอยากจะหนีออกจากสถานการณ์บางอย่างชั่วคราว มีคนให้ที่ที่ท่านจะไปหลบพัก					
3. เมื่อท่านไม่อยู่ มีคนคอยดูแลทรัพย์สินและสิ่งของของท่าน เช่น ล้อวีเลี้ยง ต้นไม้ บ้าน คอนโดฯ เป็นต้น					
4. มีคนบอกท่านว่าสถานการณ์ของเขากับท่านคล้ายคลึงกัน					
5. มีคนทำกิจกรรมที่ช่วยให้ท่านผ่อนคลายร่วมกับท่าน					
6. มีคนพูดคุยกับท่านในเรื่องที่ท่านสนใจ					
7. มีคนบอกว่าท่านทำสิ่งต่างๆได้ดี					
8. มีคนบอกท่านว่าสิ่งที่ท่านเป็นอยู่นั้นดีอยู่แล้ว					
9. มีคนคอยช่วยให้ท่านตั้งเป้าหมายสำหรับตนเอง					
10. มีคนบอกความคาดหวังที่มีต่อตัวท่านอย่างชัดเจน					
11. มีคนให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีทำสิ่งต่างๆกับท่าน					
12. มีคนเสนอแนะสิ่งที่ท่านควรจะทำ					
13. มีคนให้เงินท่าน					
14. มีคนปลอบโยนท่านด้วยการแสดงความรักโดยการสัมผัส					

คำถาม	5 ตลอดเวลา	4 บ่อยๆ	3 บางครั้ง	2 นานๆครั้ง	1 ไม่เคยเลย
15. มีคนให้ข้อมูลเพื่อช่วยให้ท่านเข้าใจสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้ดีขึ้น					
16. มีคนคอยอำนวยความสะดวกในการไปยังที่ต่างๆให้ท่าน					
17. มีคนสอบถามท่านว่าทำตามคำแนะนำที่ได้รับหรือไม่					
18. มีคนช่วยให้ท่านเข้าใจว่าเหตุใดท่านจึงทำบางสิ่งได้ไม่ดี					
19. มีคนให้ยืมหรือให้สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆที่ท่านต้องการ					
20. มีคนเห็นด้วยว่าสิ่งที่ท่านต้องการจะทำเป็นสิ่งที่ถูกต้อง					
21. มีคนช่วยให้ท่านเข้าใจสถานการณ์ต่างๆได้ง่ายและชัดเจนขึ้น					
22. มีคนบอกถึงความรู้สึกของเขาในสถานการณ์ที่คล้ายกับท่าน					
23. มีคนบอกท่านว่าเขาพร้อมที่จะช่วยเหลือท่านตลอดเวลาที่ท่านต้องการ					
24. มีคนแสดงความสนใจและห่วงใยสารทุกข์สุกดิบของท่าน					
25. มีคนบอกท่านว่าเขารู้สึกสนิทกับท่าน					
26. มีคนบอกท่านว่าต้องเตรียมตัวอย่างไรต่อสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น มีคนที่ให้ท่านยืมเงิน					
27. มีคนให้ท่านยืมเงิน					
28. มีคนสอนให้ท่านทำอะไรบางอย่าง					
29. มีคนแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ท่านทำโดยไม่บอกว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่					

คำถาม	5 ตลอดเวลา	4 บ่อยๆ	3 บางครั้ง	2 นานๆครั้ง	1 ไม่เคยเลย
30. มีคนแหย่หรือทำตลกเพื่อทำให้ท่าน รู้สึกดีขึ้น					
31. มีคนให้ที่พึ่งพิงแก่ท่าน					
32. มีคนให้ความช่วยเหลือท่านในการ ทำสิ่งที่ต้องทำ					

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เรื่องลักษณะการเป็นพ่อแม่และการสนับสนุนทางสังคม ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. ลักษณะการเป็นพ่อแม่ (สังเกตสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง)

1.1 โปรดเล่าเกี่ยวกับตัวท่าน อายุ อาชีพ และระยะเวลาที่เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

1.2 โปรดเล่าเกี่ยวกับลูกของท่าน จำนวน เพศ อายุ การศึกษาของลูก การเลี้ยงดูลูก และกิจวัตรประจำวัน

1.3 เมื่อต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ท่านเลี้ยงดูลูกอย่างไร แตกต่างจากเมื่อก่อนหรือไม่อย่างไร ท่านมีความยากลำบากในการเลี้ยงดูลูกหรือไม่ สิ่งใดที่ทำให้ท่านหนักใจ ปัญหาในการเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง

1.4 โปรดเล่าถึงผลกระทบของเหตุการณ์ดังกล่าวที่มีต่อชีวิตท่าน สุขภาพของท่าน ผลกระทบที่มีต่อลูก การช่วยเหลือของอดีตคู่ครองในการเลี้ยงดูลูก

2. การสนับสนุนทางสังคม (สังเกตสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง)

2.1 ในปัจจุบันนี้ท่านคิดว่าเรื่องใดที่ท่านต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด

2.2 เมื่อท่านรู้สึกไม่สบายใจ ท่านคิดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านรู้สึกดีขึ้น

2.3 นอกจากร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวแล้วท่านไปร่วมกิจกรรมอื่นๆ อีกหรือไม่ อย่างไร

2.4 ท่านคิดว่าความช่วยเหลือใดที่ควรมีขึ้นในอนาคตสำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

2.5 หากให้ท่านแนะนำพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวคนอื่นๆที่กำลังอยู่ในสถานการณ์ที่แ่ ท่านจะแนะนำให้เค้าปรับตัวอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. การหาค่าความเที่ยงของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรแอลฟาของครอนบาค

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right]$$

α = แทนค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

n = แทนจำนวนข้อคำถาม

s_i^2 = แทนคะแนนความแปรปรวนเป็นรายข้อ

s_t^2 = แทนคะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งหมด

(ล้วน สายยศ, 2538 : 200)

ตัวอย่างการคำนวณ ค่าความเที่ยงของแบบสอบถามลักษณะการเป็นพ่อแม่

$$\alpha = \frac{49}{49-1} \left[1 - \frac{22}{150.39} \right]$$

$$\alpha = .86$$

2. การหาค่าร้อยละ

$$\begin{aligned} \text{ร้อยละ} &= \frac{\text{ความถี่ของรายการ}}{\text{ความถี่ทั้งหมด}} \times 100 \\ &= \text{สัดส่วน} \times 100 \end{aligned}$$

(ศิริชัย กาญจนวาสี, 2545 : 49)

ตัวอย่างการคำนวณ ค่าร้อยละของพ่อเลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานครจำแนกตามเพศ

$$\text{ร้อยละ} = \frac{63}{273} \times 100$$

$$\text{ร้อยละ} = 23.08$$

3. การหาค่าเฉลี่ย

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

$\bar{X}$ แทนค่าคะแนนเฉลี่ย

$\sum X$ แทนผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทนจำนวนข้อมูล

(ล้วน สายยศ, 2538 : 73)

ตัวอย่างการคำนวณ ค่าเฉลี่ยของคะแนนการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวใน กรุงเทพมหานคร

$$\bar{X} = \frac{791.7}{273}$$

$$\bar{X} = 2.9$$

4. การหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum (X - \bar{X})^2}{N - 1}}$$

X = แทนคะแนนแต่ละข้อ

$\bar{X}$ = แทนคะแนนเฉลี่ย

N = แทนจำนวนข้อมูล

(ล้วน สายยศ, 2538 : 79)

ตัวอย่างการคำนวณ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในกรุงเทพมหานคร

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum (160 - 2.9)^2}{273 - 1}}$$

$$S.D. = \frac{5,143.52}{272}$$

$$S.D. = 18.91$$

5. การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

$$r = \frac{\sum (Z_x Z_y)}{n}$$

$Z_x Z_y$ = แทนคะแนนมาตรฐานของตัวแปร x และ y ตามลำดับ

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

(ศิริชัย กาญจนวาสี, 2545 : 215)

ตัวอย่างการคำนวณ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของการสนับสนุนทางสังคมกับลักษณะ
การเป็นพ่อแม่

$$r = \frac{\sum (22.113)}{273}$$

$$r = .081$$

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชาลินี สุริยนเปล่งแสง เกิดเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2521 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีการศึกษา 2542 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอน และเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย